

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ТАЛДОНОВА КАРИНА ГЕННАДІВНА

УДК 351.823:639.2/3

ДИСЕРТАЦІЯ

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРОЮ АКВАКУЛЬТУРИ

Спеціальність 081 – право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ К.Г. Талдонова

Науковий керівник – **Кожура Людмила Олександрівна**, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Талдонова К.Г. *Публічне адміністрування сферою аквакультури.* – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право. – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2022.

Дисертацію присвячено дослідженню проблематики публічного адміністрування сферою аквакультури. Доводиться, що наразі суттєвою проблемою сьогодні є досить повільний розвиток аквакультури, пов'язаний з відсутністю економічної підтримки держави, зменшенню інвестицій, податкових обтяжень тощо. Все це потребує детального науково-теоретичного дослідження, починаючи з особливостей становлення та розвитку цієї сфери, закінчуючи сучасним її станом та питаннями, що необхідно робити для її розвитку та виходу на європейський ринок.

Відповідно доводиться, що аквакультура – це є складне та багатоаспектне явище по створенню та реалізації об'єктів аквакультури як аквакультурної продукції, виробництво кормів, відтворення, поповнення, збереження водних біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, а також надання рекреаційних послуг. Аквакультура належить до сфери рибного господарства.

Аквакультура, як складне та багатоаспектне явище, що розвивається в Україні, наділено специфічними особливостями: по-перше, світовий попит на рибу перетворює аквакультуру в загальноосвітній тренд. З її допомогою підтримуються природні популяції водних біологічних ресурсів шляхом штучного відтворення. Риба та інші гідробіонти, що мешкають у воді, стають цінним експортним товаром; по-друге, впливає на соціальне та економічне зростання шляхом виробництва продуктів харчування, внесення лепти у добробут та формування доходів; по-третє, наявність вирощувальних і

товарних господарств, в яких здійснюється контроль за розмноженням, зростанням малька і досягнення його товарного розміру і ваги; по-четверте, є постачальником посадкового матеріалу для відновлення зникаючих або переексплуатованих водних популяцій; по-п'яте, вплив на життєвий цикл, шляхом встановлення управління за ним через контроль за репродукцією; контроль за зростанням популяції; усунення факторів природної смертності; по-шосте, потребує наукового супроводу виробничих процесів. Таких як: оцінки екологічної ємності прибережних акваторій, селекція, хвороб гідробіонтів.

Напрями сфери аквакультури – це цілеспрямована реалізація поставлених завдань по створенню, переробці та реалізації об'єктів аквакультури з метою задоволення продовольчих потреб суспільства даним видом продукції. Аргументовано, що сучасні рекреаційні послуги в сфері аквакультури потребують запровадження реформ, що дадуть можливість розвиватися цьому напрямку. Першочерговими задачами є: привести систему українського законодавства відповідно до європейських стандартів в сфері надання рекреаційних послуг щодо аматорського та спортивного рибальства; запровадити систему відповідальності за незаконне рибальство та порушення рибацьких норм; заборонити вилов риби під час нересту риби та вилов з приватних водойм, де риба буде розвиватись протягом кількох років та запровадити систему санкцій; запровадити розмір, максимальної та сумарної ваги виловленої риби, яку рибалка може забрати з водойми; передбачити державну фінансову підтримку щодо покращення інфраструктури біля водойм для аматорського та спортивного лову; розробити та запровадити регіональні програми підтримки рекреаційного рибальства та аквакультурного туристичного бізнесу.

В результаті дослідження генезису становлення та розвитку аквакультури було виокремлено його історичні періоди. А саме: 1. «Стародавній період», який починався з періоду до н. е. та закінчувався X ст. н.е. 2. «Розквіт Київської Русі», який починався з X ст. та закінчувався на

початку XIV ст. 3. «Середньовіччя», який починався з XIV ст. та закінчувався XVII ст. 4. «Імперський», він починався з XVII ст. та закінчувався наприкінці XIX ст. 5. «Радянської доби» він починався на початку XX ст. та закінчився наприкінці XX ст. 6. «Української доби» він почався з отриманням Україною незалежності та триває дотепер.

Елементи публічного адміністрування сфери аквакультури є нормативно-правова система, публічна адміністрація та інструменти публічного адміністрування. Відповідно, нормативно-правовими актами публічного адміністрування сфери аквакультури є система, прийнятих в установленій формі уповноваженими суб'єктами публічної влади, офіційних письмових документів, якими урегульована сфера аквакультури.

Доведено, що на сьогодні відсутня загальна Програма розвитку рибного господарства, що не дає змогу комплексно та системно розвиватися даній галузі, саме тому запропоновано структуру Державної програми розвитку рибного господарства до 2030 року, де передбачено систему заходів для розвитку аквакультури (дана програма представлена у додатках до дисертації).

Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури - це система державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які в межах своїх повноважень здійснюють адміністрування сферою аквакультури.

Інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури – це система зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій та способів та засобів впливу, що використовується публічною адміністрацією для публічного адміністрування сфери аквакультури з метою ефективного та якісного її розвитку, задоволення публічного інтересу щодо продовольчих потреб громадян, екологічного захисту природи, розвитку економічної складової держави. Доведено, що термін інструменти публічного адміністрування повинні охоплювати систему зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій публічного адміністрування. Встановлено, що адміністративний примус в системі аквакультури – це імперативний вплив компетентних суб'єктів

публічної адміністрації на осіб, що не входять до їх підпорядкування (правопорушників, що вчинили проступок передбачений Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами України), з метою попередження правопорушення та притягнення винних до адміністративної відповідальності.

Запропоновано надати одноосібне право формування державної політики в сфері аквакультури лише Міністерству аграрної політики та продовольства України. Передати більшість власних повноважень адміністрування даною сферою територіальним органам управління та місцевим державним адміністраціям.

Доведено, що найбільш результативною та дієвою міжнародною практикою, що потрібно запровадити в українську практику розвитку аквакультури є наступне: суб'єкт, що отримує право на промисловий вилов риби зобов'язується платити за зариблення водойм. Тобто процес зариблення повинен проводитись на комерційній основі. Причому, водойми з високою продуктивністю та промисловим поверненням повинні зариблюватися впершу чергу; зариблення осетровими повинно здійснюватися у містах їх можливого природного нересту з відповідними природоохоронними заходами; держава повинна розробити та запроваджувати механізми заохочення будівництва рибних ферм з дієвими схемами компенсацій та податкових пільг; спеціалізовані асоціації користувачів-рибалок за басейновим принципом, які повинні бути залучені до: зариблення, спільної охорони рибних запасів, розробки відповідних планів і програм зі стійкого розвитку та експлуатації великих водойм; розробити та запровадити окремі плани з менеджменту розвитку великих водойм щодо вилов за видами риб, обсяг зариблення в екземплярах за видами тощо встановлення обмежень за зонами риболовлі, за часом риболовлі та видом (способом) риболовлі комерційними та рекреаційними рибалками.

Ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури – це показники системної діяльності публічної адміністрації по адмініструванню

аквакультури, що вказує на правильність застосування відповідних ресурсів для досягнення відповідної цілі, що вимірюється певним результатом. Відповідно для підвищення ефективності адміністрування сферою аквакультури необхідно запровадити: чітку структуру підпорядкування органів публічної адміністрації, що здійснюють адміністрування сферою аквакультури; систему якісних та ефективних нормативно-правових актів щодо ведення аквакультури та узгодити їх з вимогами міжнародних договорів України; покращення сприятливого інвестиційного клімату в державі для залучення інвестицій в сферу аквакультури України; зменшення впливу держави на розвиток сфери аквакультури, відповідно держава повинна опікуватися лише питаннями контролю за безпечністю продукції, взаємного впливу рибогосподарського об'єкту та довкілля та статистики; якісно нову систему кадрової підготовки фахівців для аквакультури, залучити професійних кадрів на всіх рівнях управлінської вертикалі; раціональне використання потенціалу всіх видів внутрішніх водойм України; налагоджений експорт продукції аквакультури за кордон; зменшити систему оподаткування на 10 років сфери аквакультури; запровадити систему пільгових кредитів для підприємств аквакультури; стандартну якість продукції аквакультури, що виробляється в Україні, що відповідає міжнародним вимогам; розвиток прісноводного рибництва і марикультури за рахунок залучення новітніх технологій, проведення ремонтно-відновлювальних робіт існуючих ставових і басейнових площ; підвищення рівня відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності в сфері аквакультури; підтримка рибогосподарської науки державою та бізнесом; відновлення роботи зональних риборозплідників, удосконалення методів штучного відтворення традиційних та нових перспективних об'єктів рибництва.

Аргументовано додати до Глави ІХ закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»

підрозділи: «Система аквакультури» та «Особливості організації аквакультури» та встановити послідовний порядок здійснення аквакультури. Закон України «Про аквакультуру», а саме ст. 14, запропоновано доповнити словами: «В умовах оренди в користування можуть надаватися інші водні об'єкти».

Ключові слова: аквакультура, рибне господарство, публічне адміністрування, публічна адміністрація, інструменти публічного адміністрування, рекреаційні послуги, адміністративна відповідальність, навколишнього середовища, екологічний стан, контроль, нагляд, адміністративні обмеження, захист природних ресурсів.

ABSTRACT

Taldonova K.G. *Public administration in the field of aquaculture.* – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 - law. – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman; Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. Kyiv, 2022.

The dissertation is devoted to the research of the problems of public administration in the field of aquaculture. It is proven that the significant problem today is the rather slow development of aquaculture, which is associated with the lack of economic support from the state, a decrease in investments, tax burdens, etc.

All this requires detailed scientific and theoretical research, starting with the peculiarities of the formation and development of this field, ending with its current state and the questions of what needs to be done for its development and entry into the European market.

Accordingly, it is proved that aquaculture is a complex and multifaceted phenomenon of creation and implementation of aquaculture facilities as aquaculture products, feed production, reproduction, replenishment, preservation of aquatic biological resources, conducting selection and breeding work, introduction, resettlement, acclimatization and re-acclimatization of hydrobionts, as well as providing recreational services.

Aquaculture belongs to the field of fish farming.

Aquaculture, as a complex and multifaceted phenomenon developing in Ukraine, is endowed with specific features: firstly, the global demand for fish turns aquaculture into a general educational trend. With its help, natural populations of aquatic biological resources are supported through artificial reproduction. Fish and other hydrobionts living in water become a valuable export commodity; secondly, it affects social and economic growth through food production, contributing to well-being and generating income; thirdly, the presence of breeding and commercial farms, in which control is carried out over the reproduction, growth of the fry and

the achievement of its marketable size and weight; fourth, is a supplier of planting material for the restoration of endangered or overexploited aquatic populations; fifth, influence on the life cycle, by establishing control over it through control over reproduction; population growth control; elimination of natural mortality factors; sixth, requires scientific support of production processes. Such as: assessments of ecological capacity of coastal water areas, selection, diseases of hydrobionts.

The directions of the field of aquaculture are the purposeful implementation of the tasks set for the creation, processing and realization of aquaculture facilities in order to meet the food needs of society with this type of product. It is argued that modern recreational services in the field of aquaculture require the introduction of reforms that will provide an opportunity to develop this direction. The primary tasks are: to bring the system of Ukrainian legislation in accordance with European standards in the field of providing recreational services for amateur and sport fishing; introduce a system of responsibility for illegal fishing and violations of fishing regulations; ban fishing during fish spawning and fishing from private reservoirs where fish will develop for several years and introduce a system of sanctions; introduce the size, maximum and total weight of the fish caught, which the fisherman can take from the reservoir; provide state financial support for improving the infrastructure near reservoirs for amateur and sport fishing; develop and implement regional programs to support recreational fishing and aquaculture tourism business.

As a result of the study of the genesis of the formation and development of aquaculture, its historical periods were singled out. Namely: 1. "Ancient period", which began with the period B.C. and ended in the 10th century A.D. 2. "The heyday of Kievan Rus", which began in the 10th century and ended at the beginning of the 14th century. 3. "The Middle Ages", which began in the 14th century and ended in the 17th century. 4. "Imperial", it began in the 17th century and ended at the end of the 19th century. 5. The "Soviet era" began at the beginning of the 20th century and ended at the end of the 20th century. 6. The "Ukrainian age" began with Ukraine's independence and continues to this day.

The elements of public administration in the field of aquaculture are the regulatory and legal system, public administration and tools of public administration. Accordingly, regulatory legal acts of the public administration of the field of aquaculture are a system of official written documents adopted in the established form by authorized subjects of public authority, which regulate the field of aquaculture.

It has been proven that today there is no general program for the development of fisheries, which does not allow the comprehensive and systematic development of this industry, that is why the structure of the State program for the development of fisheries until 2030 is proposed, which provides a system of measures for the development of aquaculture (this program is presented in the appendices to dissertation).

Public administration as a subject of administration of the sphere of aquatics - is a system of state bodies and local self-government bodies, their officials, who administer aquaculture within the scope of their powers.

Tools of the public administration of the aquaculture sphere are a system of external and internal administrative actions and methods and means of influence used by the public administration for the public administration of the aquaculture sphere for the purpose of its effective and high-quality development, satisfaction of the public interest in food needs of citizens, environmental protection of nature, economic development component of the state. It is proved that the *term* tools of public administration should cover the system of external and internal administrative actions of public administration.

It has been established that administrative coercion in the aquaculture system is the imperative influence of competent subjects of public administration on persons who are not under their authority (offenders who have committed a misdemeanor provided for by the Code of Administrative Offenses of Ukraine), with the aim of preventing the offense and bringing the guilty to administrative punishment. responsibility

It is proposed to give the sole right to form the state policy in the field of aquaculture only to the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Transfer most of the own powers of administration in this area to territorial management bodies and local state administrations.

It has been proven that the following is the most effective and effective international practice that needs to be introduced into the Ukrainian practice of aquaculture development: the entity that receives the right to commercial fishing undertakes to pay for the stocking of water bodies. Therefore, the stocking process should be carried out on a commercial basis. Moreover, reservoirs with high productivity and industrial return should be stocked first; sturgeon stocking should be carried out in cities of their possible natural spawning grounds with appropriate environmental protection measures; the state should develop and implement mechanisms to encourage the construction of fish farms with effective schemes of compensation and tax benefits; specialized associations of fisher users according to the basin principle, which should be involved in: stocking, joint protection of fish stocks, development of relevant plans and programs for sustainable development and exploitation of large reservoirs; develop and implement separate management plans for the development of large reservoirs regarding catches by fish species, the volume of stocking in specimens by species, etc., establishing restrictions on fishing zones, fishing time and the type (method) of fishing by commercial and recreational fishermen.

Effectiveness of the public administration of the aquaculture sphere is an indicator of the systematic activity of the public administration in the administration of aquaculture, which indicates the correctness of the use of appropriate resources to achieve the appropriate goal, which is measured by a certain result. Accordingly, in order to increase the effectiveness of administration in the field of aquaculture, it is necessary to introduce: a clear structure of subordination of public administration bodies that administer the field of aquaculture; a system of high-quality and effective regulatory and legal acts on aquaculture management and align them with the requirements of international treaties of Ukraine; improving the favorable

investment climate in the state to attract investments in the aquaculture sector of Ukraine; reducing the influence of the state on the development of the aquaculture sector, accordingly, the state should only take care of issues of control over the safety of products, the mutual influence of the fishing facility and the environment, and statistics; a qualitatively new personnel training system for aquaculture specialists, to attract professional personnel at all levels of the management vertical; rational use of the potential of all types of inland water bodies of Ukraine; established export of aquaculture products abroad; reduce the taxation system for 10 years in the field of aquaculture; introduce a system of soft loans for aquaculture enterprises; standard quality of aquaculture products produced in Ukraine that meets international requirements; the development of freshwater fish farming and mariculture due to the involvement of the latest technologies, carrying out repair and restoration works of existing ponds and basin areas; increasing the level of responsibility for violations of legislation on environmental protection as a result of economic and other activities in the field of aquaculture; support of fisheries science by the state and business; restoration of the work of zonal fish farms, improvement of methods of artificial reproduction of traditional and new promising fish farming facilities.

It is argued to add subsections: "Aquaculture system" and "Peculiarities of aquaculture organization" to Chapter IX of the Law of Ukraine "On Fish Farming, Industrial Fishing and Protection of Aquatic Bioresources" and establish a consistent procedure for aquaculture. The Law of Ukraine "On Aquaculture", namely Art. 14, it is suggested to add the words: "Under the terms of lease, other water bodies can be provided for use."

Key words: aquaculture, fish farming, public administration, public administration, tools of public administration, recreational services, administrative responsibility, environment, ecological condition, control, supervision, administrative restrictions, protection of natural resources.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Талдонова К.Г. До питання понятійного апарату аквакультури, рибництва та сфери аквакультури. *Наукові записки. Серія: Право.* 2019. Спецвип. №6. Том 2. С. 94-98. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_spec_II_2019/94-99.pdf
2. Талдонова К.Г. Особливості права користування об'єктами аквакультури. *Наукові записки. Серія: Право.* 2021. №10. С. 97-101. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/10_spec_2021/97-101.pdf
3. Талдонова К.Г. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури: теоретико-правовий аналіз. *Юридичний бюлетень.* 2021. Вип. 23. С. 170-177. URL: <http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/23/22.pdf>
4. Талдонова К.Г. Теоретико-правова характеристика напрямів та видів сфери аквакультури. *Київський часопис права.* № 4. 2021. С. 211-217. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/105/94>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Талдонова К.Г. Захист інформації у сфері аквакультури. *Актуальні проблеми національного законодавства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 квітня 2020 року.* Ч. 1. Кропивницький, 2020. С. 128-131.
6. Талдонова К.Г. Повноваження судової гілки влади в реалізації системи стримувань і противаг демократичного суспільства. *Судова влада в процесі стримування та противаг демократичного суспільства: компаративна теорія і практика: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 15 січня 2021 року.* С 71-74.
7. Талдонова К.Г. Юридичний зміст рекреаційних послуг як напрямку сфери аквакультури. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної*

конференції, м. Запоріжжя, 25-26 лютого 2022 року. Запорізька міська громадська організація «Істина». Запоріжжя, 2022. С. 60-62.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СФЕРИ АКВАКУЛЬТУРИ	24
1.1. Поняття сфери аквакультури	24
1.2. Генезис сфери аквакультури	43
1.3. Напрями, види та система сфери аквакультури.....	69
Висновки до розділу 1	83
РОЗДІЛ 2. ЕЛЕМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРИ АКВАКУЛЬТУРИ	87
2.1. Нормативне регулювання публічного адміністрування сфери аквакультури	87
2.2. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури	111
2.3. Інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури	129
Висновки до розділу 2	148
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРИ АКВАКУЛЬТУРИ	151
3.1. Міжнародний досвід публічного адміністрування сфери аквакультури	151
3.2. Ефективність публічного адміністрування сфери аквакультури	171
Висновки до розділу 3	181
ВИСНОВКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
ДОДАТКИ	211

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Зростання населення планети значно випереджає приріст продовольства, що викликає ризики голоду та недоїдання людей, відповідно вимагає створення умов для доступу до якісних харчових продуктів у необхідній кількості. Саме збалансоване харчування забезпечується зміцненням продовольчої безпеки через продукцією рослинного і тваринного походження. Серед основних видів продукції суттєву роль відіграє виробництво риби з усією інфраструктурою переробки, зберігання та реалізації продукції. Саме штучне відтворення біоресурсів в контрольованих умовах є змістом аквакультури. Треба зауважити, що сьогодні аквакультура є однією з найбільш швидкозростаючих сфер харчового виробництва в світі. На тлі стагнації обсягів світового промислу гідробіонтів за останніх чверть століття середньорічний приріст виробництва продукції аквакультури становив близько 8%, а частка її продукції в загальному обсязі виробництва і вилову гідробіонтів у 1990 р. становила 17 %, а у 2021 р. досягла 48 % і щороку зростає¹.

Україна, завдяки географічному становищу та своїм природнім умовам, є країною придатною для розвитку аквакультури. Разом з тим, сучасна економічна криза вплинула на дестабілізацію цієї сфери. З кожним роком ситуація погіршується. Виправлення такого стану вітчизняної аквакультури вимагає розробки та впровадження засобів, що підіймуть її до міжнародного рівня. Суть їх полягає у створенні системи нормативно-правових актів, що дадуть можливість цілісно урегулювати суспільні відносини даної сфери, розроблені сучасної та якісної системи публічного адміністрування, з зменшенням впливу держави на розвиток аквакультури; запровадженні дійових ринкових механізмів виробництва, застосуванні новітніх ефективних

1. Статистичні дані Державного агентства меліорації та рибного господарства України URL: https://darg.gov.ua/_polozhennja_0_13_menu_0_1.html

ресурсоощадних технологій вирощування живої риби та інших гідробіонтів, зменшенні податкових тисків, збільшенні сектору малого та середнього приватного підприємництва з урахуванням міжнародного досвіду щодо розвитку сфери аквакультури тощо. Всі зазначені питання потребують детального наукового аналізу та виробленню практичних пропозицій щодо удосконалення законодавства, яким урегульовано діяльність публічної адміністрації у сфері аквакультури, системи інструментів публічного адміністрування та засобів, що сприяють показникам ефективності розвитку даної сфери.

Значна роль аквакультури у підвищенні життєвого рівня населення вимагає наукового аналізу концептуальних засад сфери аквакультури. В основі сучасної плеяди науковців цієї сфери є українські та зарубіжні вчені: З. Адамек, С. Алимов, А. Богерук, Л. Вараді, Ф. Ейш, А. Литовченко, Т. Міхелес, Г. Саймон, М. Стасишен, Н. Хішамунда, М. Холварт. Питання дослідження адміністративно-правового регулювання сфери аквакультури торкалися: С.І. Алимова, В.І. Борейко, Д.О. Беззубов, Л.А. Гайко, В.Л. Долинського, О.С. Качного, Л.О. Кожура, О.В. Кузьменко, Ю.О. Легеза, Ю.П. Мазур, А.В. Омельченко, О.Н. Тарана та інших. При розгляді сутності засобів публічного адміністрування сфери аквакультури було використано праці видатних учених у галузі права України, зокрема: В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, Л.В. Коваля, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, Д.Б. Лук'янця, О.І. Миколенка, С.Т. Тихомирова, В.К. Шкарупи, В.Г. Чорна тощо.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень сфери аквакультури, вони не дають відповіді на сучасні виклики внутрішнього і зовнішнього ринків, можливих ефективних шляхів розвитку вказаної сфери. У зв'язку з цим, безумовно, існує потреба в поглибленому науковому дослідженні питань, що стосуються публічного адміністрування сфери аквакультури.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами. Дисертацію виконано відповідно до указу Президента України, яким затверджений

«Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року» від 21 квітня 2021 р. № 443-р; постанови Кабінету Міністрів України, якою затверджено «Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки» від 27 травня 2020 р. № 534. Тему дисертації затверджено Вченою радою Юридичного Інституту Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (протокол № 10 від 27 травня 2019 р.).

Мета і завдання дисертаційного дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства України, практики його реалізації та узагальнення основних положень праць науковців визначити особливості публічного адміністрування в сфері аквакультури, а також запропонувати шляхи його вдосконалення.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

- здійснити аналіз становлення та розвитку сфери аквакультури;
- визначити особливості поняття сфери аквакультури;
- проаналізувати напрями, види та систему сфери аквакультури;
- провести аналіз нормативно-правового регулювання публічного адміністрування сфери аквакультури;
- з'ясувати особливості суб'єктів публічного адміністрування сфери аквакультури;
- виокремити інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури та розглянути їх специфіку;
- дослідити специфіку міжнародного досвіду публічного адміністрування сфери аквакультури та можливості імплементації найбільш сприятливих для України елементів;
- розробити пропозиції щодо удосконалення діяльності публічної адміністрації сфери аквакультури.

Об'єкт дослідження є суспільні відносини в сфері аквакультури.

Предметом дослідження є публічне адміністрування сфери аквакультури.

Методи дослідження. Методологічною основою наукового дослідження є загальнонаукові і спеціальні методи наукового пізнання. Вони широко представлені у роботі. Комплексне їх використання дало можливість вивчити та проаналізувати зазначену проблему системно та в єдності змісту і форми.

Відповідно, *логіко-семантичний метод дослідження* (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2) дозволив дослідити зміст дефініцій, що характеризують сферу аквакультури, зокрема, таких як «аквакультура», «напрями сфери аквакультури», «нормативно-правові акти публічного адміністрування», «публічна адміністрація», «публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури», «інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури», «адміністративний примус в системі аквакультури»; «ефективність публічного адміністрування сфери аквакультури». Методи *класифікації, групування, системно-структурний, системно-функціональний* (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3) дозволили виокремити характерні ознаки аквакультури, охарактеризувати напрями, види аквакультури, дослідити систему нормативно-правових актів та публічної адміністрації, яка здійснює адміністрування сферою аквакультури, виділити інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури. Статистичний аналіз (підрозділи 1.1, 2.3, 3.2) було використано під час роботи з офіційно-статистичними матеріалами щодо публічного адміністрування сфери аквакультури та діяльності публічної адміністрації, на яку покладено адміністрування сфери аквакультури, при виокремленні елементів ефективності адміністрування сфери аквакультури. Історичний метод (підрозділ 1.2) був задіяний автором при дослідженні генезису та розвитку сфери аквакультури. Із використанням індуктивного методу (підрозділ 2.1, 3.1) було доведено необхідність удосконалення законодавства, що урегульовує відносини сфери аквакультури. Порівняльно-

правовий метод (підрозділ 3.1) застосовано для узагальнення міжнародного досвіду діяльності публічної адміністрації в сфері аквакультури.

Емпіричну базу дослідження склали опитування 320 громадян щодо стану сфери аквакультури; 28 суб'єктів господарської та іншої діяльності в сфері аквакультури. Нормативно-правову основу дослідження склали Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також міжнародні нормативно-правові акти, які ратифікувала Україна.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права дослідити особливості публічного адміністрування сфери аквакультури. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Зокрема:

вперше:

- розроблено та запропоновано поняття «інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури – це система зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій та способів та засобів впливу, що використовується публічною адміністрацією для публічного адміністрування сфери аквакультури з метою ефективного та якісного її розвитку, задоволення публічного інтересу щодо продовольчих потреб громадян, екологічного захисту природи, розвитку економічної складової держави». Доведено, що термін інструменти публічного адміністрування повинні охоплювати систему зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій публічного адміністрування;

- виокремлено історичні періоди становлення та розвитку аквакультури та виокремлено особливості, притаманні кожному з них, а саме: 1. «Стародавній період», який починався з періоду до н. е. та закінчувався X ст. н.е.; 2. «Розквіт Київської Русі», який починався з X ст. та закінчувався на початку XIV ст.; 3. «Середньовіччя», який починався з XIV ст. та закінчувався XVII ст.; 4. «Імперський», він починався з XVII ст. та закінчувався наприкінці XIX ст.; 5. «Радянської доби» він починався на початку XX ст. та закінчився

на прикінці ХХ ст.; 6. «Української доби» він почався з отриманням Україною незалежності та триває дотепер;

- аргументовано доцільність прийняття Державної програми розвитку рибного господарства до 2030 року, де передбачено систему заходів для розвитку аквакультури (структура даної програми представлена у додатках до дисертації);

- запропоновано внести зміни та доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Законів України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про аквакультуру» тощо;

удосконалено:

- визначення понять: «аквакультура», «напрями сфери аквакультури», «нормативно-правові акти публічного адміністрування», «публічна адміністрація», «публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури», «адміністративний примус в системі аквакультури»; «ефективність публічного адміністрування сфери аквакультури»;

- систему особливостей публічного адміністрування сфери аквакультури;

- ознаки інструментів публічного адміністрування сфери аквакультури;

- систему засобів ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури;

дістали подальшого розвитку:

- пропозиції по удосконаленню рекреаційних послуг в сфері аквакультури;

- заходи щодо удосконалення системи нормативно-правових актів, якими урегульовано сферу аквакультури;

- пропозиції про надання одноосібного права формування державної політики в сфері аквакультури лише Міністерству аграрної політики та продовольства України;

- засоби ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури та пропозиції по їх запровадженню в сферу аквакультури;
- узагальнення міжнародного досвіду публічного адміністрування сферою аквакультури, таких країн як: Норвегія, Французька Республіка, Федеративна Республіка Німеччини, Італійська Республіка, Республіка Словенія, Республіка Білорусь тощо, за результатами якого було сформульовано та запропоновано імплементувати у законодавство України певні дієві механізми удосконалення даного виду адміністрування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції впроваджені та можуть використовуватися у:

- правотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства, яке визначає адміністративно-правові засади публічного адміністрування сфери аквакультури;
- правозастосовній діяльності – для уніфікації практичної діяльності суб'єктів сфери аквакультури;
- науково-дослідній роботі – для розвитку наукових досліджень у сфері публічного адміністрування сфери аквакультури;
- навчальному процесі – для проведення лекційних та практичних занять із навчальних дисциплін «Земельне та аграрне право».

Апробація результатів дисертації. Підсумки дослідження проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 17 квітня 2020 року,); «Судова влада в процесі стримування та противаг демократичного суспільства» (м. Київ, 15 січня 2021 року); «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 25-26 лютого 2022 року).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у 7 наукових публікаціях: чотири статті в журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також трьох тезах

виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків (до кожного підрозділу та до дисертації загалом), додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 219 сторінок (з них основного тексту – 172 сторінки). У дисертації розміщено три додатки. Список використаних джерел налічує 235 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СФЕРИ АКВАКУЛЬТУРИ

1.1. Поняття та особливості сфери аквакультури.

З розвитком гідроенергетики та глобального перевилу риби, зміни клімату та забруднення середовища, популяції мігруючих видів риби у середньому зменшилися на 76% в порівнянні з 1970 роком. Про це свідчить перший всеоб'ємний міжнародний звіт про стан популяцій мігруючих прісноводних видів риби, виданий 28 липня 2020 року Всесвітнім фондом мігруючих риби та Лондонським зоологічним товариством. Мігруючі риби, такі як лосось, форель та амазонський сом, життєво важливі для задоволення продовольчих потреб, а також для підтримки життєдіяльності мільйонів людей у всьому світі. Вони також відіграють вирішальну роль у підтримці здоров'я річок, озер та водно-болотних угідь, створюючи складні харчові ланцюги. Зараз популяції цих риби наражаються на величезну загрозу, спричинену наслідками людської діяльності і потребують термінових заходів, щоб зупинити це тривожне скорочення[1]. Деградація, зміни та втрати оселищ становлять приблизно половину загроз для мігруючих риби. Водно-болотні угіддя є найважливішими оселищами для цих видів, але вони зникають утричі швидше, ніж ліси[2]. А греблі та інші перешкоди на річках заважають риби знайти собі пару, їжу та порушують життєвий цикл[1]. Наведені вище обставини розкривають потребу у негайних природоохоронних заходах для прісноводної риби у всьому світі. Не краще становище щодо стану мирового океану. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), за останні десятиріччя 33% видів риби світового океану також страждають від надмірного вилову. Саме тому в найближчі п'ятдесят років популяція риби в океанах і морях може знизитися до критичного рівня, а це вже спричинить невідновлювані процеси для водної поверхні. За даними WWF, чисельність хребетних у світі за останні сорок років знизилась на 60%.

Необхідно підкреслити, що риба - важливий елемент світової екосистеми. Риби їдять водорості та мікроорганізми, рачків, креветок, малу рибу їсть більша риба або тварини. Ті самі білі ведмеді або тюлені, пелікани (один пелікан на день має з'їдати десять кілограмів риби). Якщо постійно зменшується та врешті зникає риба, відповідно, зменшується кількість тварин, які нею харчуються. Плюс, у водоймах розмножуються мікроорганізми, які не мали б розмножуватися. Можливе цвітіння та інші екологічні катастрофи[3].

Саме тому людству необхідно негайно шукати способи виправлення ситуації щодо відновлення екосистеми та наявних рибних запасів. Одним з найбільше результативних способів є розвиток аквакультури - вирощування водних біоресурсів у контрольованих умовах. На даний час аквакультура являє собою виробничу систему, що має найвищі темпи розвитку в світі. Найбільшим виробником, експортером, імпортером та переробником продукції аквакультури в світі є Китайська Народна Республіка є. Ріст китайського ринку продукції аквакультури в поєднанні з державною підтримкою агропромислової інфраструктури, впровадження податкових пільг є визначальним для розвитку ринку аквакультури. Ріст населення та підвищення рівня споживання цінної та дешевої рибної продукції, а також ріст середнього прошарку суспільства є основними рушійними силами цього ринку. Орієнтація на стійке виробництво харчової продукції, швидкий економічний розвиток країн, сучасні методики боротьби з хворобами, покращення генетичних якостей продукції, є основними рушійними силами розвитку цього ринку в майбутньому. Основними рушійними мотиваторами розвитку аквакультури є зменшення впливу на навколишнє середовище, контроль захворювань, покращення генетичних якостей продукції, належне постачання харчової продукції та фінансовий прибуток [4].

Ландшафт України сприяє розвитку аквакультури. На її території є значні площі внутрішніх водойм, придатних для вирощування продукції аквакультури. Так, наявність водного фонду для вирощування об'єктів аквакультури на сьогодні перевищує 1 млн га, з них водосховищ - близько 800

тис. га, ставків - 122,5 тис. га, озер - 86,5 тис. га, водойм-охолоджувачів - 13,5 тис. га, інших категорій - 6 тис. га. За наявності водного фонду Україна посідає одне з перших місць у Європі[5, с.277]. Саме тому Україна приділяє увагу розвитку аквакультури як частини рибного господарства, так як це є потужний сектор економіки будь-якої країни. Відповідно публічне адміністрування розвитку аквакультури є складне та багатоаспектне явище, що передбачає застосування адміністративних, економічних засобів та способів, які сприяють її функціонуванню. Застосування державою пільгових систем тарифів, податкових канікул, пільгових кредитів, системи стабільних державних замовлень, субсидій, залучення інвестиційних механізмів сприятиме розвитку цієї сфери. Разом з тим, ця сфера розвивається досить складно і має значні перепони для розвитку, дослідження яких та розроблення пропозицій по її розквіту сприятиме збільшенню виробництва рибної продукції, збільшенню робочих місць, покращенню екосистеми тощо. Початковою вимогою дослідження є вироблення понятійно-категоріального апарату сфери аквакультури. Необхідно зазначити, що окремі міжнародні акти використовують даний термін, по-перше, як об'єкт виробництва, а, по-друге, як вид господарської діяльності. Наприклад, у додатку III до Протоколу щодо запобігання морським похованням Бухарестської конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 21 квітня 1992 р. перераховані «можливі наслідки для морської фауни та флори, рибних запасів, районів аквакультур, традиційних місць лову риби та збору морських водоростей вирощування» (п. 2 розд. «З»)[6, 7]. Це формулювання дозволяє розуміти аквакультуру як вид самостійної діяльності в межах рибного господарства. У додатку VI до Гельсінської конвенції щодо захисту природного морського середовища району Балтійського моря 1992 р. аквакультура трактується як вид діяльності, відмінний від рибальства (підп. «b» п. 2 правила 3)[8]. Протокол з проблем води та здоров'я Конвенції з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 р. (підписаний у Лондоні 17 червня 1999 р.) поширює сферу свого впливу на «прибережні води, які

використовуються для рекреаційних цілей або для виробництва риби методом аквакультури»[9]. У додатку F до Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі від 22 травня 2001 р. йдеться про заходи регулювання, що стосуються «сільського господарства, у тому числі аквакультури» (підп. «ii» п. «с»)[10]. Україна підписала Меморандум про взаєморозуміння щодо критеріїв якості риби між Державним департаментом ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України та Норвезьким органом з безпеки продуктів харчування, угоду між Урядом України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузі рибного господарства тощо. В зазначених міжнародних актах аквакультура розглядається в межах рибного господарства. Так що ж таке аквакультура, який зміст вкладається в цей термін?

Поняття «аквакультура» виникло відносно нещодавно – вперше було використано в 1975 році при тлумаченні поняття «океанологія» в третьому виданні «Великої радянської енциклопедії» як синонім слова рибництво. Зокрема зазначалося, що аквакультура (лат. «aqua» – вода; «cultura» – вирощування, догляд) – розведення і вирощування водних організмів (риб, молюсків, ракопобідних, водорослів) в контрольованих умовах для підвищення продуктивності водойм[7, с. 62-63]. Розвиваючи даний термін науковці іхтіологи, біологи, економісти розглядають його в межах сільського та рибного господарства[11, 12]. Наприклад, В.І. Козлов зазначає, що предметом аквакультури є технологія виробництва риби, безхребетних та водоростей з використанням прісних та морських вод. Вирощування риби є підгалуззю сільського та рибного господарства, так як аквакультура за способом інтенсифікації годівлі гідробіонтів має два напрямки - пасовищне та відгодівельне[13]. Е. И. Хрусталеv зазначає, що аквакультура є динамічним напрямком рибного господарства, що постійно розвивається[14]. В тезах доповіді «Аквакультура: поняття і напрями» Ю.С. Решетніков і О.І. Шатуновський зазначали, що зазвичай під аквакультурою розуміється розведення та вирощування корисних організмів тваринного або рослинного

походження у водному середовищі [4, с. 64].

Багато дефініцій «аквакультури» представлено у словниках. Наприклад, у гідрологічному словнику термін «аквакультура» визначений як розведення корисних організмів у водному середовищі континентальних і морських водних об'єктів. Вирізняють лімнокультуру (аквакультура у прісних водах) і марикультуру (аквакультура у морях і океанах). Основними об'єктами аквакультури визначені: водорості, безхребетні та риби [15, с. 8]. Словник іншомовних слів містить наступне визначення терміну «аквакультури» - це промислове вирощування водних організмів у контрольованих умовах [16, с. 63]. З зазначеного видно, що на сьогодні досить багато концепцій щодо розуміння даного терміну, але узагальнена наукова позиція, нажаль, відсутня.

Законодавець, згідно Закону України «Про аквакультуру», наводить визначення аквакультури, та визначає її як сільськогосподарську діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг [17]. Необхідно підкреслити, що в цьому визначенні законодавець передбачає, що аквакультура та рибництво є синонімічними явищами. Наведені підходи підтверджують, що поняття аквакультури не має єдиного підходу щодо його розуміння. Даний термін можна розглядати і у вузькому і у широкому значенні. У випадку, якщо рибне господарство розглядати як рибальство та пов'язану з ним діяльність, тоді аквакультура перебуває за його рамками; у разі охоплення поняттям рибного господарства, рибальства та рибництва, тоді аквакультура входить як структурний елемент зазначеного господарства. Для визначення наукової позиції щодо змісту та поняття «аквакультури» необхідно розглянути сутність та ознаки, що характеризують дане явище.

В багатьох випадках основною ознакою аквакультури встановлюють діяльність по штучному розведенню, утриманню та вирощуванню об'єктів аквакультури. Разом з тим, хотілось би відмітити, що діяльність - це процес впливу суб'єкта на об'єкт з метою отримання результату[18]. На наш погляд, аквакультура не може бути зведена лише до діяльності. В даному випадку діяльність тут виступає як рушійна сила по створенню об'єктів аквакультури. Основними об'єктами аквакультури у світі є білий і строкатий товстолобики, короп звичайний, білий амур, нільська тиляпія, атлантичний лосось, райдужна форель, каналний сом, золотистий карась, роху, ханос, чорний амур, королівська, тигрова та гігантська прісноводна креветки, звичайна та гігантська устриці^[19]. Об'єктами аквакультури також є гідробіонти, що використовуються з метою розведення, утримання та вирощування в умовах аквакультури. Для цілей аквакультури використовуються водні об'єкти, для вирощування чи культивування тварин або рослин у воді. Відповідно до ст. 51 Водного кодексу України водні об'єкти надаються в користування на умовах оренди без обмеження права загального водокористування, крім випадків, визначених законом[20]. Для цілей аквакультури можуть орендуватися такі рибогосподарські водні об'єкти: водосховища (крім водосховищ комплексного призначення), ставки, озера та замкнені природні водойми; рибогосподарські технологічні водойми (рибницькі ставки, басейни, садки); частини водних об'єктів (для розміщення плавучих садкових господарств); акваторії (водний простір) моря (внутрішні морські води, територіальне море та морська економічна зона України)[21]. Треба відмітити, що для отримання сільськогосподарської продукції не є характерним використання водних об'єктів, так як за визначенням, наведеним у Податковому кодексі України сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари) – це продукція/товари, що підпадають під визначення груп 1 – 24 Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо

виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання (п.п. 14.1.234 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України)[22]. При чому законодавець уточнює, що сільськогосподарська продукція це продукція аквакультури. З цього приводу виникає питання, чи є продукція аквакультури, яка отримана у результаті використання водних об'єктів сільськогосподарською продукцією? Чи це самостійний вид продукції, отриманий в результаті користування відповідним об'єктом, що не є характерним для сільського господарства?

В той же час аквакультура визначається не лише як спрямована діяльність, а уточняється, що це сільськогосподарська діяльність. На нашу думку, аквакультура є складним утворенням, що не входить до сільськогосподарської діяльності, так як сільськогосподарська діяльність це діяльність, що пов'язана з сільськогосподарським виробництвом і наданням послуг сільськогосподарського характеру[23], а аквакультура - це вид діяльності щодо ведення рибного господарства. Рибне господарство, в свою чергу, включає рибогосподарську діяльність на промислових судах та в берегових переробних організаціях, штучне відтворення рибних запасів, вилову та переробку водоростей та морських ссавців. До такого висновку можна дійти вивчивши також міжнародні договори про співпрацю України із зарубіжними державами в галузі рибного господарства. У міжнародних документах міститься таке визначення аквакультури: це розведення водних організмів: риб, моллюсків, ракоподібних, водних рослин, крокодилів, алігаторів, черепах та амфібій. Розведення передбачає певний вид втручання у процес вирощування з метою збільшення обсягів виробництва, а саме: регулярне накопичення запасів, годування та захист від хижаків. Розведення також має на увазі індивідуальне або корпоративне володіння стадом, що культивується. У плані статистики до аквакультури також належать водні організми, виловлені приватними рибалками або корпоративними органами,

які є власниками цих водних організмів на час їхнього вирощування. Оскільки визначення «аквакультура» не враховує особливо концепцію аквакультури, заснованої на рибальстві, на міжнародному рівні визнано необхідність розробки більш точного визначення цієї особливої діяльності[24, с. 147].

Законодавець наголошує на тому, що ознакою аквакультури також є виробництво кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи. Де, племінна справа – це система зоотехнічних, селекційних та організаційно-господарських заходів, спрямованих на поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин. Об'єктами племінної справи у тваринництві є велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряди, хутрові звірі та кролі, яких розводять з метою одержання від них певної продукції, як зазначено у законі України «Про племінну справу у тваринництві»[25]. Завданням селекційно-племінної справи є створення, збереження, відтворення та раціональне використання племінних (генетичних) ресурсів вищої племінної (генетичної) цінності з метою поліпшення генетичної якості тварин, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності галузі[25].

Ознакою аквакультури є відновлення біоресурсів, разом з тим доцільніше, на нашу думку, використовувати поняття «водних біоресурсів» з урахуванням особливостей даного поняття. Відновлення водних біоресурсів проявляється через зариблювання водоймові або штучного відтворення цінних представників іхтіофауни, що потрібно для відновлення рибогосподарського потенціалу та підтримання сталих запасів риби у водоймах. Завдяки вселенню водних біоресурсів формується суттєва частка загальної промислової рибопродукції, а також поповнюються природні популяції аборигенних видів риб, у тому числі, занесених до Червоної книги України. Варто зауважити, що відповідно до ст. 50 Закону України «Про тваринний світ» переселення тварин у нові місця перебування, акліматизація нових для фауни України видів диких тварин, а також заходи щодо схрещування диких тварин допускаються в науково-дослідних і господарських цілях з урахуванням науково

обґрунтованих експертних висновків з дозволу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, і центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства. Самовільне переселення, акліматизація і схрещування диких тварин забороняються. Підприємства, установи, організації та громадяни, які утримують або розводять у напіввільних умовах чи в неволі диких тварин, а також свійських тварин, які можуть схрещуватися з дикими тваринами або заподіяти їм шкоду, зобов'язані вживати заходів для запобігання виходу цих тварин у природне середовище[26]. Треба зазначити, що при виокремленні ознак аквакультури, законодавець наводить ознаку «відтворення біоресурсів», ознаку «поповнення запасів водних біоресурсів» та «збереження біорізноманіття біоресурсів», на нашу думку, такий перелік видів діяльності щодо біоресурсів перевантажує зміст аквакультури. Саме тому пропонуємо використовувати конструкцію «відтворення, поповнення, збереження водних біоресурсів».

Культивування гідробіонтів у природних або штучних водоймах також є ознакою аквакультури. Треба зауважити, що починаючи з 1993 року прибуток від рибальства не покриває витрат на видобуток. Майже в усіх рибальських країнах цей вид діяльності дотаційний, а рибний промисел, у світовому масштабі, збитковий. Разом з тим, за рахунок водних мешканців людство щорічно одержує 20-25% білка тваринного походження, а частка споживаної рибної продукції в харчуванні населення постійно зростає. Сьогодні дефіцит морепродуктів відбувається, в основному, за рахунок розширення масштабів і удосконалювання методів штучного відтворення і вирощування гідробіонтів в контрольованих умовах. Якщо порівнювати ефективність вирощування гідробіонтів і наземних тварин, то пріоритет виявиться за першими, що пов'язано з використанням для виробництва

одиниці товарної продукції не площі, а об'єму. Крім цього на одній акваторії можна вирощувати одночасно різні види гідробіонтів що, природно, підвищує продуктивність водойм. Високий науковий потенціал, розвинута матеріально-технічна база та наявність досвідчених фахівців створюють передумови для відтворення і товарного вирощування гідробіонтів у нашій країні[27].

Останньою ознакою аквакультури є надання рекреаційних послуг. Рекреаційні послуги у сфері аквакультури, як зазначає законодавець, це діяльність, пов'язана з організацією відпочинку, в тому числі з наданням права на здійснення любительського та спортивного добування (вилову) об'єктів аквакультури, а також створенням умов для спостереження за гідробіонтами з метою задоволення естетичних і пізнавальних потреб[17].

В основі рекреаційної складової аквакультури лежить використання ставкової (як правило) площі для організації аматорського та спортивного рибальства. При цьому створювана в таких водоймах щільність посадки гідробіонтів істотно перевищує щільність посадки в ставковій аквакультурі, оскільки основною метою рекреаційної аквакультури є не вирощування гідробіонтів, а їх вміст. За кордоном (Західна та Центральна Європа, США, Канада) організація комерційного рекреаційного рибальства має традиції, що давно склалися. Досвід цих країн показує значне економічне значення цього виду діяльності. Тільки за попередній рік обсяги роздрібного продажу в рекреаційному рибальстві США склали 45,3 мільярда доларів, які генерували 125 мільярдів доларів сукупного економічного ефекту та забезпечили понад один мільйон робочих місць. За цей рік до бюджету країни надійшло 16,4 млрд доларів податкових відрахувань. Ще в 70-ті роки минулого століття дослідники США та Канади відзначали, що спортивне та аматорське рибальство приносить доходи, порівняні з передбачуваними доходами від видобутку та реалізації нафти. На нашому континенті найвищою популярністю комерційне рекреаційне рибальство користується у Фінляндії, Швеції та Норвегії. У Великій Британії аматорське рибальство має повністю комерційну спрямованість[28]. Треба зауважити, що комерційне рекреаційне

рибальство нашій країні з'явилося порівняно недавно – у другій половині 90-х. Цей вид платних послуг став звичайним і звичним для міських рибалок-аматорів та прихильників комфортного відпочинку на природі. Необхідно відзначити, що в даний час аматорське рибальство є домінуючим видом використання запасів дикої риби у прісних водоймах промислово розвинених країн. Зростаюча доступність високоефективного рибальського обладнання (включаючи навігаційні прилади, ехолоти та модернізовані плавзасоби) та урбанізація привели до ширшого поширення аматорського рибальства[28].

Необхідно відмітити, що в даний час антропогенне навантаження на внутрішні водоймища нашої країни досягла настільки високого рівня, що проблема чистої води стала центральною серед усіх екологічних проблем країни. Підвищений вміст забруднюючих речовин у водному середовищі та донних відкладах негативно впливає не тільки на якість води, а й на біоресурси, що проявляється у зниженні чисельності водних організмів та розбудові структури природних угруповань. Інтенсивне освоєння земель та водних просторів, хімічне забруднення води та ґрунту підірвали рибні запаси; спорудження гребель, доріг, сільське господарство продовжує завдавати шкоди водним біоресурсам[29], саме тому сьогодні окрім системи відновлюючих та зберігаючих засобів, активно запроваджуються всі напрямки аквакультури, що мають на меті контроль за використанням водних біоресурсів, регулювання рибальства у внутрішніх водоймах та вдосконалення організації аматорського та спортивного рибальства. Важливим є значення рекреаційного рибальства щодо збереженні рибних запасів та водного середовища. Рибалка має володіти необхідними базовими знаннями про біологію риб і стан водної екосистеми. З придбанням таких знань приходить розуміння того, що успіх та задоволення від риболовлі неможливі без дбайливого ставлення до навколишнього середовища та раціонального використання рибних ресурсів. Нерідко громадські організації рибалок-аматорів піклуються про водоймища, проводять заходи щодо їх зариблення та охорони від браконьєрів. Досвід природоохоронної діяльності, зокрема і

зарубіжний, показує, що її ефективність великою мірою залежить від рівня взаємодії державних підприємств і громадських організацій. У зв'язку з цим варто відзначити великий досвід існування інституту громадських інспекторів рибоохорони. За необхідних змін нормативних документів, що регулюють їх статус, викликаних сучасними реаліями, за відповідної захищеності з боку держави, діяльність громадських інспекторів має перспективи подальшого розвитку як однієї зі складових природоохоронної діяльності суспільства [30].

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що **аквакультура** – це складне та багатоаспектне явище по створенню та реалізації об'єктів аквакультури як аквакультурної продукції, виробництво кормів, відтворення, поповнення, збереження водних біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, а також надання рекреаційних послуг. Аквакультура належить до галузі рибного господарства.

Відповідно пропонуємо внести зміни та доповнення до Закону України «Про аквакультуру» щодо поняття «аквакультура» (ст.1), яке, на наш погляд, більш повно та змістовно відображає сутність зазначеної категорії.

Треба також акцентувати увагу, що аквакультура на даний час є актуальним напрямком розвитку рибного господарства: улови океанічних водних біоресурсів скорочуються, рибні запаси внутрішніх водойм перебувають у критичному стані та підтримуються в основному за рахунок штучного відтворення. Тому «надійне забезпечення населення країни широким асортиментом рибної продукції вітчизняної аквакультури за цінами, доступними для населення з різним рівнем доходів», можливо завдяки розвитку аквакультури[31; 24]. Одночасно, для більш широкого охоплення характеристики аквакультури, необхідно зазначити, що рибне господарство охоплює категорію рибальства, яке є також елементом аквакультури. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року», рибальство є підгалуззю рибного господарства, що означає промисел риби та інших водних

живих ресурсів у рибогосподарських водних об'єктах[32]. Термін «рибальство» визначений також і у в Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»[33]. В Державній цільовій економічній програмі розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки, законодавець акцентує увагу на тому, що рибництво та рибальство – це складові рибного господарства [34], та зауважує, що створення та застосування комплексу правових, організаційних та економічних заходів, що удосконалять механізм державного регулювання у галузі рибного господарства призведе до стабілізації ситуації у рибному господарстві, забезпечить його подальший розвиток, а також конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринку[34]. Треба зауважити, що на сьогодні відсутня загальна Програма розвитку рибного господарства, що не дає змогу комплексно та системно розвиватися даній галузі, саме тому пропонуємо структуру Державної програми розвитку рибного господарства до 2030 року, де передбачено систему заходів для розвитку аквакультури (дана програма представлена у додатках до дисертації).

Також необхідно акцентувати увагу на тому, що аквакультура розв'язує низку важливих питань, головними з яких є: 1) отримання харчової продукції та сировини для промисловості; 2) вирощування кормових компонентів для сільськогосподарських тварин; 3) вирощування рибопосадкового матеріалу для задоволення потреб ставового рибництва, рибальства, спортивного лову, акваріумістики; 4) очищення водойм та стоків від органічних та неорганічних залишків; 5) поліпшення якості води питних, рекреаційних та технічних водойм [35, с. 45].

Законодавство України регламентує зміст аквакультури, який визначається наступними аспектами:

- державне стимулювання виробництва рибопродукції;
- раціональне використання національного ресурсу;
- охорона екосистем;
- забезпечення продовольчої безпеки[17]. Розглянемо сутність

зазначених аспектів. Щодо державного стимулювання виробництва рибопродукції необхідно відмітити наступне, в Україні є значні площі внутрішніх водойм, придатних для вирощування риби. Наявність водного фонду для вирощування об'єктів аквакультури перевищує 1 млн га; із них водосховищ – близько 800 тис. га, ставів – 122,5 тис. га, озер – 86,5 тис. га, водойм-охолоджувачів – 13,5 тис. га, інших категорій – 6 тис. га. За наявністю водного фонду Україна посідає друге (після Росії) місце в Європі. Нажаль, рибне господарство України перебуває в занедбаному стані, адже зношеність національного риболовецького флоту, застаріла матеріальнотехнічна база, недосконалі технології, нерациональне використання наявних виробничих потужностей, відсутність інвестицій у галузь не можуть належним чином забезпечити її функціонування. Крім того, суттєве падіння промислового видобутку риби з 2014 року на території України обумовлене анексією Криму, який забезпечував надходження на внутрішній ринок майже двох третин біоресурсів. У 2019 році відбулося незначне зростання обсягу вилову риби та рибопродуктів, переважно за рахунок збільшення вилову в інших регіонах промислу, тоді як обсяг вилову риби у внутрішніх водоймах скоротився майже вдвічі порівняно з попереднім роком. Найближчими роками не слід очікувати суттєвого покращення ситуації із наповненням внутрішнього ринку рибною продукцією українського видобутку, оскільки цей процес є довготривалим та потребує значних інвестиційних ресурсів [36, с. 50]. Отже, український ринок залишається відчутно імпортозалежним. Свіжа та заморожена риба з Норвегії досягає 92-94% і представлена головним чином океанічними видами: оселедцем, мойвою, скумбрією і лососевими. Крім того в Україну завозять готову або консервовану рибу, а також продукти із сурімі, основними постачальниками яких є Естонія, Росія, Китай та інші країни [37, с. 5]. У 2019 році українськими компаніями-імпортерами було ввезено 394 000 тон риби і рибопродуктів загальною вартістю 750 млн. доларів США [36, с.50]. Саме тому державне стимулювання виробництва рибопродукції має бути перевагою в промисловій сфері держави та базуватися на створенні дієвого

організаційно-економічного механізму його функціонування, який полягає у збільшенні видобутку та виробництва власної рибної продукції, підвищення якості об'єктів аквакультури, відновлення природних нерестовищ у рибогосподарських водоймах, стимулюванні просування вітчизняної рибної продукції на внутрішній і зовнішній ринки за рахунок розширення асортименту та зростання якості. Реалізація зазначених завдань допоможе покращити становище вітчизняних підприємств рибного господарства та рибопереробної промисловості, сприятиме економічному розвитку країни, посиленню продовольчої безпеки та підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки. Сьогодні, коли Україна перебуває в глибокій кризі, держава не в змозі здійснювати фінансування галузі за рахунок коштів державного бюджету, тому постає питання залучення інвестицій, зокрема іноземних. Також важливо здійснити співробітництво з країнами-партнерами у сфері спільного вивчення сировинних ресурсів, рибопереробки й маркетингу створення інфраструктури рибогосподарської галузі, підготовки фахівців тощо. Ці заходи будуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної рибної продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, посиленню продовольчої безпеки України[36, с. 53].

Щодо *раціонального використання національного ресурсу видів аквакультури* необхідно відмітити наступне, що раціональне використання є частиною потужного комплексу охорони видів аквакультури, що передбачає: 1) заходи щодо поліпшення умов існування видів аквакультури; 2) заходи щодо відтворення різних видів аквакультури; 3) заходи щодо забезпечення раціонального використання видів аквакультури. Отже, з метою контролю раціонального використання видів аквакультури держава застосовує різні Методики розрахунки збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вводить такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення громадянами України, іноземцями та особами без громадянства: цінних видів

водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах України; водних біоресурсів, що є природним багатством континентального шельфу України; водних біоресурсів у виключній (морській) економічній зоні України, а також анадромних видів риби, що утворюються у річках України за межами цієї зони[38], що дають можливість примусово відшкодувати дані збитки та притягнути винних до юридичної відповідальності. Тобто Методика конкретизує склади правопорушень, осіб, які їх можуть вчинити, і фактори, що призводять до заподіяння шкоди, і зобов'язує відшкодувати збитки у складі реальної (прямої) шкоди та упущеної вигоди.

Охорона екосистем є вагомим ознакою аквакультури. Екосистема - це сукупність живих організмів, що обмінюються безупинно енергією, речовиною й інформацією один з одним і з навколишнім середовищем. Енергію визначають як здатність робити роботу. Сучасні глобальні зміни є наслідком руйнування компенсаційних механізмів біоти, а не прямого впливу людини, яка забруднює довкілля. Руйнування компенсаційних механізмів відбувається внаслідок перевищення допустимих меж збурення біоти господарською діяльністю людини. Разом з тим, люди починають розуміти нераціональність свого відношення до природи. В останні роки все більше поширюється природозахисний напрямок людської діяльності шляхом створення заповідних територій і акваторій. У зв'язку з тим що агроценози утворені невеликим числом видів, саморегуляція в них здійснюється слабо. Це потребує активної турботи про них з боку людини[39]. Саме розвиток аквакультури є інтегративним елементом екосистеми та її охорони. Саме екосистемний підхід інтегровано до Конвенції про охорону біологічного різноманіття, та визначається як стратегія для інтегрованого управління земельними, водними та іншими ресурсами, що сприяє збільшенню виробництва риби як харчового продукту, її охороні та сталому використанню на засадах рівності. Визначення екосистемного підходу для цілей просторового планування є, основоположним в розвитку всієї концепції екосистемного підходу до аквакультури. В межах охорони функції

екосистеми: по-перше, аквакультура здатна розвиватись у контексті функцій екологічної системи та екологічних сервісів, тобто можливостей, які надає екосистема, включаючи біорізноманіття без деградації самої екосистеми за межами її сталості; по-друге, аквакультура сприяє поліпшенню добробуту людини з дотриманням рівності, зокрема прав доступу до ресурсів, справедливий розподіл прибутків серед усіх зацікавлених відповідних сторін. Екосистемний підхід до аквакультури рекомендує відповідну структуру для розвитку планів управління для Керованих районів ведення аквакультури, що виходить за межі окремого рибницького господарства. Зона аквакультури складається з гідрологічної системи, сприятливої для ведення аквакультури. Крім того, охоплює частину або включає у повному обсязі всю систему водозбору від витoku до естуарію, водний об'єкт (озеро або ставок), прибережні райони, або райони, віддалені від берега, які було виділено і призначено для здійснення ефективної аквакультурної діяльності[40, с. 8].

Щодо *забезпечення продовольчої безпеки* як змістовний аспект аквакультури, то з цього приводу необхідно відмітити наступне. Продовольча безпека України може бути забезпечена у належній мірі тільки за умови урахування тієї сукупності передумов, які містять глобальний розвиток економіки. Світовий досвід незаперечно довів, що, по-перше, система забезпечення продовольчої безпеки є органічною складовою системи економічної безпеки держави, по-друге, безпосередньо пов'язана із сталим розвитком як галузі, так і територій, охоплених її функціонуванням, по-третє, продовольча безпека неможлива поза інвестиційно-інноваційним розвитком [41, с.38]. Пріоритет продовольчої безпеки зафіксований у ключових актах ООН. Загальна декларація прав людини (ООН, 1948 р.). Стаття 25 говорить про те, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, який є потенційна роль України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки stále зростаюче сільське господарство – це забезпечення населення планети продовольством на досягнутому рівні (стале) та необхідність зростання його випереджаючими темпами порівняно із темпами збільшення

населення система глобального планування виробництва і розподілу продовольства Національна система забезпечення економічної безпеки України Статут ФАО ООН Марракеська угода (Статут СОТ) геоагро Національна система забезпечення продовольчої безпеки України: принципи сталого розвитку (людина + екологія + економіка) та інвестиційноінноваційна модель глобалагро Нормальна робота внутрішньої економічної системи; переваги місцевих умов та країни; урахування менталітету місцевого населення; блокування економічних загроз; орієнтація на світові та національні пріоритети Безперешкодне долучення до світової економічної системи; інтеграція традиційних та інноваційних систем господарювання; створення сукупності конкурентних переваг національних аграрних товаровиробників необхідним для підтримання здоров'я та добробуту, як її самої, так і її сім'ї[41, с.39]. Кожен громадянин, наголошує стаття 48 Конституції України, має право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, що також включає й достатнє харчування [42]. Статут ФАО ООН фіксує норму про забезпечення свободи людства від голоду через підвищення рівня харчування та стандартів життя народу та визнає швидко зростаючий внесок аквакультури у продовольчу безпеку, надаючи технічну допомогу шляхом впровадження Кодексу поведінки відповідального рибальства, який:

- сприяє сталому розвитку аквакультури, особливо в країнах, що розвиваються, шляхом кращих екологічних показників сектору, через управління здоров'ям та біозахист
- забезпечує регулярний аналіз та звітність про стан та тенденції розвитку аквакультури на глобальному та регіональному рівнях, обмін знаннями та інформацією
- розробляє та впроваджує ефективну політику та правові рамки, які сприяють сталому та справедливому розвитку аквакультури із покращенням соціально-економічних вигод [43].

В Законі України «Про основи національної безпеки України», у ст. 7 встановлено, що серед загроз національній безпеці у рубриці виділені такі: зниження інвестиційної та інноваційної активності; ослаблення системи державного регулювання та контролю у сфері економіки. Високий рівень

зношення основних виробничих засобів у аграрнопромисловому комплексі, критичний стан із продовольчим забезпеченням населення. У ст. 8 серед основних напрямів державної політики з питань національної безпеки виділені забезпечення умов для сталого економічного зростання, забезпечення продовольчої безпеки[44]. Отже, продовольча безпека – важлива складова економічної та національної безпеки України. На підставі зазначеного, необхідно зауважити, що стан світового рибного господарства свідчить, що у розвинутих країнах відбувається заміщення споживання виловленої риби та морепродуктів продукцією аквакультури. У передових рибальських країнах вона визнана одним із основних чинників, що поліпшують стан економіки, насичують внутрішній ринок, забезпечують продовольчу незалежність країни, зайнятість населення, збільшують експортні надходження [45, с. 32]. Саме тому відповідно до положень Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р., надаватиметься пріоритетна підтримка для забезпечення розвитку рибництва, тобто розвитку аква- та марикультури на водних об'єктах загальнодержавного та місцевого значення. Відповідно, у сучасних умовах господарювання актуальності набуває перехід до концепції сталого розвитку як основи економічного розвитку країни, насичення ринку якісною та безпечною сільськогосподарською продукцією, складником якої виступає продукція аквакультури (рибництва), а також підтримання екологічної рівноваги у сфері виробничо-господарської діяльності, що зумовлює раціональне використання та охорону водних біоресурсів як складової частини природних ресурсів[46, с. 124].

Аквакультура, як складне та багатоаспектне явище, що розвивається в Україні, наділено специфічними особливостями:

по-перше, світовий попит на рибу перетворює аквакультуру в загальноосвітній тренд. З її допомогою підтримуються природні популяції водних біологічних ресурсів шляхом штучного відтворення. Риба та інші гідробіонти, що мешкають у воді, стають цінним експортним товаром;

по-друге, впливає на соціальне та економічне зростання шляхом виробництва продуктів харчування, внесення лепти у добробут та формування доходів;

по-третє, наявність вирощувальних і товарних господарств, в яких здійснюється контроль за розмноженням, зростанням малька і досягнення його товарного розміру і ваги;

по-четверте, є постачальником посадкового матеріалу для відновлення зникаючих або переексплуатованих водних популяцій;

по-п'яте, по-п'яте, вплив на життєвий цикл, шляхом встановлення управління за ним через контроль за репродукцією; контроль за зростанням популяції; усунення факторів природної смертності;

по-шосте, потребує наукового супроводу виробничих процесів. Перелік найбільш актуальних наукових проблем є надзвичайно широким – від оцінки екологічної ємності прибережних акваторій до питань селекції та хвороб гідробіонтів. При цьому значна частина таких проблем тісно межує і навіть переплітається з дослідженнями біоресурсів та середовища проживання.

1.2. Генезис сфери аквакультури

Історія рибництва налічує не одну сотню років і починає свої витoki з стародавніх часів. Треба відзначити, що спершу було розвинуто саме рибальство, яке зародилося в епоху палеоліту. Саме археологічні знахідки говорять, що приблизно 30-40 тисяч років до нашої ери людина використовувала три основних типи рибальських приладів: списи, що застосовувалися головним чином на мілководді; плетені мережі і різні пастки ставилися там, де риби було багато; гачки. Саме гачки робилися в основному з кістки або дерева. Вони прив'язувалися до волосіння, виготовленого з жил тварин або тонких і міцних рослинних матеріалів, таких як коріння, ліани, так

само волосіння, до речі, плели з волосся кінської гриви. Для лову великої риби насадкою служили черви, молюски, маленькі рибки. Але, що цікаво людина не тільки для їжі добувала рибу, а й тоді вже з'явилися перші фанатичні любителі рибної ловлі, це підтверджує знайдений єгипетський малюнок, який зроблений 4 тисячі років тому. що у неоліті і бронзовому столітті головними об'єктами рибного лову були щука, осетер і сом[47]. Переживши важку, голодну зиму, первісні люди намагалися надолужити згаяне під час рибного нересту. В цей час річку перегороджували «заколи». Вони представляли собою тини з хмизу і хвойних гілок. Встановлювали такі загороди ще восени, а навесні під час розливу риба піднімалася і застрявала в «заколи». Іноді для лову риби встановлювали пастки і навіть будували лабіринти з вбитих в дно річки впритул один до одного кілків. Коли риби ставало достатню кількість, її треба було швидко бити кістяними гарпунами і острогами. Для дрібниці часто використовувався сачок. Кістяні гарпуни археологи знаходять на торфяникових стоянках мезоліту, неоліту і бронзового століття. На щук, сомів і осетрів стародавні люди полювали за допомогою лука і стріл. Останнім надавали ігловідную форму з зазубреним краєм. У теплу пору року рибалки воліли мережі і брудні, які майже не змінилися з первісних часів. Робили пастки і з розщеплених переплетених вербових прутів або поздовжньо виструганих соснових скіп, обплетених липовим ликом. В одній з таких пасток археологи виявили останки 16 великих щук близько півтора метрів завдовжки. Ловили стародавні люди і з човнів, використовуючи снасті, що нагадують сучасні вудки і донки[48, с. 63]. В подальшому ми можемо говорити про зародження рибництва. Так, філософ, літописець Гай Пліній Старший (27 – 29гг. н.е.) повідомляв про те, що його сучасник Сергіус першим у Римі вигадав риболовні ставки, також він зазначав, що Луциніус Мурена тримав у Римі в садках морських риб, а при Цицероні (106 – 43 рр. до н.е.) найбагатші жителі Риму мали власні ставки. Узагальнюючи цю інформацію, необхідно відмітити, що багаті патриції будували не лише місткості для зберігання живої риби, а й великі водойми-піщани з морською водою для відгодівлі і вирощування. Це

були споруди з кількома водоймами, які розділяли перегородками для відокремленого утримання різних видів і вікових груп риби. Утримання таких пісчин забезпечувало особисті потреби патриція і значні прибутки від реалізації делікатесного продукту. Матеріали римського рибництва, значні спеціальні знання у цій галузі стали основою прийомів і методів утримання та відтворення риби. Була доведена принципова можливість утримання і відгодівлі морських риби. При цьому встановили, що переважна більшість морських риби не розмножуються у штучних водоймах, тому були спроби перенесення заплідненої ікри з природних водойм. До нашого часу дійшли рекомендації по обладнанню штучних водойм і вибору місця для їх будівництва, можливості спільного утримання різних видів риби і особливостях їх годівлі, акліматизації риби в природних водоймах. У міру розширення торговельних зв'язків Римської імперії з іншими державами Стародавнього світу зростали контакти між народами цих країн, у процесі яких мистецтво рибництва перейшло від римлян до інших народів разом з назвою *piscicultura*, під якою розуміли штучне розмноження і вирощування риби[49, с. 5].

У Китаї близько 3750 років тому були вже ставки для розведення риби. У 1020-ті роки до н.е. деякі види риби вирощувалися у широких масштабах для товарного використання. Китаєць Фан Лі у 599 році до н.е. опублікував написаний ним перший відомий нам посібник із розведення риби^[50]. Є також в історичних документах відомості про те, що Теодор Великий, який був королем східних готів, регулярно до столу отримував коропа. Карл Великий ще 812 року видав указ у тому, кожен управитель у своїх земельних угіддях повинен був мати рибні ставки та помножувати їх по можливості. Серед найдавніших знахідок, що свідчать про діяльність людини щодо рибоводства, можна назвати такі знаряддя лову риби, як сіті, вудки, гарпуни тощо. Ці історичні згадування дають можливість говорити про те, що **першим періодом становлення та розвитку аквакультури був: «Стародавній період», який починався з періоду до н. е. та закінчувався X ст. н.е.**

Для нього були характерними наступні ознаки:

- 1. переважала природня ставкова аквакультура;*
- 2. рибництво мало як естетичне так і товарне призначення;*
- 3. запроваджувалися теоретичні основи для розвитку рибництва, розвивалася наукова складова;*
- 4. використовувалося природне середовище для рибництва.*

Перші згадування рибництва на території Київської Русі стосувалися вирощування риби займалися в монастирях. У Новгородській області та в Україні при археологічних розкопках було знайдено залишки ставків штучного походження. Візантійський літописець Косьма Каппадійський писав, що під час походів князя Ігоря на Константинополь руси будували ставки краще, ніж греки - «міцніше і добре для риби». Так само в літописах згадуються імена древніх рибників братів Добрині та Боріва із земель Новгородських, Валіобора з Києва, яких відсиляли отримувати риболовну науку в Заморські країни. В XV ст. мандрівники досить часто згадують у своїх дописах ставки з рибами, при описуванні своїх вражень від мандрівок по Русі. Іспанський «Путівник по землі» того ж періоду розповідає про ставки з рибою на Русі, які хоч і не такі багаті, як візантійські, але зручні та сповнені риби[51, с. 7]. Треба також наголосити на тому, що саме в цей період з'являються перші норми, що захищали право власності на природні об'єкти – «Руська Правда» та у період феодалної роздробленості – грамоти князів, що дозволяли чи, навпаки, забороняли вилов риби у тій чи іншій вотчині. Щодо розвитку аквакультури ***цей період (другий) може бути названий «Розквітом Київської Русі» починатися з X ст. та закінчуватися на початку XIV ст.***

Для нього були характерні наступні ознаки:

- 1. рибоводство розвивалося в монастирях;*
- 2. запровадження ставків штучного походження;*
- 3. започаткування риболовної науки;*
- 4. перші ознаки нормативно-правового регулювання цієї сфери.*

У середньовіччі (XIV по XVI ст.) рибництво ще більш набирає оберти власного розвитку, особливий інтерес викликають засади ставникового рибництва, яке отримує як теоретичне так і практичне підґрунтя, що стало основою для сучасного розвитку даного напрямку рибництва. Вперше почали створювати нагульні та нерестові ставки, відкорм риби мав системний, інтервальний характер. Особливо необхідно звернути увагу на появу зимувальних ставків, які мали особливі у мови для розведення риби та догляду за ними. Розвивалася ветеринарна справа, щодо дослідження захворювання як дорослої риби так і малька, запроваджувалися примітивні способи їх лікування. Але спроб лікування риб була направлена лише на захворювання природнього характеру. Так, рибовод Стрільців поніс покарання від Івана Грозного за те, що не всилив у ставок рибу, яку забажав Цар, але він зробив все правильно, так як маючи науково-практичні підходи знав, які риби не можуть бути розміщені у одному ставку, він також розробив таблиці суміщення риб, що впливало на приплід. Рибовод також стверджував, що окремі види риб взагалі не правильно підсаджувати до інших риб, їх треба було вирощувати у окремій водоймі. Це стало основою наукової селекції [52]. В цей час ставки були дуже дорогим задоволенням, отримали ознаку розкішності і стали предметом нагороди. Таким подарунком був обдарований Малюта Скуратов, опричники – за особливу службу Царю. Також необхідно відмітити особливий інтерес у ті часи до вирощування карася та стерляді, монастирі, у яких у розпорядженні були ставки вирощували коропи. Процвітала торгівля рибою, велика кількість риби йшла на експорт. У XVI ст. рибництво стало одним з знакових галузей господарства [53].

Смутний час на Русі, що припав на першу третину XVII ст. не припинив подальший розвиток рибництва. У цей час далекі від політики рибники вже використовують нові методи оцінки якості води в ставках, застосовуючи фрейзінську, тобто лакмусову бумагу. Якщо при опусканні у воду цей папір червонів - робився висновок, що вода непридатна для риб[54, с. 9].

Для середньовіччя є характерним будівництво ставків, на диво, деякі з них залишилися до сьогодні. Професійність рибників росла, особливо це проявлялося у тому, що придворні рибники були здатні аерувати воду, винайшли пристрій для скошування водної рослинності, волок для очищення ставків від корчів. У 1630 році була складена перша карта розташування ставків із зазначенням видів риби, що вирощуються в них, і рибопродуктивністю[5].

У часи Петра I рибництву приділялося також значну увагу, Цар підписав декілька Указів, що мали забезпечити захист рибних скарбів в водоймах, відповідно розроблено штрафні санкції за порушення встановлених норм. Також за тих часів було проведено перепис всіх ставків, визначено чисельність риби та малька. За наказом Петра I написаний довідник «Про рибництво», у якому описано 49 видів риб, які розводили у ставках в той час.

У Західній Європі у XIV ст. особливу увагу починають приділяти спускним ставкам, для вирощування карасів, коропів, линів. Треба відзначити, що спроби розмноження разом прісноводних та морських риб в разом не дало позитивного результату. Найбільш значного успіху у штучному розведенні риби у той час досяг Домен Пеншон, французький абат, який у XV ст. створив своєрідну інкубаційну камеру, в якій розміщували запліднену ікру після попередньої підготовки. Камера нагадувала сучасну інкубаційну камеру для вирощування малька. На сьогодні не відомо, чи застосовувався ним штучного осіменіння, а також не доведено, що його знання вийшли за межі монастиря, в якому він служив. Багатії в приміських будинках, палацах розводили у невеликих водоймах цінні риби, що мали яскраву зовнішню характеристику[49, с. 9].

Цей прогресивний період для розвитку аквакультури мав назву **«Середньовіччя», починався з XIV ст. та закінчувався XVII ст.**

Для нього були характерні наступні ознаки:

1. розширювалися теоретичні та практичні засади ставкового рибництва;

2. вироблялися примітивні методи лікування риби, які мали ознаки природнього походження;
3. запровадження селекції риб;
4. розроблялися технічні винаходи для розширення та спрощення праці в сфері аквакультури;
5. запроваджено нормативно-правове регулювання рибництва;
6. розвивалося науково-теоретичне підґрунтя рибництва, підготовка фахівців в цій сфері.

Наступний період розвитку аквакультури називався **«Імперський»**, він починався з XVII ст. та закінчувався наприкінці XIX ст. Цей період характеризується розквітом наукового обґрунтування рибництва та самої сфери аквакультури. Одним з видатних професіоналів того часу був С.А. Кришеников, який займався будівництвом ставків та перевезенням морських риб для вирощування у ставках, його учень у 1790 р. І.І. Лепехін проводив дослідження з патологією риб. Він для профілактики захворювань у риб застосовував в експериментальних ставках настоянку черемхи, багату на фітонциди. Також він проводив експерименти із освітленням, аерацією, додатковим вселенням хижої риби, використовуючи полікультуру. Даний вчений є автором опису рибного промислу на Волзі, звіробійного та рибальського промислів у Біломор'ї та на Новій землі, рибного промислу на річках Північна Двіна та Об. Він написав працю «Російсько - Азіатська зоогеографія», в якій були описані 94 види риб Каспійського і Чорного морів[55].

Великий внесок у дослідження біології розмноження риб і створення методу штучного їх розведення зробив німецький рибовод-практик Стефан Людвіг Якобі (1711- 1784). Перша публікація інформаційного характеру з цього питання вийшла у 1763 р. і була присвячена відкриттю способу штучного розведення риб. Пізніше Якобі опублікував ряд оригінальних праць по штучному розведенню форелей і лососів, базуючись на глибоких знаннях біології розмноження цих видів, що дозволило йому розробити конструкцію

інкубаційного апарата і біотехніку відтворення, яка не втратила свого значення до наших днів[49, с. 11].

Засновником фундаментального науково-практичного обґрунтування ставкового рибництва був А.Т. Болотов. Він захоплювався рибництвом і займався доглядом за ставками та підвищував їхню рибопродуктивність. А.Т. Болотов довів вплив якості води та ґрунту на рибопродуктивність ставків. Проведені ним роботи з годівлі риби та засіву водойм культурними рослинами лягли в основу ставкового рибництва[5]. А.Т. Болотову також належать ідеї годування риб штучними кормами, засіву ставків культурними рослинами та багато інших[5254]. П.С. Паллас, будучи найбільшим вченим зоологом свого часу, одночасно досліджував іхтіологію та орнітологію. В період з 1768 по 1773 рр. проводив дослідження в річках Волга, Терек, Урал, Єнісей, Об, Іртиш, в притоках Амура. Ним було проведено роботи з інкубації ікри коропа, опис деяких видів риб, рибальства. Також представляють очевидний інтерес праці Карла Фрідріха Лунда, який у XVIII ст. звернув увагу на збіднення рибних запасів у внутрішніх водоймах Швеції і пов'язав це з необхідністю оптимізації умов на нерестилищах шляхом використання штучних нерестових субстратів. Для цього виготовляли великі дерев'яні ящики, які мали отвори у стінках. Дно ящиків застиляли ялиновими гілками. Ящики встановлювали в мілководних, які добре прогрівались, ділянках, і туди висаджували плідників фітофільних видів риб, відловлених у період нерестової міграції. Після відкладання ікри плідників виловлювали, а ікру, захищену від хижих риб, інкубували на штучних нерестових субстратах. Таким чином було одержано мільйони молоді, яку використовували не лише для випускання у материнські водойми, а й для акліматизації шляхом перенесення конструкцій із заплідненою ікрою, що дало змогу відновити запаси риби в Реонському озері. Позитивний досвід свідчив про принципові можливості штучного розведення риби, але через примітивність методів не одержав значного поширення[49, с. 10].

Значний вклад в розвиток аквакультури зробив В.П. Врасський, який займався штучним заплідненням риб, писав наукові роботи з цієї тематики,

був визнаним науковцем у німецьких на французьких наукових школах. У 1854 році В.П. Врасський ознайомився з книгами відомих рибників Жана-Віктора Коста, доктора Фрааса, Гаксо, які лягли в основу його досліджень. Він почав проводити досліди з фореллю зі штучного запліднення ікри і досяг певного успіху, а потім побудував за свої кошти риболовний будинок зі справжніми басейнами та проточною водою. В.П. Врасський заснував у Новгородській області Микільський рибний завод, що функціонує і зараз. Микільський рибний завод був першим у Росії і вважався найкращим у Європі. На цьому заводі згодом навчалася багато рибників. В.П. Врасський впровадив метод сухого запліднення ікри, який називають Російським методом[5]. Він також провів численні дослідження та досяг штучного запліднення ікри 15 видів риб, включаючи форель, миня, плотва, щука, йоржа, вклею, снетка та інших. У його басейнах серед інших містилися також і 49 китайських золотих рибок, отже, розводили там риб як для господарського рибництва такі і для естетичних цілей. В цей час плідно працюють такі відомі вчені, як К.М. Бер, П.І. Малишев. У 1830 р. академік К.М. Бер інкубував ікру густери. У 1856 р. в Царській Росії з'являються перші скляні акваріуми. Їх виготовив і вперше почав продавати один із членів Російського товариства акліматизації А.І. Гамбургер. У 1867 р. виходить з друку перший руський довідник з акваріумістики. То була книга П.А. Ольхіна «Чудеса вод у кімнаті. Кімнатний акваріум та його жителі». Серед мешканців фігурувала головним чином, знаменита вже золота рибка. Подальший розвиток аматорської акваріумістики у Царській Росії у другий половини XIX ст. по праву пов'язують з багатьма ентузіастами та вченими, які організовували регулярні рибні виставки. Акваріумістика в Росії до початку нашого століття поступово ставала масовим захопленням[54].

Треба також згадати, що в цей період, в середині XV ст. на Гавайських островах існували басейни для вирощування морських риб, які відмежовувалися від моря за допомогою протяжних валів і дамб. До 1900 р. збереглося 159 таких стародавніх споруд. Достатньо широкий розвиток

марикультура отримала у народів, що живуть на берегах західної частини Тихого океану і перш за все Японії, Китаю, Кореї, Філіппін, Індонезії і ін. Вже в XVII ст. у Японії почали успішно розводити устриці і отримувати з підводних плантацій близько 50 тис. т. водоростей (головним чином порфіри) і декількох десятків тисяч тонн двостулкових моллюсків (устриць, гребінців і ін.)[56].

У середині XIX ст. істотний внесок у вдосконалення біотехніки штучного розведення риби зробив французький ембріолог професор Ж. Коста, який намагався оптимізувати прийоми і методи, зробити їх придатними для практики. Його зусиллями був створений рибоводний завод із лабораторіями, приміщеннями для інкубаційних апаратів, місткостями для утримання плідників, вирощування штучно виведених риб і проведення стаціонарних спостережень за їх життям. Внесок Ж. Коста у розвиток рибництва вагомий, його роботи дали змогу вдосконалити технологію розведення риби і одночасно спростити ряд операцій, що стало можливим завдяки глибокому вивченню процесів запліднення, ембріогенезу і раннього постембріогенезу. Конструкції апаратів, яким присвоєно його ім'я, і принципи їх роботи до цього часу використовують на рибоводних заводах багатьох країн світу. Діяльність Ж. Коста сприяла створенню рибоводних заводів у Німеччині, Швейцарії, Шотландії, Ірландії, Італії, Нідерландах. На початку п'ятдесятих років XIX ст. рибництво одержало достатній розвиток в Америці. У 1856 р. в США було видано трактат про рибництво, в якому була узагальнена тогочасна інформація з біотехніки штучного відтворення[49, с. 10].

Даний період характеризується наступними ознаками:

- 1. активний розвиток наукових розробок в сфері аквакультури;*
- 2. взаємодія з іноземними науковими школами в сфері аквакультури;*
- 3. запровадження штучного розведення риб, методу сухого запліднення ікри;*
- 4. будівля рибних заводів та риболовних будинків;*
- 5. перші спроби держави нормативно урегулювати сферу аквакультури;*

б. розвиток акваріумістики.

Щодо подальшого розвитку сфери аквакультури, треба відзначити, що в історії рибництва залишили свій яскравий слід багато талановитих рибників, таких як: О.А. Грімм, І.М. Арнольд, А.М. Єлеонський, Ф.Г. Мартишев.

На початку 1914 року у Російській імперії налічувалося 500 функціонуючих монастирських і приватних господарств, які мали сумарну площу 26000 га. Ці господарства давали щороку 4000 тон риби. У роки Першої світової війни багато господарств було зруйновано, але згодом відновлено після створення головного Управління Рибоводства та Рибальства у 1924 р. треба також зазначити, що з прийняттям Декрету «Про землю» на II Всеросійському з'їзді Рад 26 жовтня (8 жовтня) 1917 р. та Декрету ВЦИК «Про соціалізацію землі», що був прийнятий 19 лютого 1918 р., запроваджувалося товариське оброблення землі та артільна форма землекористування [57, с. 27], а також Постанови ЦИК та РНК СРСР «Про колективні господарства» від 16 березня 1927 р., що стали початком виділення колгоспного законодавства із земельного та законодавства про сільськогосподарську кооперацію [58, с. 54], були запроваджені рибоводні господарства, та окремі радгоспи і колгоспи мали власні риболовні ставки. В цей час були початі роботи по виявленню перспективних об'єктів; розведення і вирощування. У широких масштабах почали проводити акліматизаційні роботи. Було здійснено переселення кефалі і кормових об'єктів в Каспійське море. У Каспійському і Азовському морях створюється кероване осетрове господарство, що включає розведення риб, вирощування і випуск молоді і організацію промислу[56]. Також у Києві в 1910 р. Л. А. Шелюжко заснував першу в нашій країні й найбільшу на той час у Європі риборозводню, що працювала протягом тривалого часу. Багато видів риб науковець зумів розмножити вперше. На визнання його заслуг один із видів африканських коропазубих риб названо епілатис-Шелюжкою. У 20-30 роках минулого століття у багатьох містах Росії та України з'явилися гуртки акваріумістів. Для забезпечення їх рибами при Московському зоопарку розпочала роботу риборозводня[59, с. 9].

Виняткове значення для становлення рибництва мало створення у 1930 році Інституту рибного господарства на базі діючої станції рибництва. Дослідження В. А. Мовчана, Г. й. Шпета, В. С. Присяного, М. Б. Фельдман, О. І. Кузьоми, В. М. Дунаєва, А. А. Хомчука, виконані в цьому інституті, покладені в основу сучасних технологій інтенсифікації виробництва товарної риби і рибопосадкового матеріалу, селекційно-племінної роботи. Дослідження, виконані під керівництвом В. А. Приходько і П. Д. Носаля, довели принципову можливість штучного відтворення рослиноїдних риб, а їх безпосередня участь у практичній діяльності рибоводних підприємств зумовила швидке впровадження результатів у промислових масштабах. Очевидний інтерес мають також дослідження В. О. Муріна, який зробив глибокий економічний аналіз ставового рибництва і визначив тенденції розвитку й перспективу[49, с. 11]. У 1940 р. налічувалося 123 рибоводних господарства. Багато радгоспів і колгоспів мали власні риболовні ставки. Сумарна площа ставків становила 99 тис. га, а рибопродукція – 21 тис. тонн риби на рік.

Значний вклад для розвитку аквакультури мало прийняте «Положення про риболовецьку колгоспну систему Союзу СРСР», що було затверджено постановою ЦИК та РНК СРСР від 27 травня 1936 р., основними задачами риболовецької колгоспної системи, яка об'єднує на добровільних засадах працюючих рибаків для ведення спільними зусиллями виробництва та спільною організованою працею колективного, тобто суспільного господарства з видобутку риби та морського звіря, були: організація видобутку риби та морського звіря, здавання видобутої продукції державній рибній промисловості за договорами відповідно до плану державних заготівель; оснащення рибаків-колгоспників матеріалами, необхідними для промислу та обробітку; розвиток рибництва та риборозведення й проведення меліоративних робіт та інші [60, с. 488].

У роки Великої Вітчизняної війни багато рибницьких господарств були зруйновані і перебували у жалюгідному стані, але у повоєнні роки були знову

відновлені. Починаючи з повоєнних років до кінця вісімдесятих років рибицтво в СРСР постійно розвивалося і досягає небувалих розмірів. Крім ставкового розведення запроваджуються нові тенденції: вирощування коропа та інших видів риби у садках та тепловодних басейнах, розробляються нові способи підвищення продуктивності та скорочення тривалості процесу виробництва. Значний вклад для розвитку аквакультури мала постанова Ради Міністрів СРСР від 15 вересня 1958р. «Про відтворення та про охорону рибних запасів у внутрішніх водоймах СРСР», що вказувала на серйозні недоліки у комплексному використанні водойм для потреб різних галузей господарства. В тому числі звертається увага на відсутність рибозахисних споруд при гідротехнічному будівництві, порушення правил рибальства. Ця постанова затвердила «Положення про охорону рибних запасів та про регулювання рибальства у водоймах СРСР», яке давало визначення рибогосподарських водойм. Ними визнавалися всі водойми (моря, ріки, озера, ставки, штучні водойми тощо), які використовуються чи можуть використовуватись для промислового добування риби та інших водних тварин і рослин або мають значення для відтворення промислових запасів риби [61, с. 83; 62, с. 69].

Правові основи рибицтва в Українській РСР у післявоєнний період були закладені завдяки наступним нормативно-правовим актам: постанові Ради Міністрів УРСР від 8 травня 1948 р. № 777 «Про будівництво і експлуатацію риборозплідників у колгоспах УРСР у 1948 році», постанові Ради Міністрів УРСР від 4 березня 1950 р. № 482 «Про заходи по забезпеченню виконання плану розвитку рибицтва в колгоспах УРСР» [63], постанові Ради Міністрів УРСР від 12 серпня 1957 р. № 901 «Про заходи по дальшому розвитку рибицтва і рибальства на внутрішніх водоймищах Української РСР» [61, с. 84; 63].

У 60-ті роки з далекого сходу були завезені та акліматизовані товстолоб і білий амур. Ці риби започаткували масове вирощування в полікультурі з коропом у IV – V-VI та VII рибоводних зонах. У 70-х роках рибицтво почало стрімко інтенсифікуватися завдяки застосуванню нових технологій

вирощування. З'явилися так звані УЗВ - установки замкнутого водопостачання, в яких риба вирощувалась при великих щільності посадки до 100 кг/м³. Причому вирощування відбувалося цілий рік незалежно від зовнішніх погодних умов та пори року. СРСР займало одне з провідних місць у світі з вирощування риби.

У грудні 1970 р. Верховна Рада СРСР затвердила Основи водного законодавства Союзу РСР і союзних республік, які набрали чинності з 1 вересня 1971 року. Відповідно до них 9 червня 1972 р. був прийнятий Водний кодекс УРСР, введений у дію з 1 листопада 1972 року[64]. Водне законодавство було покликане забезпечити раціональне використання вод для потреб населення і народного господарства, охорону вод від забруднення й виснаження, попередження і ліквідацію шкідливого впливу вод, поліпшення стану водних об'єктів, зміцнення законності в галузі водокористування. Водне законодавство визначало компетенцію Союзу РСР і союзних республік у галузі регулювання водних відносин, форми участі громадських організацій і громадян у здійсненні заходів щодо охорони водних ресурсів, встановлювало державний контроль за використанням і охороною вод, кримінальну й адміністративну відповідальність за порушення водного законодавства [61, с. 85; 65].

Пізніше Центральним Комітетом Компартії України і Ради Міністрів Української РСР була прийнята постанова «Про заходи по подальшому розвитку рибництва і збільшенню вилову риби в прісноводних водоймах республіки», яка передбачала здійснення заходів з інтенсифікації ставкового рибництва, з відтворення й охорони рибних запасів, створення нових великих високоефективних підприємств товарного рибництва; з підвищення рибопродуктивності нагульних ставків; розширення селекційно-племінної роботи в товарному рибництві і підвищення її наукового рівня, звернувши особливу увагу на поліпшення породних якостей коропа та прискорення впровадження у виробництво нових високопродуктивних порід риб,

приспособаних до різних кліматичних умов і до умов вирощування в садках і басейнах [61, с. 86; 66].

Систематизація та конкретизація законодавства, яким урегульовувалася сфера аквакультури в Радянському Союзі привела до стабілізації та підйому даної сфери. Відповідно пік вирощування рибопродукції у рибних господарствах припадав на 1987 рік. У цей рік урожай риби становив 350 000 тон. На цей час налічувалося близько 9 тисяч радгоспних та колгоспних рибних ставоких господарств та 230 спеціалізованих державних господарств, які займали 124 000 гектарів водойм. Були максимально задіяні всі можливі для риборозведення водоймища, а також водоймища комплексного значення, тепловодні ставки охолоджувачі ГРЕС, торф'яні кар'єри. Але починаючи з 90-х років минулого століття після розпаду СРСР рибництво почало занепадати[46].

В Україні за часів СРСР рибництво було однією з найбільш розвинених сфер серед союзних республік. За величиною продуктивності Україна значно перевищувала середні по СРСР показники. Для рибництва України характерний тісний зв'язок науки і виробництва, що дозволило в досить складних умовах забезпечити динамічний розвиток галузі протягом останніх десятиліть. Очевидно, що для подальшого розвитку рибництва в умовах ринкових відносин необхідно зберегти постійні контакти науки і виробництва, забезпечити підготовку фахівців середньої й вищої кваліфікації. Це завдання, зокрема, вирішують технікуми, Херсонський державний аграрний університет, де в 1968 р. вперше на Україні створена кафедра рибництва, Національний аграрний університет (Київ), Український державний університет водного господарства та природокористування (Рівне), Керченський морський технологічний інститут, Білоцерківський державний аграрний університет, Харківська державна зооветеринарна академія[49, с. 11]. Також треба відзначити, що перші породи коропа в Радянському Союзі було виведено саме в Україні. На базі вітчизняних підприємств у 50-80-ті рр. ХХ ст. розроблено і впроваджено у виробництво ряд ефективних технологій,

що в подальшому стали класикою рибництва. До числа об'єктів рибництва були введені нові види риб – білий і строкатий товстолоби, білий амур, великоротий буфало тощо. З інших видів риб в колишні роки у відносно невеликих кількостях вирощувалися райдужна форель, каналний сом та бестер - швидкорослий гібрид білуги і стерляді, проте після початку економічної кризи культура цих видів була практично згорнута із-за різкого збільшення собівартості продукції і обвалу купівельної спроможності населення[56]. До початку 90-х рр. ХХ століття за рахунок рибопродукції потреби населення України у тваринних білках задовольнялися приблизно на чверть. В 1989 р. вилов та вирощування риби Україною досягли максимального показника – 1 млн. 143 тис. тонн, в т.ч. у внутрішніх водоймах – 133 тис. тон рибопродукції, з них аквакультура – 97 тис тон. Таким чином було забезпечено досить високий рівень споживання риби – до 19,2 кг на душу населення на рік[67].

Даний період найбільш активного розвитку аквакультури мав назву **«Радянської доби»**, він починався на початку ХХ ст. та закінчився на прикінці ХХ ст.

Даний період характеризується наступними ознаками:

- 1. розвиток рибоводного господарства;*
- 2. вирощування коропа та інших видів риб у садках та тепловодних басейнах;*
- 3. були завезені та акліматизовані товстолоб і білий амур;*
- 4. запроваджено установки замкнутого водопостачання, в яких риба вирощувалась при великих щільності посадки до 100 кг/м³;*
- 5. вилов та вирощування риби Україною досягли максимального показника – 1 млн. 143 тис. тонн, в т.ч. у внутрішніх водоймах – 133 тис. тон рибопродукції, з них аквакультура – 97 тис тон;*
- 6. систематизовано та посилено систему законодавства в цій сфері.*

При переході до ринкової економіки протягом 90-х рр. ХХ ст. рибна галузь, як і весь аграрний сектор України, опинилася у найважчих умовах

серед усіх галузей економіки. Так, річні обсяги вирощування риби в садках і басейнах зменшилися з 17 тис. тонн в 1989 р. до 150 тонн у 2012 р. За результатами 2015 року обсяг всього ринку аквакультури у рибному господарстві України склав 21,66 тис. тон[68]. В даний час багато рибницьких господарств розорені і занедбані, хоча не вщухають спроби приватних структур їх відновити. Державна підтримка належним чином майже здійснюється. Вітчизняну рибопродукцію замінила імпортна внаслідок її меншої вартості та більшої різноманітності. В даний час Україна займає порівняно малу частку у виробництві рибопродукції на світовому ринку - лише 1, 5 %, тоді як Китай -60%, Франція -30%, Німеччина - 20% [68].

Треба зазначити, що перехід всієї економіки України від пострадянської системи до ринкової економіки передбачав зміну всього сільсько-господарського сектору, у тому числі і рибного господарства. Відповідно сегмент великих рибогосподарських комплексів повинен бути замінений на сегмент малого та середнього виробника, повинна відбутися фрагментація виробництва в залежності від зовнішніх умов території, потреб ринку, асортименту продукції та цінової політики. Досвід більшості країн Європейського Союзу вказує на перспективність фермерського або сімейного рибництва, як запобіжного заходу боротьби зі зниження тиску безробіття на сільське населення, швидка адаптація малого бізнесу до умов господарювання та ринкових запитів, можливість малого бізнесу швидко перетворюватися в іншу форму (наприклад за необхідності малі рибницькі господарства можуть консолідуватися в кооператив, асоціацію для вирішення проблеми) тощо. Тому існує запит суспільства на зміну парадигми розвитку української аквакультури від великих повносистемних рибницьких господарств до невеликих приватних спеціалізованих рибних ферм. Особливо ефективні можуть бути малі рибні ферми у складі, наприклад, підприємств агропромислового комплексу. В нинішніх економічних умовах аквакультура в Україні має стати не тільки виробництвом продукції (рибний бізнес), а й засобом отримання якісної білкової продукції для власного споживання (рибні

домогосподарства). Рибна ферма або бізнес пов'язаний з аквакультурою може принести пристойний прибуток. Незалежно від того, чи є ви власником рибної ферми або просто вирощуєте кілька риб для своєї родини, використовуючи сучасні технології вирощування риби, все це повинно приносити моральну і матеріальну винагороду. Риба поступово стає дуже важливим джерелом протеїну для людей, і з невеликими інвестиціями можна легко прогодувати свою сім'ю за допомогою аквакультури [69, с. 27].

Підводячи підсумки викладеному, вважаємо, що останній період має назву «Української доби» він почався з отриманням Україною незалежності та триває дотепер.

Даний період характеризується наступними ознаками:

- 1. слабка підтримки сфери аквакультури державою;*
- 2. складні податкові навантаження на сферу аквакультури;*
- 3. невизначена нормативно-правова база, якою урегульовано сферу аквакультури;*
- 4. припинення фінансування державою селекційно-племінної роботи та наукових досліджень у царині рибництва.*

Треба зазначити, що сфера аквакультури в Європейському Союзі розділена на чотири сектори:

прісноводна аквакультура;

морська аквакультура;

екологічна аквакультура;

розведення в неволі морських молюсків.

Розглянемо специфіку цих секторів.

Відповідно, *прісноводна аквакультура* – системний цикл розведення риби, прісноводних ракоподібних, двостулкових молюсків, інших моллюсків та інших водних тварин в прісній воді. До нього можна також включити розведення прісноводних акваріумних риб, а також розведення різних видів жаб та крокодилів, а також інших земноводних. Розведення відбувається на спеціальних рибоводних заводах в спеціальних умовах.

Україна має значний ресурсний потенціал для розвитку рибного господарства внутрішніх водойм. Водний фонд її налічує понад 1 млн. га, які можна використовувати для вирощування риби - водосховищ - 797 тис. га, ставів - 122,5 тис. га, озерно-товарних господарств - 86,6 тис. га, водойм-охолоджувачів енергетичних систем - 13,5 тис. га. Крім того, для індустріального вирощування риби побудовано басейнів - 103.7 тис. м² і садків - 144,2 тис. м². Природно-кліматичні умови сприяють розведенню основних видів прісноводних риб. Для ведення рибного господарства створено мережу спеціалізованих рибних підприємств з вирощування, переробки, зберігання і реалізації риби і рибної продукції. Слід відзначити, що товстолобик і короп займають більше 10 % загального обсягу виловленої риби, і самі ці види традиційно є найбільш поширеними у вітчизняному ставковому рибництві, а також користуються певним попитом у групі населення із середніми доходами[56]. На сьогодні, на жаль, спостерігається значне зниження ефективності рибопродуктового комплексу, цьому передувало послаблення державного регулювання цієї галузі, втрата інтересу до її розвитку, відсутність фінансової підтримки, погіршення матеріально-технічного постачання, значне зниження ціни на рибну продукцію, відсутність взаємодії суб'єктів цієї сфери, небажання банківського сектору кредитувати даний напрямок підприємницької діяльності, не зацікавленість економічного сектору держави в підтримці різних видів та способів розвитку цієї сфери, штучний відрив економіки рибного господарства від фінансової системи держави. Плачевним є умови використання водних ресурсів, що негативно відображається на екологічному стані ставків, озер, річок тощо, а також водної флори і фауни та економіку рибного господарства. Негативним є стан переробного технологічного обладнання, високі ціни на оренду, енергоносії тощо. Зниження якості самої риби, яка іде на переробку, призводить до зниження якості переробної продукції, а підвищення цін на супроводжуючу діяльність призводить до собівартості виробленої продукції.

Найпоширенішим рибницьким підприємством є об'єднання

«Укррибгосп», воно є основними постачальниками прісноводної риби внутрішніх водойм на ринок України. Значний спад виробництва риби тут стався внаслідок зменшення обсягів зариблення нагульних площ, зниження рибопродуктивності нагульних та вирощувальних ставів, що пов'язано зі зменшенням щільності посадки на 1 га, обсягів використання спеціальних кормів та внесення мінеральних добрив, а також з організаційними проблемами, ситуацією на ринку збуту; погіршилась якість товарної продукції - зменшилась середня маса риби, рівень білків та жиру в її тканинах, смакова якість риби. Всі ці негаразди пов'язані з недостатньою забезпеченістю господарств кормами, матеріальними ресурсами, дефіцитом обігових коштів, високим рівнем податків, дорожнечою енергоресурсів, машин та устаткування, низькою платоспроможністю населення, конкуренцією з боку бізнесових структур тощо[56].

Саме тому сьогодні необхідно запроваджувати нові методи та способи роботи щодо виробництва рибної продукції у прісноводних водоймах.

Які методи та способи ми можемо виокремити:

використання одночасно та системно великої кількості існуючих та створених об'єктів аквакультури з відпрацьованими технологіями. При цьому змінюючи цикли введення рибицтва;

запровадження регіональних систем ведення аквакультури у внутрішніх водоймах;

взаємодія всіх напрямів і різновидів рибицтва, за умови запровадження конкретних умов інфраструктури та регіонів;

проведення якісного аудиту наявних рибогосподарських ресурсів з визначенням пріоритетності їх використання у конкретних регіонах країни.

створення рибогосподарського кадастру внутрішніх водойм України і системи його використання;

запровадження регіональних комп'ютерних систем ведення аквакультури для запровадження математичного моделювання, що дозволить раціонально використовувати фінанси, призначені для розвитку

аквакультури;

запровадження інвестиційних фондів для забезпечення матеріальними ресурсами існуючи та створювані потужності аквакультури.

Негайним є підтримка з боку як держави так і приватних структур стимулювання проведення поглиблених наукових досліджень, що враховують комплексне використання напрямів робіт у аквакультурі на рівні, як окремих водойм, так і рибогосподарських організацій та регіонів країни. У кожному окремому регіоні України необхідно знайти найкраще поєднання форм, ведення аквакультури. Виходячи з поставленої мети та оцінки перспектив розвитку, визначається характер їхньої технологічної взаємодії у кожному конкретному випадку[56].

Також необхідно передбачити проведення ремонтно-відновних робіт на існуючих, водних площах що не використовуються, реконструкцію і введення до експлуатації племінних рибоводних заводів та господарств; відновлення ефективної роботи зональних риборозплідників; рішення на державному і регіональному рівнях питань забезпечення рибоводних господарств, відповідно до їхніх потреб, якісними рибними комбікормами, збільшення наростання обсягів виробництва аквакультури за рахунок інтенсифікації рибництва і спрямованої селекційно-племінної роботи[56].

Морська аквакультура – системний комплекс, направлений на промислове розведення та вирощування морських риб, безхребетних, водних рослин та інших водних живих ресурсів. Розведення та вирощування відбувається у прибережних районах моря у спеціальних господарствах.

На відміну від прісноводної аквакультури розведення риби в марикультури має підпорядковане значення (деякий виняток становить риба-желтохвост в Китаї і Японії). Основні ж обсяги марикультури - водорості, молюски і креветки. Найбільший розвиток марикультура одержала також у країнах Азії - в прибережних акваторіях тропічних і субтропічних морів Тихого і в меншій мірі Індійського океанів, які відрізняються найбільшою продуктивністю і різноманітністю видів. Перше місце серед них по більшості

показників посідає Китай. На другому місці - Японія, де площа прибережного мілководдя (до 20 м) складає 30 тис. км², причому під аквакультуру використовують уже близько половини цієї площі. У Японії займаються вирощуванням і устриць, і перлів, і морської риби, і водоростей. У тутешніх великих і добре організованих господарствах застосовують передові технології. Приблизно за таким же шляхом пішов розвиток марикультури в Республіці Корея. Хоча в інших країнах Східної, Південно-Східної та Південної Азії переважають дрібні господарства, які ґрунтуються на старих традиційних методах, їх внесок в продукцію марикультури також значний [70; 71].

У Західній Європі склалася спеціалізація марикультури в основному на двох групах молюсків - устрицях і мідіях. При цьому у Франції і ФРН переважає вирощування устриць, а в Італії, Іспанії, Нідерландах - мідій. У США вирощують майже виключно устриць. Із так званих прохідних риб останнім часом особливо багато уваги приділяється лососевим, вилов яких у відкритих морях став зменшуватися. Розведення лососевих в штучних умовах вже наближається до 1 млн т на рік. Спочатку майже монополістом у розведенні лосося такими способами була Норвегія, потім з нею стали конкурувати і деякі інші країни - Чилі, Великобританія, Канада, Ірландія. А основні споживачі лососевих - Японія, США, країни Західної Європи. Внесок у світову аквакультуру окремих океанів на початку 1990-х рр. орієнтовно оцінювали наступним чином: Тихого - 79%, Атлантичного - 18, Індійського - 2%. В Україні продукція аквакультури порівняно невелика і представлена в основному прісноводними видами риб. Проте останнім часом вивчаються можливості розведення морських і прісноводних риб (кефалі, камбали, осетрових, лососевих, коропових, рослиноїдних та ін.), молюсків і водоростей [70; 70].

Екологічна аквакультура – комплекс заходів, направлений на розробку та розвиток природних харчових ланцюгів, які є видозміненими та забезпечують відбір риб з їх природним кормом.

Людство сьогодні опановує космос, ядерну енергію, комп'ютерні технології тощо. Технічний прогрес охоплює всі сфери життя. Позитивні зрушення також мають і негативну сторону прояву науково-технічного прогресу, самою великою бідою є екологічне забруднення природи. Сьогодні в Україні значними проблемами, які впливають на довкілля є: знищення лісів, деградація земельних ресурсів, неякісна вода, забруднення повітря, небезпечні геологічні процеси, не переробка побутових відходів, наслідки Чорнобильської катастрофи.

Забруднення підземних і поверхневих вод комунальними господарствами, промисловими робить її непридатною до вживання. В атмосферне повітря потрапляють шкідливі речовини, які викликають онкозахворювання шкіри, дихальних шляхів (чадний газ, сполуки сірки, азоту, важкі метали: свинець, ртуть, цинк, кадмій, усього понад 40). Окрему потенційну загрозу глобального значення становлять відходи. В Україні основним джерелом утворення відходів є підприємства гірничо-промислового, хімічно-металургійного, целюлозно-паперового комплексів. Налічується 109 складів централізованого зберігання непридатних пестицидів і отрутохімікатів, на 1 жителя припадає 82,6 т таких відходів, близько 0,8 м³ побутового сміття на одного жителя [72]. Державою прийнято Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року, відповідно до якої

Відповідно до Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року найбільш вразливими до наслідків зміни клімату в Україні є такі соціально економічні сектори як: біорізноманіття, водні ресурси, енергетика, громадське здоров'я, лісове господарство, прибережні території, рибне господарство, сільське господарство, ґрунти тощо. І саме на них буде направлена основна діяльність держави [73]. У результаті її впровадження очікується: зменшення рівня промислового забруднення; створення ефективної системи хімічної безпеки; забезпечення раціонального використання природних ресурсів; досягнення «доброго» екологічного стану

вод; забезпечення сталого лісоуправління та підвищення адаптивної здатності лісових екосистем; створення правових та економічних підстав запровадження ієрархії поводження з відходами; підвищення ефективності державної системи оцінки впливу на довкілля та державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища; збереження біорізноманіття та забезпечення розвитку природно-заповідного фонду в Україні; посилення адаптаційної спроможності та стійкості соціальних, економічних та екологічних систем до зміни клімату; стабілізація екологічної рівноваги на тимчасово окупованих територіях тощо [73]. Розвиток аквакультури є одним із способів спасіння природи від екологічної катастрофи, але зазначену сферу треба розвивати виважено та науково обґрунтовано, так як сама аквакультура може нести довкіллю загрози. Для цього, по-перше, аквакультурні господарства повинні відповідати міжнародним параметрам екологічної безпеки та проходити сертифікацію, за стандартами Опікунської ради з аквакультури (ASC); по-друге, політика держави має бути спрямована на збереження та стійке використання природних запасів риби.

Розведення в неволі морських молюсків. Об'єктами марікультури є мідії (Mytilidae), устриці (Ostreidae, Crassostreidae), гребінці (Pectinidae), морські гребінці (Pteriidae) і прісноводні гребінці (Margaritiferidae) перловицеві, клеми (Myidae - Мієві, Mactridae, Cardiidae, Veneridae, Arcidae) тощо. Молюски є важливою складовою ланкою трофічних ланцюгів, оскільки забезпечуючи себе їжею, вони дають початок детритним ланцюгам живлення, відіграючи при цьому вагомий роль в процесах самоочищення води. Значна кількість цих безхребетних є об'єктом живлення риб та деяких водних та водно-болотних тварин [74, с. 43]. Крім цього, молюски є хазяями цілої низки ендобіонтів (паразитів та коменсалів), що використовують цих безхребетних для прикріплення, середовище існування та джерело власного живлення [75, с. 184]. Їх вирощують в спеціальних пристроях (колекторах).

Треба зазначити, що на початку 80-х років ХХ сторіччя обсяги вирощування молюсків в світі становили трохи більше 1,0 млн.т., а в 2000 р.

вони перевищили 4,5 млн. тонн. Така динаміка зростання обсягів виробництва свідчить про тенденцію до збільшення масштабів культивування. Сировина з молюсків широко застосовується для отримання кулінарної, консервної харчової продукції, використовується на медичні (одержання БАР) і кормові (добавки в корм а с / г тварин) потреби. З існуючих 101 тис. видів молюсків промисловим засобом добувається близько 100 видів, але культивуються тільки 25-30 видів декількох родин. Саме вони складають основну масу вирощуваної світової продукції гідробіонтів. Культивовані молюски використовуються головним чином в їжу, але перловицевих родів *Pteria*, *Pinctada*, *Mararitina* вирощують для отримання перлів. Черевоногі молюски (галіотіси, або морські вушка) вирощуються в менших обсягах для отримання пресервів. У світовому споживанні морських молюсків перевага віддається устрицям і мідіям. У рік на ринок поставляється близько 800 тис. т устриць [76, с. 8].

Продукція морських ферм з вирощування водоростей, молюсків, ракоподібних і риб має назву продукція марикультури. Марикультура є частиною аквакультури. Морська аквакультура, або марикультура, морське фермерство – це господарська діяльність, що передбачає вирощування риб, молюсків за допомогою різних спеціальних технологій на окремих прибережних акваторіях. На сьогодні можна виділити два основних напрями розвитку марикультури. Перший – це розведення і товарне вирощування риб і безхребетних у контрольованих умовах із застосуванням штучних кормів. Другий напрям розвитку марикультури – товарне вирощування морських організмів на природній кормовій базі. Він здійснюється в прибережних районах моря, бухтах, затоках (водорості, молюски), у відгороджених ділянках бухт і заток, у плаваючих і стаціонарних сіткових садках (риби), в берегових ставках і ємностях з морською водою (риби, ракоподібні). На продукцію марикультури щорічно припадає до 60% всіх черевоногих і двостулкових молюсків, що видобуваються у світі (у тому числі до 90% мідій і 98% устриць), більше половини всіх, що видобуваються, водоростей і більше 16 тис. т

креветок [77, с. 36; 78, с. 37]

В Україні марикультура розвивається досить слабо. Це пов'язане з тим, що: нормативно-правова база, якою урегульована дана сфера є невизначеною та заплутаною; існують значні бюрократичні перешкоди в цій сфері; проблеми браконьєрства. Розвиток марикультури в Україні має відбуватися при ретельному дослідженні екосистемних зв'язків. Акцент повинен бути зроблений на відновленні аборигенних видів фауни. Основи організації штучного розведення промислової біоти мають базуватися на знанні принципів функціонування всіх елементів морських екосистем[79, с. 38]. Актуальним завданням України як морської держави, є забезпечення оптимального і сталого розвитку розведення морських молюсків, воно повинно базуватися й удосконалюватися на основі останніх наукових досягнень щодо даного підвиду аквакультури, використовувати базисні сучасні технології, що прийняті у світі, застосування системного менеджменту. Сучасна діяльність розведення морських молюсків вимагає підтримки держави на законодавчому рівні. Також необхідна лізингова підтримка, можливість оренди територій під плантації на досить тривалий термін[77, с. 38]. В той же час розведення морських молюсків потребує тривалого часу для отримання прибутків підприємцям, що впливає на розвиток марикультури і вимагає застосування методів стимулювання та фінансової підтримки з боку держави.

Підводячи висновок викладеному, вважаємо, аквакультура володіє потенціалом щодо надання більшої ефективності всім ланкам рибогосподарської виробничо-збутового ланцюжка від виробника до споживача; як правило, вона, на відміну від рибальства, здатна легко реагувати на фактори, що провокують занепокоєння споживача в плані стійкості і походження продукції. Розвиток аквакультури також важливий для забезпечення продовольчої безпеки великого обсягу виробництва, в тому числі в рамках комплексного землеробства ряду недорогих прісноводних видів, призначених в основному для внутрішнього споживання[80].

1.3. Напрями, види та система сфери аквакультури.

Аквакультура має розгалужену структуру та системний зміст. Для повного та всеохоплюючого аналізу даної проблеми, нам треба залучити можливості теорії класифікації. З цього приводу необхідно погодитися з позицією С.С. Розової, щодо того, що призначення будь-якої класифікації в науках міститься в тому, щоб бути засобом найкращого пізнання об'єктів, що вивчаються, про які до класифікації ще не було сформованих понять [81, с. 12]. Призначенням класифікації є осмислення або будь-якої обробки об'єктів, та організуються у вигляді впорядкованої системи. Для цієї системи розробляються певні правила розподілу і навігації. Відповідно кожному об'єкту відведене певне місце в цій системі. Для здійснення класифікації використовується весь логічний апарат. Класифікація як логічний оператор - це багатоступінчастий логічний поділ, у якому кожен з учасників поділу в свою чергу стає діленим поняттям, але вже на іншій підставі поділу. Отже класифікація будь-яких предметів здійснюється за умови наявності в них єдиних родових ознак. Крім того, класифікація може бути багаторівневою, оскільки кожен з елементів класифікації також може бути піддано класифікації [82, с. 105].

Термін «класифікація» (від лат. classic – розряд, група) означає систему упорядкованого розподілу об'єктів на підставі певних ознак в логічній підпорядкованій послідовності. Безпосередньо методологія класифікації являє собою процес розподілу безлічі об'єктів за ознаками, правилами та принципами від найбільш загальних до часткових. Утворену при цьому систему називають класифікацією (системою класифікації) [83, с. 162].

Вважаємо, що класифікація лотерей дасть можливість не лише узагальнити існуючу інформацію про їх види, а й відкрити особливості певних видів аквакультури щодо їх проведення для дослідження та відповідно внесення пропозицій щодо удосконалення їх публічного адміністрування [с.

106].

У контексті викладеного В.В. Готинян -Журавльова, досліджуючи роль класифікації, зауважує, що в XVII–XVIII ст. природнича класифікація вважалася найбільшою метою вивчення природи і вінцем наукового пізнання. У XIX–XX ст. ситуація дещо змінилася, але сьогодні кожна розвинена наука має у своєму арсеналі методів пізнання класифікацію [83, с. 50].

Отже використовуючи метод пізнання класифікацію щодо сфери аквакультури, необхідно зазначити, що аквакультура за напрямками розподіляється на:

- товарну – вирощування товарної риби та її реалізація;
- відтворення водних біоресурсів – діяльність суб'єктів аквакультури, що пов'язана з вселенням у водні об'єкти гідро біонтів для відновлення їх популяцій та поповнення запасів риби;
- надання рекреаційних послуг – діяльність, пов'язана з організацією відпочинку громадян, надання права спортивного та любительського рибальства, зелений туризм тощо [84].

З цього приводу необхідно зазначитися, що термін «напрям» у словниках визначається як шлях діяльності, розвитку чого-небудь, спрямування якоїсь дії, явища [85, с. 679].

Теоретики права визначають конструкцію «напрями діяльності» як конкретні види дій у межах програми, спрямованої на виконання завдань програми. Відповідно напрями діяльності – це ті дії, здійснення яких забезпечує досягнення мети [86, с. 54].

Відповідно, *напрями сфери аквакультури – це цілеспрямована реалізація поставлених завдань по створенню, переробці та реалізації об'єктів аквакультури з метою задоволення продовольчих потреб суспільства даним видом продукції.*

Розглянемо зміст напрямів сфери аквакультури.

Товарна аквакультура це вид аквакультури, що означає зміст та особливості розведення, у тому числі вирощування, водних біоресурсів у

напіввільних умовах або штучно створеному середовищі, їх видобутку (вилов) з подальшою реалізацією уловів водних біоресурсів. Останнім часом більше половини товарної риби в аквакультурі становили рослиноїдні риби, насамперед білий і строкатий товстолобики, при вирощуванні яких не потрібні комбікорми. На них припадає близько половини виробничих витрат в інтенсивному рибогосподарському виробництві. Водночас негативним моментом є те, що природна кормова база ставів, яка є єдиним джерелом живлення для рослиноїдних риб, може забезпечити в середньому не більше 0,5 т риби з 1 га водного об'єкту[41, с. 387].

Відтворення водних біоресурсів проводиться шляхом розведення, вселення, переселення водних біоресурсів. Відтворення водних біоресурсів у режимі рибогосподарської експлуатації водного об'єкта користувачем водних біоресурсів здійснюється відповідно до порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання. Відтворення водних біоресурсів буває: природним та штучним. Штучне відтворення (розведення) водних біоресурсів – це діяльність з розведення (відтворення), вирощування об'єктів аквакультури, пов'язана з їх подальшим вселенням у водні об'єкти (їхні частини) для відновлення природних популяцій, поповнення запасів водних біоресурсів та збереження їх біорізноманіття (ст. 1 Закону України «Про аквакультуру»)[17]. На думку фахівців, таке відтворення водних живих ресурсів, на відміну від природного, здійснюється за активної діяльності людини, тому тут значно збільшується роль права, що визначає міру дозволеної й належної поведінки індивідів і колективних утворень [87, с. 94]. Порядок штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 7 липня 2012 р. № 414. Так, для проведення робіт зі штучного відтворення водних біоресурсів, пов'язаних з подальшим вселенням їх у рибогосподарський водний об'єкт (його частину), виконавці відтворення мають подавати необхідні документи, а саме: заявку; біологічне обґрунтування щодо доцільності проведення робіт з

відтворення; ветеринарний документ про відсутність небезпечних захворювань у господарствах, з яких здійснюється перевезення об'єктів відтворення; графік робіт із вселення водних біоресурсів; копію дозвільного документа на спеціальне використання об'єктів, внесених до Червоної книги України, виданого Міністерством екології та природних ресурсів України; копію дозвільного документа на переселення об'єктів тваринного світу (у разі його здійснення) (п. 2.1 Порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання)[88]. Таким чином, встановлення процедурних вимог щодо штучного відтворення водних біоресурсів слід розглядати як один зі способів їх охорони, спрямований на удосконалення відтворення водних біоресурсів та забезпечення правопорядку у сфері раціонального використання та охорони водних біоресурсів. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» охорона водних біоресурсів являє собою систему правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, поліпшення умов існування, відтворення і раціонального використання водних біоресурсів, забезпечення виконання юридичними і фізичними особами вимог законодавства[33; 46, с. 124].

Рекреаційні послуги пов'язані з бурхливим соціальним розвитком. Без рекреації тепер неможливо уявити собі економіку не тільки більш чи менш розвиненої країни, але й окремо взятого муніципального утворення. Потреби в рекреації є складовою частиною системи суспільних потреб і розвиваються за загальними законами. На формування і розвиток рекреаційних потреб впливають збільшення тривалості вільного часу, якісна зміна його структури та істотна зміна характеру життєдіяльності людини в умовах науково-технічної революції. На основі рекреаційних потреб формується попит рекреантів, що виражається не стільки в їх бажанні, скільки у здатності отримувати рекреаційні послуги. Потреби перетворюються на попит, коли за

ними – купівельна здатність людини. На основі взаємодії попиту та пропозиції на рекреаційні послуги виникає рекреаційний продукт[89].

Рекреаційний продукт орієнтований безпосередньо на споживача і врахування його індивідуальних потреб. Тому рекреація як сектор економіки виконує активну роль у формуванні ринкового простору, що охоплює сфери і галузі, які прямо або опосередковано беруть участь у створенні рекреаційного продукту. Рекреаційна послуга – це будь-яка діяльність чи вигода, яку надають клієнтові на спеціалізованих територіях поза місцем його постійного проживання, й у вільний від роботи час, щоб відновити його фізичні та психологічні сили, задовольнити спортивні, оздоровчі, пізнавальні інтереси тощо. Рекреаційні послуги складаються з трьох елементів: природні та культурні ресурси, які приваблюють туристів і є основою будь-якої рекреаційної послуги; обладнання (засоби розміщення, харчування рекреантів, спортивні споруди, приміщення для відпочинку тощо). Таке обладнання в рекреаційному центрі визначає кількість послуг, які там можуть надаватися; доступність, яка залежить від розвитку транспортної мережі, стану доріг, віддаленості рекреаційного центру від великих населених пунктів[90]. Рекреаційні послуги в аквакультурній сфері націлені на психологічне розвантаження, активний відпочинок, відтворення можливостей людини. Сучасні рекреаційні послуги в сфері аквакультури потребують запровадження реформ, що дадуть можливість розвиватися цьому напрямку. Першочерговими задачами є:

по-перше, привести систему українського законодавства відповідно до європейських стандартів в сфері надання рекреаційних послуг щодо аматорського та спортивного рибальства;

по-друге, впровадження системи відповідальності за незаконне рибальство та порушення рибацьких норм;

по-третє, заборонити вилов риби під час нересту риби та вилов з приватних водойм, де риба буде розвиватись протягом кількох років та запровадити систему санкцій;

по-четверте, запровадити розмір, максимальної та сумарної ваги виловленої риби, яку рибалка може забрати з водойми;

по-п'яте, передбачити державну фінансову підтримку щодо покращення інфраструктури біля водойм для аматорського та спортивного лову;

по-шосте, розробити та запровадити регіональні програми підтримки рекреаційного рибальства та аквакультурного туристичного бізнесу.

В свою чергу товарна аквакультура (товарне рибництво) поділяється на:

випасну аквакультуру – здійснюється на рибоводних ділянках щодо об'єктів аквакультури, які під час відповідних робіт випускаються у водні об'єкти, де вони живуть у стані природної свободи. При здійсненні пасовищної аквакультури підтвердженням випуску об'єктів аквакультури у водний об'єкт та основою вилучення об'єктів аквакультури з водного об'єкта є акт випуску. У документі зазначаються дата та місце випуску об'єктів аквакультури у водний об'єкт, відомості про видовий склад об'єктів аквакультури, обсяг випущених об'єктів аквакультури, а також обсяг об'єктів аквакультури, що підлягають вилученню, який розрахований на підставі методики[17];

індустріальну аквакультуру – здійснюється без використання рибоводних ділянок у басейнах, на установках із замкнутою системою водопостачання, а також на рибоводних ділянках з використанням садків та (або) інших технічних засобів, призначених для вирощування об'єктів аквакультури у штучно створеному середовищі. В умовах індустріальної аквакультури здійснюється і марикультура, тобто вирощування гідробіонтів з використанням морської води. Крім риб в марикультурі культивується вирощування молюсків (мідій, устриць) та ракоподібних (омарів, креветок тощо). Марикультура здійснюється в плавучих садках, інших технологічних пристроях, наприклад, колекторах для молюсків[17];

ставкову аквакультуру – передбачає розведення та (або) утримання, вирощування об'єктів аквакультури у ставках, обводнених кар'єрах, а також на водних об'єктах, що використовуються у процесі функціонування меліоративних систем, включаючи іригаційні системи. Також до ставкової

аквакультури належать рибницькі господарства штучно створених водойм (садків, басейнів, лиманів, обводнених торфових кар'єрів тощо). За способом побудови ставки є – руслові, балкові та одамбовані [91, с. 25].

До цієї класифікаційної групи окремі вчені додають: рекреаційну аквакультуру, яка включає в себе систему ведення господарської діяльності для організації аматорського лову на мальовничих ділянках водойм та декоративну аквакультуру (акваріумістику).[41 , с. 387].

Розглянемо зміст представлених видів аквакультури.

Випасна аквакультура у озерах, ріках та водосховищах являє собою найбільш економічний метод одержання рибної продукції за рахунок використання штучної кормової бази, сонячної енергії, круговороту речовин тощо. Обсяги її в Україні невисокі і їхнє збільшення можливе за рахунок проведення комплексу заходів, пов'язаних з технічною меліорацією водойм, відновленням природної іхтіофауни, інтродукцією та акліматизацією цінних видів риб, оптимізацією промислу і ін. Ресурс водойм випасного типу (озера, водосховища, водойми-охолоджувачі тощо) в Україні досить високий (до 1 млн. га), але необхідно враховувати багатоцільове їхнє призначення, а саме, для рибогосподарських, технічних, сільськогосподарських, енергетичних, рекреаційних і інших цілей, а також, як джерело водопостачання населення країни. Усі ці складові повинні бути враховані при освоєнні таких водойм користувачами. Належний ефект у цих водоймах буде отриманий за умови своєчасної підготовки їх до зариблення, дотриманні норм якості посадкового матеріалу, нормативів зариблення тощо. Для реалізації завдань з розширення розвитку випасної аквакультури, доведення обсягу вилову риби у природних водоймах України до рівня не менш 20 тис. тонн. необхідна розробка правових основ порядку експлуатації рибогосподарських водойм, надання державної фінансової підтримки у виробництві рибопосадкового матеріалу цінних об'єктів аквакультури для зариблення природних водойм, проведення у них необхідних меліоративних робіт тощо. Важливе місце у випасній аквакультурі повинно бути відведено також розведенню та вирощуванню цінних видів

ракоподібних[92].

Треба зауважити, що *індустріальна аквакультура* розвивається за наступними основними напрямками: відтворення та нагул цінних видів риб у водоймах-охолоджувачах, садкових та басейнових рибних господарствах; вирощування риби у системах із зворотним водопостачанням. Площа водойм-охолоджувачів ТЕС та ДРЕС в Україні становить понад 15 тис. га (для порівняння, у колишньому СРСР – близько 70 тис. га). Встановлені певні біотехнологічні параметри щодо оптимальних величин щільності посадки коропа, дозволяють одержувати до 150 кг/м² товарного коропа із кормовим коефіцієнтом близько 5 (водойма-охолоджувач Зміївської ДРЕС). Виробничий цикл при такому способі культивування гідробіонтів повністю або майже не залежить від стану навколишнього середовища. Даний варіант отримання продукції дозволяє розміщувати виробничі потужності в будь-яких кліматичних умовах і максимально наближувати їх до ринків збуту. Рибогосподарський фонд України включає понад 15 тис. га водойм-охолоджувачів, які, крім спорудження на їх базі садкових та басейнових господарств, можна використовувати для 388 випасного нагулу цінних об'єктів аквакультури, що у 70–80-х рр. минулого століття мали рибопродуктивність 300–800 кг/га. Поряд з цим, створена матеріально-технічна база тепловодних господарств була досить потужною (близько 150 тис. м² садків та 600 тис. м басейнів), інкубаційні цехи, риборозплідники. Проте, в умовах перехідного періоду до ринкових відносин, починаючи з 90-х рр., у зв'язку із високою енерго- та ресурсоемністю, значним подорожчанням цін на паливно-мастильні матеріали, електроенергію, комбікорми, які є основою роботи цих рибницьких господарств, їх робота була практично призупинена[41, с. 388]. Варто зазначити, що технологія індустріальної аквакультури базується на наступних принципах: вирощування риби за високих щільностей посадки на невеликій площі; шляхом створення оптимальних умов утримання, годівля об'єктів культивування повноцінними збалансованими кормами, при використанні яких не обов'язково має бути у

раціоні риби природна їжа; механізація та автоматизація всіх виробничих процесів для максимального підвищення продуктивності праці; одержання товарної продукції протягом року. Індустріальна аквакультура розвивається за наступними основними напрямками: відтворення та нагул цінних видів риб у водоймах-охолоджувачах, садкових та басейнових рибних господарствах; вирощування риби у системах із зворотним водопостачанням. Індустріальна аквакультура сприяє розвитку марикультури.

Марикультура як складова аквакультури, обумовлені можливістю поставляти на ринки продукцію стабільної якості в будь-яку пору року. Великий вітчизняний морський потенціал, здатний давати делікатесну рибну продукцію і цінну сировину, залишається незадіяним через брак коштів на розвиток. Треба зазначити, що на сьогодні інвестиції не надходять у марикультуру, насамперед, через недосконалу нормативно-правову базу. По-друге, морське фермерство – це завжди ризик, а підтримка держави відсутня; по-третє, більшість підприємців намагаються одержати якнайшвидше прибуток, а на розвиток цієї галузі потрібен час і застосування відповідних форм, методів і засобів регулювання для розвитку марикультури[41].

Ставову рибу (ставкове рибництво) в Україні вирощують рибокомбінати, рибоводномеліоративні станції, колективні, державні господарства, окремі промислові підприємства у своїх підсобних господарствах і на фермах. За розвитком рибництва наша держава займає провідне місце серед європейських країн. Основні обсяги продукції ставових рибних господарств базуються на видах, які відносяться до групи теплолюбивих, а господарства, які займаються їх культивуванням отримали назву тепловодних рибних господарств. Усі земельні угіддя, зайняті штучними водоймами, призначеними для певних технологічних процесів, прямо чи опосередковано пов'язаних із виробництвом риби об'єднані терміном ставовий фонд. Скорочення земельних і водних ресурсів, зростання обсягів водокористування в ряді галузей народного господарства, реалізація поняття вартості землі роблять проблематичним подальше суттєве збільшення

ставового фонду в Україні й орієнтують спеціалістів на підвищення ефективності використання наявних ставових площ. Виробництво риби значною мірою залежить від структури ставового фонду, оптимальності співвідношення площ, призначених для вирощування посадкового матеріалу і товарної риби, необхідних категорій ставів[49, с. 17].

Рекреаційна аквакультура розвивається завдяки інтересу мисливців, рибалок, фермерів та приватних підприємців. Рекреація – це відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів» [93, с. 23]. Рекреаційне рибальство появляється через любительське рибальство, що використовується з метою відпочинку і психологічної релаксації. Даний вид відпочинку в Європі є надзвичайно популярним, ним займається від 1,6 % (Польща) до 32,2 % (Норвегія) населення [94, 95]. Найпопулярнішими країнами рибальського туризму є Великобританія, Панама, Туреччина, Росія, США, Венесуела, Мексика, Австралія, Фінляндія, Норвегія [96, с. 89]. В На сьогодні в Україні нараховується близько 10 млн. рибалок-аматорів і спортсменів (понад 22 % населення)[⁹⁷]. В кожному з великих міст України (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Одеса) нараховується понад 100 тисяч рибалок. В Дніпропетровській області нараховується понад 200 тисяч рибалок-аматорів [98]. Організованими рибалками (членами громадських об'єднань, клубів) в Україні є не більше 8 % любителів. 70% рибалок-аматорів займаються рибальством тільки заради відпочинку, 30% визнають, що риболовля для них має переважний споживчий інтерес[99]. Отже, рекреаційне рибальство є потужним фактором природокористування, яке конкурує в Україні з традиційним промислом. Причому рекреаційне рибальство в Україні має значні економічні і соціальні переваги відносно промислу, а також – за перспективами розвитку. Економічними перевагами рекреаційного рибальства в Україні є: обсяг фінансових надходжень в Держбюджет України

від рекреаційного рибальства складає не менше 90 млн. гривень щорічно, не враховуючи продаж катерів та діяльності рибальських баз, кемпінгів, дайв-центрів; рибалки-аматори більш повно і різноманітно використовують біоресурси водойм, ніж промисел; рекреаційне рибальство України має надпотужний туристичний потенціал; риболовно-спортивна і рекреаційна індустрія пропонує в 3,4 рази більше робочих місць, ніж промислово-рибогосподарська галузь; соціально-економічна ефективність рекреаційного рибальства проявляється в підвищенні рівня розвитку сукупної робочої сили, емоційно-психічного розвантаження, зниженні числа багатьох захворювань[99].

Любительське (аматорське) рибальство – це «безоплатне добування водних біоресурсів у порядку загального використання, у дозволених обсягах, для особистих потреб знаряддями вилову, встановленими для цього правилами рибальства. В інших випадках любительське рибальство здійснюється на праві спеціального використання» [100; 21]. Різновидом любительського рибальства є спортивне рибальство, яке здійснюється у порядку загального використання, з установленням певних вимог до проведення спортивних змагань або кваліфікаційних нормативів [21; 100].

Декоративна аквакультура направлена на вирощування водних тварин і рослин для прикраси невеликих природних і штучних водойм. Частиною декоративної аквакультури є акваріумістика. Акваріум – це об'єкт, який дозволяє всебічно вивчати живі організми, їх розвиток, взаємовідносини та зв'язок із середовищем існування. Біологічний комплекс сучасного акваріуму – це складна екосистема, що дає можливість ознайомитися з кругообігом речовин в природі, сприяє формуванню естетичних почуттів та екологічного мислення, це не лише унікальна окраса для будь-якого інтер'єру, але й важливий компонент підтримки здоров'я, енергетичного потенціалу та психічної рівноваги людини, як в умовах квартири так і у офісах. Існує велика кількість різновидностей акваріумів. За призначенням акваріуми поділяються на декоративні (для задоволення та краси), промислові та спеціальні.

Акваріуми промислового типу призначені для перетримки та продажу живої риби, раків, крабів, мідій та лангустів. Спеціальні акваріуми використовуються для вирішення конкретних завдань: інкубації ікри, вирощування молодняка, розведення або лікування риб, проведення дослідів і різних експериментів. Спеціальні акваріуми діляться на: нерестові, інкубатори, селекційні, карантинно-лікувальні, культиватори, виросні. Нерестові акваріуми необхідні для розмноження риб. Він має менші розміри ніж основний акваріум, що зручно для відбору ікри риб. При догляді за ним необхідно дотримуватися максимальної стерильності. Інкубатори – додаткові ємкості, необхідні для розвитку ікри і личинок акваріумних мешканців. Їх місткість коливається від 0,5 до 25 літрів. Мінімальний об'єм необхідний для коропазубих риб, що відкладають ікру в торф; максимальний - для інкубації ікри дискусів, залишених батьками. Виросні акваріуми – розраховані на швидке підрощування великої кількості мальків. Бажаний їх розмір - 150x45x60 см. Карантинно-лікувальні акваріуми служать для карантинного утримання і адаптації нових мешканців акваріума, а також їх лікування. Головні умови: простір, гігієнічність, мінімум стресів, постійний контроль якості води. Культиватори забезпечують масове вирощування кормових об'єктів: інфузорій, водоростей, рачків, коловерток і т. п. Головні умови їх вирощування: велика площа, ретельний підбір субстрату та поживного середовища. Селекційні акваріуми призначені для селекційної роботи: виведення нових порід та поліпшення існуючих. Такими акваріумами обзаводяться справжні профі і в них вони займаються розведенням екзотичних видів риб[59, с. 10].

За організаційно-технологічними показниками аквакультура може здійснюватися за інтенсивною, напівінтенсивною та екстенсивною формами:

- інтенсивна – застосовується повний комплекс засобів інтенсифікації вирощування риби, а саме створення умов, годівля, лікування, підвищення природної кормової бази водойми та інше. Інтенсивна технологія застосовується завжди для індустріальної аквакультури, і може

застосовуватися для ставкової аквакультури;

- напівінтенсивна – частково поєднує інтенсивну та екстенсивну форми аквакультури. Застосовується виключно в ставковій аквакультурі. 25 Інтенсивна форма є найбільш технологічною, дозволяє отримувати найбільші результати, але потребує значних капіталовкладень, фахової підготовки суб'єктів аквакультури та інше. Екстенсивна форма характеризується отриманням органічної продукції, невеликими капіталовкладеннями в виробництво, але має невисоку рибопродуктивність, значні ризики пов'язані з хворобами риб, недостатню кількість та якість природних кормів та інші зовнішні умови. Саме тому, напівінтенсивна форма аквакультури зараз в Україні є найбільш розповсюдженою;

- екстенсивна – організаційно-технологічна форма аквакультури, яка передбачає використання природних кормових ресурсів, засоби інтенсифікації за такою формою не використовують. Застосовується виключно в ставковій аквакультурі[69, с. 24].

По способу застосування в аквакультурі водних об'єктів або водних ресурсів розрізняють:

- орендовані водні об'єкти;
- рибогосподарські технічні водойми;
- акваторії (водний простір моря);
- садкові господарства (плавучі рибницькі садки);
- установка замкнутого водопостачання[.]

Розглядаючи представлені класифікаційні групи необхідно зауважити, що виходячи з визначення середовища мешкання, де відбувається вирощування водних організмів, вони бувають прісними та морськими. Поділ на морську і прісноводну аквакультуру, є умовними, оскільки штучне відтворення деяких видів здійснюють у прісній воді, а їх подальше життя проходить в морі.

Культивування гідробіонтів в морському середовищі називають морською аквакультурою (марікультурою), а культивування у прісних

водоймах – прісноводною аквакультурою.

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що сфера аквакультури є складним системним явищем, це твердження можна довести завдяки теорії систем та системностей. Відповідно, системність (від грец. – з'єднання, утворення): 1) термін (поняття), що розкриває визначальну (основоположну) властивість світу, в якому живуть люди і переконує, що навколишній світ (матеріальний і духовний) являє собою не ізольовані одне від одного явища і процеси, а сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих складових на всіх етапах і рівнях їх розвитку як системних, цілісних утворень; 2) основоположний принцип наукового пізнання і соціальної практики, сутність якого виявляється у застосуванні системного (комплексного) підходу в дослідженні складних об'єктів (систем) і орієнтує дослідження на розкриття їх цілісності та виявлення всіх типів зв'язків у ньому, зведення їх у єдину систему знань[101].

Зазначене дає можливість стверджувати, що сфера аквакультури - складне системне явище, яке має видові елементи та наявність компонентів, що взаємодіють між собою. Дана сфера потребує управлінського впливу, завдяки чому отримується інтегрований якісний результат.

Основними ознаками системи є: а) наявність елементів, які її складають; б) наявність підсистем як результат взаємодії елементів; в) наявність компонентів як результат взаємодії підсистем; г) наявність зв'язків між підсистемами та компонентами; г) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегрований результат; д) зв'язок з іншими системами зовнішнього середовища[102].

Властивості систем: система прагне зберегти свою структуру (ця властивість заснована на об'єктивному законі організації — законі самозбереження); система має потребу в управлінні (існує набір потреб людини, тварини, суспільства, великого соціуму); в системі формуються складні зв'язки в залежності від індивідуальних властивостей її елементів і підсистем (система може мати властивості не властивих їй елементів, і може

не мати властивостей своїх елементів); кожна система має вхідний вплив, систему переробки (обробки), кінцеві результати (вихід) і зворотний зв'язок; на вході система зазнає впливу з боку середовища, а через вихід вона впливає на зовнішнє середовище[103].

Перелічені властивості системи притаманні сфері аквакультури, що підтверджує нашу позицію, що вона є системним явищем.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретико-правові засади сфери аквакультури ми прийшли до наступного.

Аквакультура – це є складне та багатоаспектне явище по створенню та реалізації об'єктів аквакультури як аквакультурної продукції, виробництво кормів, відтворення, поповнення, збереження водних біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, а також надання рекреаційних послуг. Аквакультура належить до сфери рибного господарства.

Аквакультура, як складне та багатоаспектне явище, що розвивається в Україні, наділено специфічними особливостями:

по-перше, світовий попит на рибу перетворює аквакультуру в загальноосвітній тренд. З її допомогою підтримуються природні популяції водних біологічних ресурсів шляхом штучного відтворення. Риба та інші гідробіонти, що мешкають у воді, стають цінним експортним товаром;

по-друге, впливає на соціальне та економічне зростання шляхом виробництва продуктів харчування, внесення лепти у добробут та формування доходів;

по-третє, наявність вирощувальних і товарних господарств, в яких здійснюється контроль за розмноженням, зростанням малька і досягнення його товарного розміру і ваги;

по-четверте, є постачальником посадкового матеріалу для відновлення зникаючих або переексплуатованих водних популяцій;

по-п'яте, вплив на життєвий цикл, шляхом встановлення управління за ним через контроль за репродукцією; контроль за зростанням популяції; усунення факторів природної смертності;

по-шосте, потребує наукового супроводу виробничих процесів. Перелік найбільш актуальних наукових проблем є надзвичайно широким – від оцінки екологічної ємності прибережних акваторій до питань селекції та хвороб гідробіонтів. При цьому значна частина таких проблем тісно межує і навіть переплітається з дослідженнями біоресурсів та середовища проживання.

Напрями сфери аквакультури – це цілеспрямована реалізація поставлених завдань по створенню, переробці та реалізації об'єктів аквакультури з метою задоволення продовольчих потреб суспільства даним видом продукції.

Аргументовано, що сучасні рекреаційні послуги в сфері аквакультури потребують запровадження реформ, що дадуть можливість розвиватися цьому напрямку. Першочерговими задачами є:

по-перше, привести систему українського законодавства відповідно до європейських стандартів в сфері надання рекреаційних послуг щодо аматорського та спортивного рибальства;

по-друге, запровадити систему відповідальності за незаконне рибальство та порушення рибацьких норм;

по-третє, заборонити вилов риби під час нересту риби та вилов з приватних водойм, де риба буде розвиватись протягом кількох років та запровадити систему санкцій;

по-четверте, запровадити розмір, максимальної та сумарної ваги виловленої риби, яку рибалка може забрати з водойми;

по-п'яте, передбачити державну фінансову підтримку щодо покращення інфраструктури біля водойм для аматорського та спортивного лову;

по-шосте, розробити та запровадити регіональні програми підтримки рекреаційного рибальства та аквакультурного туристичного бізнесу.

В результаті дослідження генезису становлення та розвитку аквакультури було виокремлено його історичні періоди. А саме:

1. «Стародавній період», який починався з періоду до н. е. та закінчувався X ст. н.е. Для нього були характерними наступні ознаки: 1. переважала природня ставкова аквакультура; 2. рибництво мало як естетичне так і товарне призначення; 3. запроваджувалися теоретичні основи для розвитку рибництва, розвивалася наукова складова; 4. використовувалося природне середовище для рибництва.

2. «Розквіт Київської Русі», який починався з X ст. та закінчувався на початку XIV ст. Для нього були характерні наступні ознаки: 1. рибоводство розвивалося в монастирях; 2. запровадження ставків штучного походження; 3. започаткування риболовної науки; 4. перші ознаки нормативно-правового регулювання цієї сфери.

3. «Середньовіччя», який починався з XIV ст. та закінчувався XVII ст. Для нього були характерні наступні ознаки: 1. розширювалися теоретичні та практичні засади ставкового рибництва; 2. вироблялися примітивні методи лікування риби, які мали ознаки природнього походження; 3. запровадження селекції риб; 4. розроблялися технічні винаходи для розширення та спрощення праці в сфері аквакультури; 5. запроваджено нормативно-правове регулювання рибництва; 6. розвивалося науково-теоретичне підґрунтя рибництва, підготовка фахівців в цій сфері.

4. «Імперський», він починався з XVII ст. та закінчувався наприкінці XIX ст. Даний період характеризується наступними ознаками: 1. активний розвиток наукових розробок в сфері аквакультури; 2. взаємодія з іноземними науковими школами в сфері аквакультури; 3. запровадження штучного розведення риб, методу сухого запліднення ікри; 4. будівля рибних заводів та риболовних будинків; 5. перші спроби держави нормативно урегулювати сферу аквакультури; 6. розвиток акваріумістики.

5. «Радянської доби» він починався на початку XX ст. та закінчився наприкінці XX ст. Даний період характеризується наступними ознаками: 1.

розвиток рибоводного господарства; 2. вирощування коропа та інших видів риб у садках та тепловодних басейнах; 3. були завезені та акліматизовані товстолоб і білий амур; 4. запроваджено установки замкнутого водопостачання, в яких риба вирощувалась при великих щільності посадки до 100 кг/м³; 5. вилов та вирощування риби Україною досягли максимального показника – 1 млн. 143 тис. тонн, в т.ч. у внутрішніх водоймах – 133 тис. тон рибопродукції, з них аквакультура – 97 тис. тон. 6. систематизовано та посилено систему законодавства в цій сфері[104].

б. «Української доби» він почався з отриманням Україною незалежності та триває дотепер. Даний період характеризується наступними ознаками: 1. слабка підтримки сфери аквакультури державою; 2. складні податкові навантаження на сферу аквакультури; 3. невизначена нормативно-правова база, якою урегульовано сферу аквакультури; 4. припинення фінансування державою селекційно-плеємної роботи та наукових досліджень у царині рибництва.

Доведено, що на сьогодні відсутня загальна Програма розвитку рибного господарства, що не дає змогу комплексно та системно розвиватися даній галузі, саме тому запропоновано структуру Державної програми розвитку рибного господарства до 2030 року, де передбачено систему заходів для розвитку аквакультури (дана програма представлена у додатку А до дисертації).

РОЗДІЛ 2

ЕЛЕМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРИ АКВАКУЛЬТУРИ

2.1. Нормативне регулювання публічного адміністрування сфери аквакультури

Розвиток правової демократичної України обумовлює зростання ролі права. Завдяки правовій системі створюються впорядковані, визначені, організовані, динамічні суспільні відносини. Публічне адміністрування також потребує правового врегулювання, так як саме в ньому через практику реалізації втілюється єдність діяльності і структура апарату управління. Саме тому використання можливостей системи нормативно-правових актів сприяє надійному функціонуванню системи управління та підвищення його ефективності [105, с. 33; 106]. Публічне адміністрування сфери аквакультури потребує комплексного, системного врегулювання як діяльності публічної адміністрації так і самої сфери і цілому. Адже, від ефективної нормативно-правової регламентації залежить зміст та особливості суспільних відносин, що виникають, діють та розриваються в сфері аквакультури. Саме тому, лише завдяки нормам права, що містяться у системі правових актів, урегульовується як матеріальні основи аквакультури, так і особливості адміністрування публічної адміністрації щодо аквакультури та рибництва для «ефективного» вирішення завдань, які перед ними ставляться державою.

Однією з функцій права є створення складних і багатобічних відносин у формі визначення необхідної, забороненої або дозволеної поведінки [107, с. 10]. В системі правових відносин, одним з домінуючих є адміністративно-правові відносини. Дані відносини створюються та діють в сфері публічного адміністрування, змістом якої є діяльність публічної влади, котра реалізується через систему публічних органів адміністрування. Діяльність даних органів урегульовується в законах та підзаконних актах. Органи публічної влади, діяльність яких направлена на адміністрування аквакультури є елементом публічних органів управління. На сьогодні система діяльності органів

аквакультури потребує негайного реформування, а система правового регулювання удосконалення по певним напрямкам. Крім недосконалості нормативно-правової бази, що здебільшого проявляється у відсутності регулюючого впливу, або його неефективності, існує також проблема колізії нормативних актів, суть якої у наявності суперечностей в законодавстві стосовно одного й того самого питання. Колізія виникає за наявності двох і більше правових актів, які регулюють аналогічні відносини [108, с. 23].

Перед тим, як перейти до загального аналізу нормативно-правових актів, якими урегульована вказана сфера, необхідно зазначити, що нормативно-правові акти - це акти, які встановлюють норми права, вводять їх у дію, змінюють, доповнюють або відмінюють правила загального характеру. Вони відрізняються від актів застосування права й інших індивідуальних актів, розрахованих на одну дію, що стосуються визначеного суб'єкта, конкретних обставин, місця і часу [109, с 126].

Ознаками нормативно-правового акту є:

приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум);

завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав і обов'язків;

приймається з дотриманням певної процедури;

має форму письмового акта – документа і точно визначені реквізити: вид акта (закон, указ, постанова); найменування органу, який ухвалив акт (парламент, президент, уряд, місцевий орган влади); заголовок (деякі акти, наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України приймаються без заголовка); дата ухвалення акта; номер акта; дані про посадову особу, яка підписала акт;

публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка (в Україні закони публікуються у «Відомостях Верховної Ради України», газетах «Голос України» та «Юридичний вісник України»; постанови Кабінету Міністрів – у

збірниках постанов уряду України та газеті «Урядовий кур'єр»; закони і підзаконні акти – у часопису «Офіційний вісник України») [109, с. 248].

Відповідно, під **нормативно-правовими актами публічного адміністрування сфери аквакультури** розуміється система, прийнятих в установленій формі уповноваженими суб'єктами публічної влади, офіційних письмових документів, якими урегульована сфера аквакультури.

Правові акти за юридичною силою поділяються на види, їх юридична сила, що визначає місце акту, його значення, верховенство або підлеглість і залежить від статусу, ролі органу, що видає його.

Закон є вищим за юридичною силою нормативно-правовим актом – основна категорія системи законодавства, що ухвалюється тільки вищими представницькими органами державної влади – парламентом країни чи всенародним голосуванням (референдумом). Закон регулює найважливіші суспільні відносини, має вищу юридичну силу у правовій системі країни. Будь-який інший правовий акт, виданий не на підставі і не на виконання закону, а тим більше невідповідний чи суперечний закону, скасовується у встановленому порядку. Закон є нормативно-правовим актом, що встановлює загальні правила поведінки (норми), обов'язкові для всіх громадян, державних органів, громадських організацій, посадових осіб. Закон усталений, стабільний і піддається зміні, доповненню чи скасуванню лише у виняткових випадках, ухвалюється в особливому порядку, передбаченому Конституцією і регламентом парламенту, має певну структуру і вимагає особливого оформлення) [110, с. 4]. Законами є: Конституція України; кодекси України; закони України. Окрім законів, сфера аквакультури регулюється іншими правовими актами, прийнятими різними правотворчими органами.

Таким чином, за юридичною силою нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері аквакультури, можна класифікувати таким чином: 1) Конституція України; 2) кодифіковані законодавчі акти; 3) закони України; 4) підзаконні нормативно-правові акти: постанови та інші акти Верховної Ради України; укази й розпорядження Президента України;

постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; акти центральних та місцевих органів виконавчої влади; рішення органів місцевого самоврядування.

Залежно від суб'єкта нормотворчості, нормативно-правові акти поділяються на акти, які приймає Верховна Рада України – закони і постанови; Президент України – укази (нормативні та ненормативні) / розпорядження; Кабінет Міністрів України – постанови і розпорядження; керівники міністерств і відомств – нормативні накази, інструкції, розпорядження, положення, вказівки міністра; голови місцевих (обласних і районних) державних адміністрацій – розпорядження; місцеві ради народних депутатів, їх виконавчі комітети – рішення і нормативні постанови; керівники їхніх управлінь і відділень – нормативні накази; адміністрація державних підприємств, установ, організацій – нормативні накази, статuti, положення та інструкції [109, с. 316].

Ознака ієрархічності нормативно-правових актів відіграє важливу практичну роль, оскільки скасування чи зміна вищого за юридичною силою нормативно-правового акту зумовлює перегляд чинності нижчих нормативно-правових актів.

Залежно від юридичної природи, нормативно-правові акти у сфері аквакультури поділяються на: 1) дуалістичні (предметом їх регулювання є суспільні відносини в різних сферах життєдіяльності, у тому числі й сфері аквакультури); 2) абсолютні (регулюють відносини виключно в досліджуваній сфері)[111, с. 153].

Крім нормативно-правових актів національного характеру, у сфері аквакультури діє значна кількість міжнародних актів, які ратифіковані Україною та регулюють відносини в досліджуваній сфері. Саме тому законодавчі акти у сфері аквакультури, на нашу думку, залежно від кола суспільних відносин, що вони регулюють, можна поділити на: 1) міжнародні акти; 2) загальне законодавство; 3) спеціальне законодавство; 4) інституціональне законодавство[111, с. 154]. Розкриємо їх зміст.

Міжнародні акти.

Сфера аквакультури використовує міжнародні акти для можливості взаємодії з міжнародними організаціями які діють в даній сфері, запроваджує міжнародні стандарти для аквапродукції для можливості торгівлі на міжнародному ринку. Так, *Регламент комісії (ЄС) № 1388/2014 від 16 грудня 2014 року про певні категорії допомоги для суб'єктів господарювання, які виробляють, переробляють і реалізують продукти рибальства та аквакультури, сумісні з принципами внутрішнього ринку в рамках застосування статей 107 і 108 Договору про функціонування Європейського Союзу* передбачає створення Комісії, яка встановлює можливість фінансової допомоги малим і середнім підприємствам, які виробляють, переробляють і реалізують продукти рибальства та аквакультури. Комісія оцінює сумісність державної допомоги в секторі рибальства та аквакультури на підставі цілей Політики щодо конкуренції і Спільної політики щодо рибальства. Допомога можлива для подолання наслідків стихійних лих тощо. Акцентується увага на тому, що шкода, заподіяна внаслідок поганих погодних умов, наприклад, грози, морозу, граду, зледеніння, дощу чи засухи, які трапляються час від часу, не вважається стихійним лихом. Встановлюється, що за певних умов допомога, надана малим та середнім підприємствам, які виробляють, переробляють і реалізують продукти рибальства, є сумісною з принципами внутрішнього ринку, і на неї не поширюється вимога щодо нотифікації. Доводиться, що цей Регламент спрямовано на створення можливості визначити найкращим чином пріоритети щодо заходів із забезпечення дотримання правил надання державної допомоги та на підвищення ступеня спрощення процедур, посилення прозорості, ефективне оцінювання й контроль дотримання правил надання державної допомоги на національному рівні й на рівні Союзу, зі збереженням при цьому інституційних компетенцій Комісії та держав-членів[112].

Імплементацийний регламент комісії (ЄС) № 1358/2014 від 18 грудня 2014 року про внесення змін і доповнень до Регламенту (ЄС) № 889/2008 про

встановлення детальних правил імплементації Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007, що стосуються походження тварин органічної аквакультури, практик господарювання в аквакультурі, кормів для тварин органічної аквакультури та продуктів і речовин, дозволених для використання в органічній аквакультурі встановлює основні вимоги для органічного виробництва морських водоростей та тварин аквакультури. При цьому у Регламенті підкреслено, що у період з листопада 2012 року по квітень 2013 року деякі держави-члени подали запит на перегляд правил, що стосуються продуктів, речовин, джерел та методик годування, дозволених для використання у виробництві органічної аквакультури. Ці запити оцінила експертна група з технічного дорадництва щодо органічного виробництва (EGTOP), утворена за Рішенням Комісії 2009/427/ЄС. Беручи до уваги висновок ЕГТОР, Комісія виявила потребу оновити та інтегрувати наявні правила імплементації вимог до органічного виробництва морських водоростей та тварин аквакультури. Регламентом встановлено, що згідно зі статтею 15(1)(a)(ii) Регламенту (ЄС) № 834/2007, у випадку відсутності молодняка з органічного маточного гурту або органічних господарств, за спеціальних умов можливе введення до господарства тварин неорганічного виробництва. Регламент (ЄС) № 889/2008 встановлює спеціальні обмеження щодо тварин аквакультури, виловлених в природному середовищі, в тому числі відбирання молодняку аквакультури в природному середовищі. Деякі традиційні практики екстенсивного рибництва на водно-болотних угіддях, таких як солонуватоводні ставки, припливно-відпливні зони та прибережні лагуни, закриті гатками та берегами, існували століттями і є цінними з точки зору культурної спадщини, збереження біорізноманіття та економічної перспективи для місцевих громад. За певних умов такі практики не впливають на стан запасів видів, щодо яких їх застосовують. Тому вважається, що відбирання мальків в природному середовищі для цілей відгодовування в таких традиційних практиках аквакультури відповідає цілям, критеріям та принципам виробництва органічної аквакультури, за умови що для

забезпечення сталої експлуатації видів вживають заходів з управління, затверджених відповідним органом, відповідальним за управління рибними запасами у таких практиках, що відновлення запасів відповідає таким заходам та що рибу годують виключно кормами, природно доступними у довкіллі. ЕГТОР висловила занепокоєння тим, що джерела кормів та добавок, дозволених в органічному виробництві аквакультури, недостатньо відповідають вимогам до кормів для видів хижих риб. Зауважено, що тварин слід годувати кормами, що відповідають їхнім харчовим потребам на різних стадіях їх розвитку. Тому використання цілої риби як джерела корму для хижих тварин в органічній аквакультурі слід дозволити. Проте це не повинно призводити до додаткового навантаження на загрожені і надмірно виловлені запаси. З цієї причини, тільки продукти, сертифіковані третьою особою як продукти сталого рибальства, слід використовувати для виробництва кормів для хижих тварин в органічній аквакультурі. У цьому контексті, важлива довіра до використовуваної схеми сталості, щоб запевнити споживачів у загальній сталості виробництва продукту органічної аквакультури[113].

Імплементацийний регламент комісії (ЄС) 2017/838 від 17 травня 2017 року про внесення змін і доповнень до Регламенту (ЄС) № 889/2008, що стосуються кормів для деяких тварин органічної аквакультури встановлює основні вимоги до органічного виробництва тварин аквакультури, в тому числі вимоги щодо кормів. Затверджує правила, щодо на стадіях вирощування тварини аквакультури, повинні годуватися кормом, природно доступним у ставках і озерах. Регламенту дозволяє використання органічного корму рослинного походження або морських водоростей, якщо ресурси натурального корму у достатній кількості недоступні[114].

Основним Законом України є Конституція України, в якій визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Її норми мають характер прямої дії. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй[115].

В системі публічного адміністрування система аквакультури регламентується певною низкою законів України, прийнятих Верховною Радою України та підписаних Президентом України у різний проміжок часу. Але ступінь регламентації цього виду діяльності у зазначених законах України різний.

Перед тим як перейти до аналізу галузевих законів України у сфері аквакультури необхідно наголосити на тому, що сфера аквакультури урегульовується також і Водним кодексом України [116], який є кодифікованим нормативно-правовим актом, що має статус Закону України. Кодекси України є особливим різновидом закону і містять у своєму складі основні принципи конкретної галузі законодавства або конкретного інституту. Саме тому свій аналіз почнемо з даного нормативно-правового акту, в якому визначено особливості спеціального водокористування та користування водними об'єктами для потреб рибного господарства. На водних об'єктах (їх частинах), які використовуються для промислового добування риби та іншого водного промислу або мають значення для відтворення їх запасів, права водокористувачів можуть бути обмежені в інтересах рибного господарства та водного промислу[117]. Перелік промислових ділянок рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) визначається Кабінетом Міністрів України. Водокористувачі, яким надано в користування рибогосподарські водні об'єкти (їх частини), зобов'язані здійснювати заходи, що забезпечують поліпшення екологічного стану водних об'єктів і умов відтворення рибних запасів, а також утримувати в належному санітарному стані прибережні захисні смуги в місцях вилову риби. Передбачено, що проведення гідромеліоративних робіт у місцях, де здійснюється промисловий вилов риби, здійснюється за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства[118].

Зазначено, що до основних заходів для забезпечення охорони і відтворення рибних запасів, водних тварин і рослин належить обладнання рибозахисними пристроями водозабірних та інших споруд відповідно до

затверджених проектів, будівництво риборозплідників, штучних нерестовищ, рибопропускних споруд, підготовка ложа водоймища тощо[35, с. 92].

Основоположним нормативно-правовим актом у галузі рибного господарства України є *Закон України «Про аквакультуру»*, в преамбулі якого встановлено, що він визначає принципи державної політики, основні засади розвитку і функціонування аквакультури, правові основи діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері аквакультури. Закон також, встановлює порядок використання водних об'єктів для одержання риби та інших водних організмів, а також регламентує взаємовідносини органів державної влади, місцевого самоврядування із суб'єктами господарювання (і з орендарями), які здійснюють рибогосподарську діяльність. Закон значною мірою змінив порядок користування водними об'єктами місцевого і загальнодержавного значення.

Прийняття цього закону саме по собі є прогресивним кроком у напрямі розвитку аквакультури в Україні.

Позитивним є також визначення прав та обов'язків суб'єктів аквакультури, розмежування повноважень органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування у сфері аквакультури. Дуже велике значення має врегулювання в розділі III Закону України «Про аквакультуру» організації діяльності у цій сфері[119, с. 110].

Особливу увагу приділено державній підтримці у сфері аквакультури, яка здійснюється за такими напрямками: стимулювання виробництва якісної та екологічно безпечної продукції аквакультури, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках; розвиток та фінансування селекційно-племінної роботи, включаючи створення і підтримання суб'єктів племінної справи у рибництві, маточних стад та генофондних колекцій об'єктів аквакультури; підвищення рибопродуктивності водних об'єктів (їх частин) шляхом штучного розведення (відтворення) водних біоресурсів; відновлення чисельності популяцій рідкісних і зникаючих видів гідробіонтів;

стимулювання розвитку національного виробництва кормів для об'єктів аквакультури; організації науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у сфері аквакультури; поширення та впровадження у виробництво наукових розробок; фінансування наукових досліджень у сфері аквакультури за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів інноваційних програм і проектів та інших джерел, не заборонених законом; забезпечення проведення протиепізоотичних заходів; забезпечення підготовки, перепідготовки, дипломування фахівців у сфері аквакультури; проведення комплексу меліоративних та ремонтно-відновлювальних робіт на рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), рибогосподарських технологічних водоймах з метою підвищення їх біологічної продуктивності; створення і підтримання інфраструктури, необхідної для сталого розвитку аквакультури[17].

Законом України «Про аквакультуру» урегульовано також передачу водних об'єктів в користування. Водними об'єктами є природні або штучно створені елементи довкілля, у яких зосереджуються води [120, с. 15]. В. О. Джуган визначає ознаки водних об'єктів: а) природне походження; б) екологічний взаємозв'язок з навколишнім природним середовищем; в) виконання життєзабезпечувальних функцій; 4) відсутність постійних меж, рівня і об'єму водного об'єкту; 5) відсутність сталої вартості [121, с. 9].

Можливість передачі в оренду водних об'єктів закріплена у ст. 51 Водного кодексу України встановлено, що в користування на умовах оренди для рибогосподарських потреб, проведення науково-дослідних робіт, культурнооздоровчих, рекреаційних, лікувальних, спортивних і туристичних цілей можуть надаватися водосховища (крім водосховищ комплексного призначення), ставки, озера та замкнені природні водойми [64]. Відповідно до ч. 19 ст. 51 Водного кодексу України в користування можуть надаватися частини рибогосподарських водних об'єктів, акваторії (водний простір) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України, рибогосподарські технологічні водойми для цілей

аквакультури [64]. *Вищевикладене дає можливість внести пропозицію по доповненню Закону України «Про аквакультуру» словами: «В умовах оренди в користування можуть надаватися інші водні об'єкти».*

Водними об'єктами можливо користуватися за плату. Типовий договір оренди водного об'єкта передбачає окремий розділ, який присвячено особливостям визначення розміру орендної плати за використання водного об'єкта та особливостям стягнення такої плати [122]. Встановлюється, що орендна плата складається з орендної плати за воду (водний простір) та за земельну ділянку. Обчислення розміру орендної плати визначається наступним чином: 1. визначення розміру орендної плати за користування водним об'єктом здійснюється відповідно до Методики визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти (така Методика затверджена наказом Міністерства екології та природних ресурсів України)[123]; 2. визначення розміру орендної плати за користування земельною ділянкою здійснюється з урахуванням її цільового призначення та коефіцієнтів індексації, які визначаються Держземагентством за формами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1724 «Деякі питання оренди земель», що заповнюється під час укладання або зміни умов договору оренди водного об'єкта чи продовження його дії [124]; 3. визначення розміру орендної плати за користування рибогосподарської технологічної водойми здійснюється відповідно до Методики визначення розміру плати за використання на умовах оренди частини рибогосподарського водного об'єкту, рибогосподарської технологічної водойми (затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України) [125].

Закон України «Про аквакультуру» передбачає систему відповідальності за порушення законодавства у сфері аквакультури.

Разом з тим, необхідно зазначити, що поза увагою зазначеного нормативного акту залишився розвиток інфраструктури. На нашу думку, *основними напрямками розвитку інфраструктури в сфері аквакультури є:*

розвиток та удосконалення організації транспортного обслуговування

морських ферм;

ефективне зонування території, придатної для туристичного, рекреаційного відпочинку;

удосконалення порядку зонування зони культивування мідій;

врегулювання інженерно-технічного забезпечення берегової зони;

встановлення меж прибережно-захисних смуг;

виділення фінансування та запровадження планового комплексу проведення берегоукріплення та захист від підтоплень.

Зазначені напрями повинно бути передбачені в Державній програмі розвитку рибного господарства до 2030 року (структура представлена у додатках до дисертації).

Даним законом підкреслена важливість науково-технічного розвитку аквакультури, а також розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва у сфері аквакультури. В той же час необхідно підкреслити, що на сьогодні цей напрямок державної аквакультури розвинутий дуже слабко. За останніх 10 років не було фінансованих державою наукових програм, які б забезпечували прорив в рибогосподарській науці, мали практичне значення для підприємств аквакультури. Та й загальні обсяги фінансування цієї науки відверто невеликі. Більшість наукових установ галузі живуть, переважно, тим, що розробляють обґрунтування до лімітів і квот на вилов водних живих ресурсів та готують на замовлення орендарів рибогосподарських водойм науково-біологічні обґрунтування і режими користування водоймами, подеколи надають консультативну допомогу [126]. Саме тому, для посилення рівня наукового забезпечення аквакультури України необхідно:

1. збільшення бюджетного фінансування науково-дослідної роботи по дослідженню сфери аквакультури;

2. відновлення науково-експериментальних баз та лабораторій по дослідженню сфери аквакультури;

3. удосконалення навчальних програм і технологічної бази профільних навчальних закладів;

4. розробка ресурсних та низьковитратних технологій в сфері аквакультури;

5. підготовка якісних фахівців у сфері аквакультури.

Зазначені напрями також, на нашу думку, повинно бути передбачені в Державній програмі розвитку рибного господарства до 2030 року (структура представлена у додатках до дисертації).

Наступним нормативно-правовим актом України в сфері аквакультури є Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». В преамбулі цього закону зазначено, що він визначає основні засади діяльності та державного регулювання в галузі рибного господарства, збереження та раціонального використання водних біоресурсів, порядок взаємовідносин між органами державної влади, місцевого самоврядування і суб'єктами господарювання, які здійснюють рибогосподарську діяльність у внутрішніх водних об'єктах України, внутрішніх морських водах і територіальному морі, континентальному шельфі, виключній (морській) економічній зоні України та відкритому морі.

Не оминає даний закон питання аквакультури. Так, в ст. 27 даного закону встановлено, що спеціальне використання водних біоресурсів здійснюється шляхом їх вилову з природного середовища (крім любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування в межах та обсягах безоплатного вилову) і включає вилов водних біоресурсів з метою отримання біологічного матеріалу для штучного відтворення їх запасів та здійснення аквакультури. В той же час зауважується, що використання водних біоресурсів, які перебувають у межах ізольованих природних або штучно створених водних об'єктів, наданих у користування для потреб аквакультури, не належить до спеціального використання і здійснюється в порядку, визначеному власниками цих водних біоресурсів. Статтею 29 даного закону передбачено встановлення лімітів на використання водних біоресурсів, де зазначено, що ліміти встановлюються на види (групи видів) водних біоресурсів, щодо яких здійснюється промисел на відповідних водних

об'єктах, крім ізольованих об'єктів (із застосуванням споруд або технічних пристроїв, штучно створених водних об'єктів, що використовуються для цілей аквакультури) та об'єктів промислу, запаси яких формуються виключно шляхом штучного розведення водних біоресурсів [33].

У даному законі відводиться увага регулюванню штучного відтворення водних біоресурсів і здійснення аквакультури, в главі ІХ вводиться термін «порядок здійснення аквакультури». Разом з тим «порядок» зводиться лише до визначення суб'єктів, які здійснюють аквакультуру. Встановлено, що цим суб'єктом є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства. В той же час, *порядок здійснення аквакультури – це послідовна діяльність відповідного суб'єкта щодо здійснення аквакультури. Саме тому пропонуємо додати до Глави ІХ вказаного закону України підрозділи: «Система аквакультури» та «Особливості організації аквакультури» та встановити послідовний порядок здійснення аквакультури.*

Закон України «Про тваринний світ» визначає, що тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей. В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні за участю підприємств, установ, організацій і громадян здійснюються заходи щодо охорони, науково обґрунтованого, невиснажливого використання і відтворення тваринного світу[26]. Ст. 3 цього закону зазначено, що об'єктами тваринного світу серед інших є риби а інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі. Ст. 25 визначається, що рибальством вважається добування риби та водних безхребетних. На території України відповідно до законодавства може

здійснюватися промислове, любительське та спортивне рибальство. Правила рибальства, об'єкти рибальства, порядок надання у користування рибогосподарських водних об'єктів, а також вимоги щодо ведення рибного господарства визначаються у порядку, встановленому Законом України «Про тваринний світ» та іншими нормативно-правовими актами[26].

Відповідно промислове, любительське та спортивне рибальство за цим законом здійснюється за відповідними правилами. Встановлюється спеціальний порядок використання об'єктів тваринного світу. До рибогосподарських водних об'єктів належать усі поверхневі, територіальні і внутрішні морські води, які використовуються (можуть використовуватися) для промислового добування, вирощування чи розведення риби. Відповідно підприємствам, а також установам, організаціям і громадянам надається право ведення промислового рибальства. Цим приписом даним суб'єктам також дозволено промисел водних безхребетних на промислових ділянках рибогосподарських водних об'єктів. Промисел дозволено і на континентальному шельфі України[26].

У порядку загального використання об'єктів тваринного світу громадянам, у випадках, передбачених законодавством, дозволяється безоплатне любительське і спортивне рибальство для особистого споживання (без права реалізації) у визначених відповідно до законодавства водних об'єктах загального користування у межах встановлених законодавством обсягів безоплатного вилову і за умови додержання встановлених правил рибальства і водокористування[26].

Законом України «Про ветеринарну медицину» встановлено, що оператори ринку, які провадять діяльність, пов'язану з утриманням, обігом, збором чи транспортуванням свійських наземних тварин, або діяльність, пов'язану з утриманням та/або розведенням об'єктів аквакультури, зобов'язані в межах своєї діяльності вести записи, що містять інформацію про: будь-яке переміщення свійських наземних тварин та тварин аквакультури; випадки загибелі тварин аквакультури у кожній епізоотичній одиниці залежно від типу

виробництва; відведення води (для потужностей, на яких здійснюється забій або переробка об'єктів аквакультури). Оператори ринку, які провадять діяльність, пов'язану з транспортуванням гідробіонтів, призначених для випуску у природне середовище існування або для потужностей з утримання та/або розведення об'єктів аквакультури, зобов'язані вести записи, що містять інформацію про: 1) види, категорії та кількість (число, об'єм або вага) гідробіонтів, що транспортуються; 2) випадки масової загибелі тварин аквакультури та диких гідробіонтів під час транспортування; 3) потужності з утримання та/або розведення об'єктів аквакультури та потужності, на яких здійснюється забій або переробка об'єктів аквакультури з метою боротьби з хворобами тварин, у разі ввезення на них або вивезення з них гідробіонтів[127]. Також, ст. 46 передбачено, що перед розвантаженням партій (вантажів) із гідробіонтами для цілей введення на потужність оператори потужностей з утримання та/або розведення об'єктів аквакультури, оператори потужностей, на яких здійснюється забій та/або переробка тварин аквакультури з метою боротьби з хворобами, а також оператори потужностей, які здійснюють випуск гідробіонтів в умови дикої природи, зобов'язані перевірити наявність ветеринарних документів відповідно до законодавства та повідомити компетентний орган у разі виявлення будь-яких невідповідностей щодо зазначених документів та гідробіонтів[127].

Наступним видом нормативно-правових актів, якими урегульовано сферу аквакультури є постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України. Розглянемо основні з них.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства» [128], якою урегульовано відносини у галузі охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів, ведення рибного господарства та здійснення рибальства.

Встановлено, що можна виокремити два види використання водних живих ресурсів : 1) загальне та 2) спеціальне.

Щодо першого виду, необхідно зазначити, що в цьому випадку використання водних живих ресурсів здійснюється без їх вилучення із природного середовища. Але є виключення, при спортивній або любительській рибалці.

Щодо другого виду, використання водних живих ресурсів належать усі їх види користування, за винятком любительського і спортивного рибальства у водоймах (їх ділянках) загального користування. Тоді використання водних живих ресурсів здійснюються з їх вилученням із природного середовища.

За законодавством України до спеціального використання належить:

- 1) промислове рибальство;
- 2) любительське і спортивне рибальство, що здійснюється поза межами визначених для цих цілей водойм (їх ділянок) загального користування;
- 3) регулювання чисельності водних живих ресурсів з метою запобігання заповідянню шкоди навколишньому природному середовищу і рибному господарству (меліоративний вилов малоцінних і хижих видів риб, шкідливих водних організмів);
- 4) добування водних живих ресурсів для зариблення, здійснення контрольного вилову, акліматизації, рибництва, утримання і відтворення у неволі чи напіввільних умовах з комерційною та іншими цілями;
- 5) добування водних живих ресурсів для наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілей [128].

Користувачі водних живих ресурсів зобов'язані: дотримуватися встановлених лімітів (квот) вилучення (вилову, добування, збирання), правил рибальства, інших норм щодо використання водних живих ресурсів; своєчасно вносити плату за спеціальне використання водних живих ресурсів; не допускати погіршення умов існування водних живих ресурсів внаслідок власної діяльності, утримувати в належному санітарному стані берегові водоохоронні смуги (зони) в районах здійснення рибальства та використовувати їх з дотриманням вимог законодавства; вести первинний облік чисельності та використання водних живих ресурсів, вивчати їх

біологічний стан і стан наданих у користування рибогосподарських водойм (їх ділянок), а також подавати в установленому порядку інформацію органам, що здійснюють державний облік водних живих ресурсів та їх використання, ведення державного кадастру і моніторингу водних живих ресурсів; здійснювати в установленому порядку комплексні рибницько-меліоративні заходи щодо охорони та відтворення, в тому числі штучного, водних живих ресурсів, збереження і поліпшення умов їх існування; не допускати без дозволу органів Мінекобезпеки, погодженого з органами рибоохорони Мінрибгоспу і державними органами ветеринарного нагляду, переселення і акліматизації водних живих ресурсів; безперешкодно допускати в місця добування, зберігання, утримання, переробки та реалізації водних живих ресурсів, на риболовні судна та інші плавучі засоби представників державних органів відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства (органи рибоохорони) Мінрибгоспу, органів Мінекобезпеки, надавати на їх вимогу необхідні документи про стан обліку та використання водних живих ресурсів, своєчасно виконувати їх законні вимоги та розпорядження; надавати можливість представникам органів рибоохорони Мінрибгоспу та Мінекобезпеки під час виконання ними службових обов'язків користуватися попутними суднами та іншими видами транспорту, а також засобами зв'язку; виконувати зобов'язання, що випливають з міжнародних договорів України, дотримуватися вимог міжнародного права щодо охорони водних живих ресурсів за межами юрисдикції України[128].

Користувачі водних живих ресурсів мають право: в установленому порядку здійснювати використання водних живих ресурсів; власності на добути в установленому порядку водні живі ресурси та доходи від їх реалізації; на компенсацію збитків, заподіяних їм порушеннями природоохоронного законодавства; оскаржувати в установленому порядку рішення державних органів і посадових осіб, що порушують їх права на використання водних живих ресурсів[128].

Користувачі, які здійснюють використання водних живих ресурсів, зобов'язані виконувати й інші обов'язки щодо їх охорони, використання і відтворення відповідно до законодавства України.

Разом з тим, даним нормативно-правовим актом чітко визначені правила здійснення рибництва. Передбачено, що рибництво здійснюється шляхом штучного розведення чи вирощування водних організмів, які перебувають у неволі в спеціально створених штучних рибницьких або інших пристосованих для цього спорудах, ізольованих природних чи штучних водоймах, а також шляхом вирощування організмів «сидячих» видів на спеціально визначених ділянках водойм у стані природної волі.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України» визначає механізм спеціального використання водних біоресурсів, які перебувають в умовах природної волі (крім видів, внесених до Червоної книги України), у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України (далі - рибогосподарські водні об'єкти (їх частини)). Встановлюється, що добування (вилов) водних біоресурсів для непромислових цілей, зокрема науково-дослідного, науково-промислового, дослідно-конструкторського, контрольного вилову, вилову з метою отримання біологічного матеріалу для штучного відтворення їх запасів та здійснення аквакультури, подальшого відтворення, здійснюється на підставі відповідних програм проведення дослідного вилову водних біоресурсів, в яких відображені мета, завдання, райони, в яких виконуються роботи, та обсяг промислового навантаження.

Також зазначається, що добування (вилов) водних біоресурсів для непромислових цілей, зокрема науково-дослідного, науково-промислового,

дослідно-конструкторського, контрольного, меліоративного вилову, вилову з метою отримання біологічного матеріалу для штучного відтворення їх запасів та здійснення аквакультури, подальшого відтворення, рибальства з навчальними та культурно-освітніми цілями, може здійснюватися без використання суден/плавзасобів[129].

На останнє, необхідно зауважити, що даним порядком передбачено, що користувач водних біоресурсів, який здійснював у попередньому році науково-дослідний, науково-промисловий, дослідно-конструкторський, контрольний, меліоративний вилов, вилов з метою отримання біологічного матеріалу для штучного відтворення їх запасів та здійснення аквакультури, подальшого відтворення, рибальства з навчальними та культурно-освітніми цілями, подає щороку до 20 січня Державному рибному агентству звіт про виконані роботи[129].

Значущими є постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва) від 7 лютого 2018 р. № 107 (нова редакція має назву «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції» від 12 травня 2021 р. № 517[130]) та «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)» від 4 грудня 2019 р. № 1004 [131; 132], в яких визначено механізм використання коштів, передбачених Мінагрополітики в державному бюджеті за програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників», які спрямовуються для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції

Визначено, що часткове відшкодування вартості об'єктів надається суб'єктам господарювання на безповоротній основі в розмірі до 70 відсотків

вартості (без урахування податку на додану вартість), у тому числі вартості обладнання, побудованих та/або реконструйованих і прийнятих в експлуатацію у листопаді - грудні минулого року та січні - жовтні поточного року закінчених будівництвом об'єктів (черг та/або пускових комплексів) для утримання (виращування та розведення) об'єктів аквакультури (на рибницьких господарствах), підприємства з переробки продукції (зокрема для виробництва харчових продуктів рибних) та/або побічних продуктів тваринного походження, що належать до II і III категорій[130].

При проведенні аналізу нормативно-правових актів сфери аквакультури не можливо не згадати *постанову Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. N 1245, якою затверджена Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки*[133] метою якої було створення сприятливих умов для забезпечення розвитку рибного господарства та його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, що дасть змогу задовольнити потреби населення України у рибній продукції відповідно до науково обґрунтованих норм споживання. Програма повинна була зумовити позитивні зрушення у галузі рибного господарства та сприяти стабілізації і нарощуванню виробництва вітчизняної конкурентоспроможної рибної продукції для гарантування продовольчої безпеки України[133]. На превеликий жаль дія програми закінчилась, а сфера аквакультури не була піднята в Україні на європейський рівень. Треба констатувати, що сьогодні відсутня будь яка програма по розвитку аквакультури.

Нормативними актами меншої юридичної сили є накази центральних органів влади. Розглянемо основні з них.

Наказ Міністерства аграрної політики України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України *«Про затвердження Інструкції про порядок спеціального використання риби та інших водних живих ресурсів»* [134] встановлює: по-перше, ліміти, на види (групи видів) риби та інших водних живих ресурсів, стосовно яких здійснюється промисел

на відповідних водних об'єктах, за винятком об'єктів промислу, запаси яких формуються виключно шляхом їх штучного розведення. Ліміти на групу видів (інші риби, інший дрібний частик, інші види частикових, інші безхребетні, інші водні живі ресурси) установлюються за сумою обсягів можливого допустимого вилучення окремих видів, які не є основними об'єктами промислу в даній водоймі; по-друге, визначені ліміти для отримання квот на наступний рік користувачі подають до 1 серпня поточного року до Укрдержрибгоспу заяву про виділення квот устанавленого зразка, копію установчих документів (нотаріально посвідчені), де зазначений відповідний вид діяльності (юридичні особи), копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності (фізичні особи); по-третє, встановлено порядок видачі дозвільних документів для здійснення промислового лову; по-четверте, порядок видачі дозволів та талонів для здійснення дослідного лову; по-шосте, порядок вилучення риби та інших водних живих ресурсів; по-сьоме, порядок ведення промислового журналу[134].

Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Зон аквакультури (рибництва) та рибопродуктивності по регіонах України» від 30 січня 2013 № 45[135] задачу про встановлення зон аквакультури (рибництва) та рибопродуктивності по регіонах України.

Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 21 березня 2012 № 141 затверджено форму звітності 1-А риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__ р.», що поширюється на юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців, які здійснюють виробництво посадкового матеріалу та товарної риби в умовах аквакультури.

Наказом Державного комітету рибного господарства «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах» передбачений порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби та інших живих водних ресурсів та їх використання[136].

Спеціалізовану роль в системі нормативно-правових актів в сфері аквакультури відіграють акти місцевих органів виконавчої влади, які реалізують виконавчу владу на місцях. Так як саме на місцях відповідно до ландшафту місцевості можна якісно та ефективно розвинути ті чи інші напрямки та види аквакультури. Так, *Рівненською держаною обласною радою було затверджено Програму збереження та відтворення водних біоресурсів, розвитку аквакультури, любительського і спортивного рибальства на 2020 – 2022 роки*. Дана програма передбачає здійснення заходів, спрямованих на забезпечення збереження та відтворення рибних запасів області, а також визначення єдиної концепції щодо порядку забезпечення охорони водних біоресурсів у межах компетенції територіальних підрозділів природоохоронних служб, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб аквакультури, які зайняті в рибному господарстві, громадських формувань рибалок-аматорів та спортсменів і наукових установ.

Метою цієї Програми є збереження та відтворення рибних запасів і поліпшення стану природних водойм Рівненської області.

Для досягнення цієї мети, враховуючи особливості області, Програмою визначено такі основні завдання:

вселення цінних видів риб у природні та штучні водойми;

визначення та збереження основних нерестових та зимувальних угідь риб у розрізі річкових басейнів;

посилення охорони рибних запасів області із залученням органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, природоохоронних служб та громадськості;

підтримка суб'єктів господарювання, що здійснюють вирощування водних біоресурсів, та розвиток рибного господарства;

наукова підтримка та проведення досліджень щодо якості рибопосадкового матеріалу та вирощеної товарної риби;

створення профільних громадських організацій рибалок-любителів та розвиток любительського і спортивного рибальства[137].

Хмельницькою державною обласною радою від 27 вересня 2018 року була затверджена Програма розвитку рибного господарства Хмельницької області на 2018 - 2022 роки, яка спрямована на реалізацію державної політики щодо регулювання розвитку рибного господарства в області, зміцнення його виробничого і науково-технічного потенціалу, координацію діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з метою розв'язання проблем і створення належних умов функціонування рибогосподарського комплексу області, стабілізації та нарощування виробництва рибної продукції, в тому числі підвищення ефективності використання рибних запасів, їх відтворення та охорони.

Встановлено, що при вирішенні цих проблем велике значення повинно надаватись раціональному використанню внутрішніх водойм.

В програмі зазначено, що невирішеними проблемами є:

низькі показники відтворення аборигенних видів риб та виробництва рибної продукції, низький освітній та кваліфікаційний рівень спеціалістів, що займаються рибництвом, браконьєрство на водоймах області.

У більшості випадків неефективно використовуються як природні, так і штучні водойми та стави. Уся торгівля рибою відбувається на ринках, а це не сприяє надходженню коштів до відповідних бюджетів.

Основною метою Програми є забезпечення потреби населення широким асортиментом рибної продукції власного виробництва відповідно до фізіологічно обґрунтованих норм, збереження та збільшення рибних ресурсів[138].

Програми місцевого рівня, що направлені на розвиток сфери аквакультури мають велике значення в частині місцевих інтересів, запровадження робочих місць та вироблення якісної продукції. Саме вони

повинні виконуватися в повному обсязі для задоволення потреб місцевої громади.

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо для покращення якості та ефективності системи нормативно-правових актів в сфері аквакультури запровадити наступні заходи:

1. слід якісно переробити та максимально конкретизувати «Методику визначення та видового складу об'єктів аквакультури, що підлягають розведенню та (або) утриманню, вирощуванню, а також випуску в водний об'єкт та вилучення з водного об'єкта в межах рибоводної ділянки» в частині виділення дрібніших районів на великих та протяжних водних об'єктах за принципом біоценотичної подібності;

2. зменшити управлінський тиск на аквафермери, відповідно пом'якшити позиції регулятора щодо здійснення господарської діяльності на акваторіях буферних зон, що належать до територій природних об'єктів, що особливо охороняються;

3. запровадити довготривалі інвестиційні кредитування державою діяльності в сфері аквакультури, відповідно прийняти Постанову Кабінету Міністрів України «Про дострокове кредитування підприємницької діяльності в сфері аквакультури».

4. удосконалити систему контролю за продукцією аквакультури в частині внесення змін до Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», які враховують практику ЄС».

2.2. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури

В європейській адміністративно-правовій доктрині термін «публічна адміністрація» є синонімом терміну «орган державної влади». Нормативні

акти західних країн також по рівному використовують термін «публічна адміністрація». Відповідно, як «публічна служба» (public service), «центральні уряди» (central governments), «регіональні органи, місцеві та інші органи публічної влади» (regional, local and others public authorities) [139]. Дані концепції не відповідають українській правовій доктрині. Так як відповідно до національного законодавства до органів державної влади не належать органи місцевого самоврядування. Хоча на підставі норм Закону України «Про місцеве самоврядування» такі суб'єкти виконують делеговані їм державою публічні повноваження. Саме тому Європейські підходи до розуміння поняття «публічного адміністрування» є вужчим, ніж його визначають в українському правовому полі. Розглянемо окремі із найбільш відомих позицій.

В.Я. Настюк визначає публічну адміністрацію як систему органів та установ, які підпорядковані політичному керівництву держави, забезпечують виконання закону, діють у публічних інтересах і наділені повноваженнями публічної влади [140, с. 553]. Дана концепція має певні суперечності, так як повноваженнями публічної влади наділена не лише публічна адміністрація.

На думку О.О. Кузьменко, поняття «публічна адміністрація» означає відповідну систему органів публічної влади та діяльність цих органів, а також інших інституцій, які забезпечують виконання законів, підпорядковані політичній владі та виконують публічно-управлінські функції (сюди відносяться органи виконавчої влади, виконавчі органи місцевого самоврядування на рівні села, селища, міста, державна служба, служба в органах місцевого самоврядування) [141, с. 74].

Т.О. Білозерська визначає поняття «публічна адміністрація» як систему органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації у разі передачі ним органами виконавчої влади та місцевого самоврядування частини своїх повноважень та інші суб'єкти, які здійснюють публічно-управлінські функції, сукупність організаційних дій та заходів, які виконуються ними у певних рамках, визначених законом, з метою досягнення публічного інтересу та надійного забезпечення прав і свобод

людини і громадянина. Такий підхід розширяє коло суб'єктів «публічної адміністрації» недержавними суб'єктами у разі передання їм владних повноважень [142, с. 12].

На думку провідного науковця-адміністративіста В.К. Колпакова, публічна адміністрація як правова категорія має два виміри: функціональний і організаційно-структурний. При функціональному підході – це діяльність відповідних структурних утворень з виконання функцій, спрямованих на реалізацію публічного інтересу. Таким інтересом в українському праві визнається інтерес соціальної спільності, що легалізований і задоволений державою. Таким чином, наприклад, виконання публічною адміністрацією правоохоронної функції означає системну діяльність усіх структурних утворень, які мають таку функцію.

При організаційно-структурному підході публічна адміністрація – це сукупність органів, які утворюються для здійснення (реалізації) публічної влади. В українському праві публічною владою визнається: а) влада народу як безпосереднє народовладдя; б) державна влада - законодавча, виконавча, судова; в) місцеве самоврядування. Публічну владу в Україні здійснюють такі органи:

по-перше, Верховна Рада України (парламент), Президент України (як владний інститут), місцеві ради. Вони реалізують владу народу, що знаходить вираз у виборчих процесах;

по-друге, усі органи й установи, що реалізують державну владу. в той же час, необхідно зауважити, що публічні функції можуть виконуватися не лише суб'єктами публічної адміністрації, але й іншими суб'єктами, зокрема: державними та комунальними (муніципальними) закладами, організаціями, підприємствами;

по-третє, усі органи й установи, що реалізують місцеве самоврядування [143].

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що **публічна адміністрація** – це система публічних інституцій, які наділені державою

владними повноваженнями, в тому числі і можливістю застосування державного примусу, з метою задоволення публічних інтересів та виконання покладених на них публічних зобов'язань.

Публічна адміністрація є суб'єктом права. Поняття «суб'єкт права» є загальним і первинним в теорії права. В той же час публічна адміністрація утворює правовідносини, відповідно вона є «суб'єктом правовідносин», дане поняття є вторинним по відношенню до суб'єкта права. Суб'єкт права в свою чергу трансформується в учасника правовідносин завдяки перетворенням наявності об'єктивного права на реальну поведінку [144, с. 94].

Автори підручника «Адміністративне право» зазначають, що суб'єкт адміністративного права має потенційну здатність вступати в адміністративні правовідносини. У конкретному випадку він може і не бути учасником правовідносин. Суб'єкт адміністративних правовідносин є фактичним учасником правових зв'язків у сфері управління, тобто він обов'язково в них бере участь [145, с. 74–75; 144, с. 94]. Тобто науковці розрізняють ці два дефієнтуму.

Ю.М. Ільницька продовжуючи думку представлених концепцій, зазначає, що суб'єкта права є характерними такі дві ознаки. По-перше, це особа, учасник суспільних відносин, яка за своїми особливостями фактично може бути носієм суб'єктивних юридичних прав та обов'язків. Вона має володіти певними якостями, що пов'язані зі свободою волі людини чи колективу людей, і до них належать: а) зовнішня відокремленість; б) персоніфікація; в) здатність виробляти, виражати та здійснювати персоніфіковану волю. По-друге, особа, що реально здатна володіти суб'єктивними правами та обов'язками, набула властивості суб'єкта права відповідно до правових норм [146, с. 327–328].

Беручи за основу представлені позиції, вважаємо, що **публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури - це система державних органів та органів місцевого самоврядування, їх**

посадових осіб, які в межах своїх повноважень здійснюють адміністрування сферою аквакультури.

Публічна адміністрація як суб'єкт публічного адміністрування сфери аквакультури, наділена правами та обов'язками. Відповідно до закону України «Про центральні органи виконавчої влади»[147], публічна адміністрація представлена як суб'єкт публічного адміністрування сферою аквакультури представлена: Кабінетом Міністрів України - вищий орган у системі органів виконавчої влади; міністерства, служби, агентства, інспекції, комісії, бюро; центральні органи зі спеціальним статусом; місцеві державні адміністрації - місцеві органи державної виконавчої влади. Розглянемо специфіку їх діяльності щодо публічного адміністрування сферою аквакультури.

Кабінет Міністрів України колегіальний, найвищий орган виконавчої влади України. Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України. Відповідно до ст. 7 закону України «Про аквакультуру» Кабінет Міністрів України у сфері аквакультури здійснює свою діяльність щодо:

забезпечення проведення державної політики у сфері аквакультури;
затвердження типової форми договору користування частиною
рибогосподарського водного об'єкта, акваторією (водним простором)
внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської)
економічної зони України для цілей аквакультури;

надання в користування акваторії (водного простору) внутрішніх
морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної
зони України, а також визначення її меж (координат), що надається для цілей
аквакультури;

затвердження порядку надання в користування гідротехнічних споруд
для

цілей аквакультури та типової форми договору користування ними;

організація міжнародного співробітництва у сфері аквакультури;
 прийняття інших нормативно-правових актів з питань, що регулюють діяльність у сфері аквакультури;
 здійснення інших повноважень відповідно до Конституції України та закону[17].

Центральні органи виконавчої влади формують та реалізують державну політику в сфері аквакультури. Розглянемо їх права та обов'язки щодо розвитку даної сфери.

Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері аквакультури є **Міністерство аграрної політики та продовольства України**, яке діє на підставі Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124[148].

Відповідно до закону України «Про аквакультуру» ст. 8, також визначено основні повноваження центрального органу виконавчої влади в сфері аквакультури, до них належать:

затвердження порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання;

затвердження програм науково-технічного розвитку аквакультури;

затвердження зон аквакультури (рибництва) та рибопродуктивності по регіонах України;

затвердження методики визначення розміру плати за використання на умовах оренди частини рибогосподарського водного об'єкта, рибогосподарської технологічної водойми;

затвердження порядку розроблення та форми паспорта рибогосподарської технологічної водойми;

затвердження порядку здійснення рибогосподарської меліорації;

затвердження форм звітності у сфері аквакультури згідно з міжнародними стандартами та нормами;

прийняття інших нормативно-правових актів з питань аквакультури, у тому числі на виконання міжнародно-правових зобов'язань України[17].

Відповідно до Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України даний орган затверджує:

- перелік видів водних біоресурсів, щодо яких встановлюються ліміти промислового вилучення, та обсяги лімітів;
- порядок штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання;
- програми науково-технічного розвитку аквакультури;
- методика визначення розміру плати за використання на умовах оренди частини рибогосподарського водного об'єкта, рибогосподарської технологічної водойми;
- порядок розроблення та форму паспорта рибогосподарської технологічної водойми;
- порядок здійснення рибогосподарської меліорації;
- форми звітності у сфері аквакультури згідно з міжнародними стандартами та нормами;
- порядок формування та використання генофондних колекцій та ремонтно-маточних стад об'єктів аквакультури[148].

Наступним центральним органом виконавчої влади, який формує політику в сфері аквакультури є **Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів** України утворено 27 травня 2020. Воно є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міністерство формує та реалізує державну політику у сфері аквакультури за наступними напрямками:

- охорони навколишнього природного середовища,
- екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, радіаційної, біологічної і генетичної безпеки,
- у сфері рибного господарства та рибної промисловості,
- охорони, використання та відтворення водних біоресурсів,

регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства.

Разом з тим, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері:

здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів[149].

Значну роль в адмініструванні сфери аквакультури грає **Міністерство економіки України**, яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Міністерство економіки України формує та реалізовує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства. Забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства[150].

Наступним центральним органом виконавчої влади, що реалізує формування державної політики у сфері рибного господарства є **Державне агентство меліорації та рибного господарства України**, яке діє на підставі Положення про Державне агентство меліорації та рибного господарства України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 895. Відповідно даного Положення Державне агентство меліорації та рибного господарства України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства і який реалізує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства, меліорації земель та

експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем[151].

Державне агентство меліорації та рибного господарства України відповідно до покладених на нього завдань:

співпрацює з Комітетом рибного господарства продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), органами влади іноземних держав та міжнародними організаціями з управління рибальством, ведення рибництва (аквакультури) з питань безпеки мореплавства на морі, запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, охорони праці у рибному господарстві;

здійснює державне регулювання в сфері аквакультури, забезпечує формування раціонального ринку вітчизняної продукції аквакультури, здійснення науково-технологічної політики селекції в аквакультурі[151].

Відповідно до Звіту Державного агентства меліорації та рибного господарства України (відповідно до нової назви) за 2020 рік, даний орган включає апарат Агентства та 26 територіальних органів і загалом налічує 1669 штатних одиниць, у тому числі державних інспекторів рибоохорони – 541 особа. У 2020 році двічі відбувалися зміни структури Державного агентства меліорації та рибного господарства України:

- наказом Державного агентства рибного господарства України від 17 квітня 2020 № 124 затверджено організаційну структуру Державного агентства рибного господарства України на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 № 24 в частині зміни граничної чисельності працівників Державного агентства рибного господарства України у кількості 1669 штатних одиниць, що менше на 48 штатних одиниць раніше встановленої чисельності;

- на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 03 березня 2020 № 194 та доручення Прем'єр-Міністра України від 13 травня 2020 № 19737/0/1-20 щодо введення у штатний розпис центральних органів виконавчої влади заступника керівника з питань цифрового розвитку,

цифрових трансформацій і цифровізації (CDTO) постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 № 872 внесено зміни до Положення про Державне агентство рибного господарства України та наказом Державного агентства рибного господарства України від 07 грудня 2020 № 473 введено в дію структуру Державного агентства рибного господарства України, погоджену в установленому порядку Міністром захисту довкілля та природних ресурсів України 03 грудня 2020. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 № 894 в Державному агентстві рибного господарства України утворені територіальні органи як структурні підрозділи апарату Агентства, які здійснюють свою діяльність згідно з Положеннями про територіальні органи Державного агентства рибного господарства України, затверджені наказом Державного агентства рибного господарства України від 15 липня 2016 № 229;

- на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 24 травня 2021 р. № 539 «Деякі питання розподілу окремих повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері меліорації земель» назву «Державного агентства рибного господарства України» було змінено на назву «Державне агентство меліорації та рибного господарства України»[152].

До сфери управління Державного агентства меліорації та рибного господарства України належить 40 державних підприємств та установ, з них: 13 – підприємства аквакультури та промислового рибальства; 7 – рибні порти та адміністрації портів; 6 – науково-дослідні та проєктні інститути; 8 – бюджетні установи, 6 – знаходяться у стані припинення (реорганізація, банкрутство, ліквідація)[153, с. 3].

З 40 державних підприємств, установ та організацій 12 розташовано на тимчасово окупованій території АР Крим, з яких 6 не ведуть господарську діяльність в Україні (не здійснили перереєстрацію на материковій частині України) та 6 державних підприємств здійснили перереєстрацію на материковій частині України, але основні фонди (майно) 4 з них залишилося в АР Крим, тому господарська діяльність не ведеться. У 2020 році з метою

підвищення ефективності роботи відбулося приєднання ДП «Рибогосподарський експедиційний центр» до ДП «Центр моніторингу та безпеки риболовних суден». Відповідно до наказу Фонду державного майна України від 25 лютого 2020 № 320 здійснено передачу єдиного майнового комплексу Червонооскільського державного виробничого сільськогосподарсько-рибоводного підприємства зі сфери управління Державного агентства меліорації та рибного господарства України до сфери управління Фонду державного майна України. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2020 №1010-р «Про передачу об'єктів державної власності до сфери управління Фонду державного майна» Державним агентством меліорації та рибним господарством України до Фонду державного майна України направлено необхідні документи щодо трьох цілісних майнових 4 комплексів державних підприємств, які належать до сфери управління Державного агентства меліорації та рибного господарства України: «Миколаївське морське агентство», «Експериментальний кефалевий риборозплідник» та «Дністровський риборозплідник», а також надано кандидатури для включення до складу комісії з передачі об'єктів права державної власності з метою подальшої їх приватизації [153, с. 4].

Державне агентство меліорації та рибного господарства України здійснює свої повноваження безпосередньо, а також через утворені в установленому порядку територіальні органи(органи рибної охорони).

Органи рибоохорони - Головне управління охорони водних біоресурсів у м. Києві, управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в області, басейнові управління, басейновий відділ - є територіальними органами Державного агентства меліорації та рибного господарства України, які діють у складі Державного агентства меліорації та рибного господарства України і йому підпорядковуються.

Головне управління охорони водних біоресурсів у м. Києві за дорученням Державного агентства меліорації та рибного господарства

України у межах своїх повноважень спрямовує та координує роботу органів рибоохорони на місцях, згідно з чинним законодавством проводить роботу щодо усунення негативних явищ, пов'язаних з корупцією, перевищенням службових та посадових повноважень в органах рибоохорони.

Голови місцевих державних адміністрацій координують діяльність Управління і сприяють йому у виконанні покладених на нього завдань.

Повноваження Управління поширюються на територію відповідного водного об'єкта, області, акваторію в межах районів діяльності, визначених Державного агентства меліорації та рибного господарства України.

Основним завданням Управління є реалізація повноважень Державного агентства рибного господарства України у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в районі діяльності.

Управління в межах визначеного району діяльності та відповідно до покладених на нього завдань:

Погоджує режими рибогосподарської експлуатації водних об'єктів та забезпечує державний контроль (нагляд) за їх дотриманням.

Забезпечує організацію та здійснює державний нагляд (контроль) у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів у водних об'єктах та їх частинах.

Координує роботу з штучного розведення, вирощування риби, інших водних біоресурсів, їх використання у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах).

Здійснює контроль за дотриманням лімітів і нормативів використання водних біоресурсів.

Надає пропозиції Державному агентству меліорації та рибного господарства України щодо розроблення порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання.

За погодженням з місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування бере участь у розробці регіональних комплексних

програм з охорони довкілля в частині охорони та відтворення водних біоресурсів та контролює їх виконання.

Надає пропозиції Державному агентству меліорації та рибного господарства України щодо розроблення правил добування (вилучення, вилову) та відтворення водних біоресурсів.

Проводить роз'яснювальні заходи з питань охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства тощо [154].

Голова Державного агентства меліорації та рибного господарства України призначає на посаду за погодженням з Міністром аграрної політики та продовольства, звільняє з посади заступників керівників територіальних органів.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 № 894 в Державному агентстві рибного господарства України утворені рибоохоронні патрулі.

Повноваження рибоохоронного патруля поширюються на відповідну область, територію та акваторію водного об'єкта в межах районів діяльності, визначених Державним агентством меліорації та рибним господарством України. Рибоохоронний патруль є правоохоронним органом (орган рибоохорони), який для виконання його повноважень держава забезпечує транспортними засобами, приладами спостереження, зброєю, спеціальними засобами, відео- і фототехнікою, спецодягом тощо. До основних функцій роботи рибоохоронного патруля належать: - забезпечення здійснення державного нагляду (контролю) у галузі охорони, використання та відтворення водних біоресурсів; - забезпечення організації роботи з штучного розведення, вирощування водних біоресурсів, їх використання у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах); - здійснення контролю за дотриманням використання лімітів (частки лімітів) та прогнозів допустимого вилову водних біоресурсів тощо[153, с. 3].

Державне агентство меліорації та рибного господарства України під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з

іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, органами місцевого самоврядування, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами і організаціями[151].

При розгляді правового статусу суб'єктів, що наділені управлінськими функціями в сфері аквакультури не можна оминати **Комісію з контролю за проведенням робіт із вселення водних біоресурсів**, яка утворюється при територіальному органі рибоохорони. Склад Комісії затверджується наказом Державного агентства меліорації та рибного господарства України. Головою Комісії призначається представник територіального органу рибоохорони або Державного агентства меліорації та рибного господарства України (у разі потреби). До складу Комісії входять представники Державного агентства меліорації та рибного господарства України (у разі потреби), представники територіальних органів рибоохорони, представники місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування (за згодою), представники територіальних органів Державного агентства меліорації та рибного господарства України (за згодою) та представники виконавця відтворення (за згодою). До складу Комісії можуть також залучатися представники рибогосподарських підприємств, установ, організацій, науково-дослідних установ (за згодою)[155].

Члени Комісії зобов'язані контролювати:

Відповідність біологічних показників об'єктів відтворення установленим нормативам.

Правильність використання визначеного методу обліку.

Справність конструкцій пристроїв, що використовуються для визначення кількості водних біоресурсів, що вселяються у рибогосподарські водні об'єкти (їх частини).

Облік водних біоресурсів у місцях завантаження ємностей для транспортування.

Облік водних біоресурсів, що вселяються в рибогосподарські водні об'єкти (їх частини).

Достовірність первинної облікової документації і складання актів про обсяги вселення водних біоресурсів.

Відповідність ветеринарним, санітарно-епідеміологічним нормам транспортних та інших ємностей, а також місць завантаження та вселення водних біоресурсів.

Члени Комісії мають право відмовитися від підписання актів, надавши обґрунтовану відмову в письмовій формі[155].

Частково питаннями адміністрування сфери аквакультури займається *Державне агентство водних ресурсів України*. Воно є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

Основними завданнями Державне агентство водних ресурсів України в сфері адміністрування аквакультури є: реалізація державної політики у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, розвитку водного господарства; внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері розвитку водного господарства, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

Щодо реалізації основних завдань проводить моніторинг якості вод водогосподарських систем міжгалузевого та сільськогосподарського водопостачання; погоджує створення на річках та у їх басейнах штучних водойм і водопідпірних споруд; здійснює контроль за дотриманням режимів роботи водосховищ, водогосподарських систем; видає та анулює дозволи на спеціальне водокористування тощо[156].

Державна екологічна інспекція України також є суб'єктом публічного адміністрування сфери аквакультури. Державна екологічна інспекція України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Основними завданнями якої є: реалізація державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства, зокрема, щодо: охорони, раціонального використання та відтворення вод і відтворення водних ресурсів; поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами; здійснення заходів біологічної і генетичної безпеки стосовно біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі[157].

Велику роль у публічному адмініструванні сфери аквакультури займають публічні органи, які здійснюють державну політику у сфері аквакультури на місцевому значенні. До них належать: місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Відповідно до Закону України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV «Про місцеві державні адміністрації» встановлено, що в сфері рибного господарства місцевим державним адміністраціям належить вирішення наступних питань:

- 1) забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів

громадян; 2) бюджету, фінансів та обліку; 3) соціально-економічного розвитку відповідних територій; 4) використання природних ресурсів, в тому числі в рибних ресурсів та біоресурсів; 5) управління майном, приватизації, сприяння розвитку підприємництва та здійснення державної регуляторної політики^[158].

Відповідно до ст. 11 закону України «Про аквакультуру» до повноважень місцевих державних адміністрацій у сфері аквакультури належать:

участь у розробленні та забезпеченні виконання загальнодержавних і регіональних програм розвитку аквакультури;

надання в користування на умовах оренди частини

рибогосподарського водного об'єкта, рибогосподарської технологічної водойми для цілей аквакультури відповідно до повноважень щодо розпорядження землями, встановлених Земельним кодексом України;

здійснення інших повноважень відповідно до закону^[17].

Наступним суб'єктом публічного управління в галузі рибного господарства є *органи місцевого самоврядування*, які здійснюють державну політику в галузі рибного господарства в межах їх компетенції.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад виконують наступні повноважень, що стосуються галузі рибного господарства належать:

1) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;

2) затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього;

3) затвердження звіту про виконання відповідного бюджету;

4) встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;

5) прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації;

визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності;

б) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу [159].

Відповідно до ст. 12 закону України «Про аквакультуру» до повноважень сільських, селищних, міських, Київської і Севастопольської міських, районних, обласних рад у сфері аквакультури належать:

надання в користування на умовах оренди частини

рибогосподарського водного об'єкта, рибогосподарської технологічної водойми для цілей аквакультури відповідно до повноважень щодо розпорядження землями, встановлених Земельним кодексом України[12]

Підводячи підсумок вищевикладеному, необхідно зазначити, що на сьогодні спостерігаються дві негативні тенденції публічного адміністрування сфери аквакультури.

По-перше, жорстка централізація управління, але зарубіжний досвід показує, що в цій галузі найбільш ефективно працює регіональна система управлінських структур, які на територіальних рівнях адміністрування мають більше інформації щодо природно-екологічних, економічних і соціальних особливостей регіону.

По-друге, велика кількість суб'єктів публічного адміністрування сферою аквакультури, що розпорошує якість адміністрування цієї сфери, дублювання повноважень.

Для усунення даних прогалин, пропонуємо надати одноосібне право формування державної політики в сфері аквакультури лише Міністерству аграрної політики та продовольства України. Передати більшість власних повноважень адміністрування даною сферою територіальним органам управління та місцевим державним адміністраціям.

2.3. Інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури

Сфера аквакультури є об'ємним та складним явищем, яке урегульовується інструментами публічного адміністрування. В теорії адміністративного права довгий час використовувалися для характеристики способів та засобів державного управління поняття «методи», а зовнішнє оформлення їх проявлялося та характеризувалося через поняття «форми». Перед тим як перейдемо до характеристики інструментів публічного адміністрування сфери аквакультури, розглянемо сутність та підстави нашого вибору досліджувати саме категорію «інструменти».

З цього приводу необхідно зауважити, що форми та методи публічного адміністрування пов'язані між собою, та розглядаються в нерозривному зв'язку. Форму діяльності публічної адміністрації це зовнішній прояв публічного адміністрування, методи це специфіка змісту діяльності, що має на меті реалізацію поставленого завдання, вони характеризуються меншим ступенем правової регламентації.

Науковці адміністративно-правової галузі мвють різні підходи до змісту форм та методів публічного адміністрування. Наприклад, академік В.Б. Авер'янов вважав, що говорити про форми управління доцільно лише щодо такої діяльності, яка має владно-організуочу спрямованість і відображає зміст основних, профільних функцій органів виконавчої влади. Щодо цих форм вирішальним є поділ їх на види залежно від настання тих чи інших правових наслідків. За цим критерієм виділяють: а) правові та б) неправові форми. До правових належать форми, використання яких спричиняє виникнення конкретного юридичного результату. Зокрема, такі дії, як видання юридичних актів, застосування примусових заходів тощо виступають як юридичні факти і можуть породжувати (змінювати, припиняти) адміністративно-правові відносини. В.Б. Авер'янова стверджував, що до основних правових форм управління слід віднести такі: 1) видання правових актів управління (нормативного й індивідуального характеру); 2) вчинення (здійснення) інших юридично значущих дій (реєстрація й облік автомобільного транспорту,

реєстрація винаходів і відкриттів, суб'єктів підприємницької діяльності, нормативних актів; прийняття присяги, службова атестація, складання протоколів про адміністративні правопорушення); 3) укладання адміністративних договорів (угод). До неправових належать форми, що безпосередньо юридичного значення не мають, тобто не спричиняють виникнення конкретного юридичного результату. Найчастіше неправовими формами визнаються різноманітні організаційні дії службовців органів виконавчої влади на різних етапах підготовки і виконання управлінських рішень [160, с. 276].

На думку член-кореспондента АПН України Т.О. Коломоєць форма адміністративно-правового регулювання – це волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу, посадової особи, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного адміністрування, які здійснюються у процесі їхньої діяльності та спрямовані на реалізацію адміністративних функцій [161, с. 54].

В.К. Колпаков виділяє наступні форми адміністративно-правового регулювання: встановлення форм права (видання нормативних актів управління, адміністративна правотворчість); застосування норм права (видання ненормативних актів управління, індивідуальних актів управління, актів застосування норм права, адміністративне розпорядництво); укладання адміністративних договорів, здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій; провадження організаційних дій; виконання матеріально-технічних операцій [162, с. 212–213].

Під методом, зазвичай, розуміють спосіб або засіб досягнення поставленої мети. Нормативного визначення адміністративно-правових методів в Україні не існує. Натомість, науковці дають дуже близькі визначення. Зокрема, за Ю.П. Битяком, адміністративно-правовими методами є способи та прийоми безпосереднього й цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) в межах їх компетенції, у відповідній формі, на

підпорядковані їм органи та громадян [163, с. 158].

Т. О. Коломєєць слушно трактує методи діяльності суб'єктів публічної адміністрації як сукупність засобів, способів здійснення функцій суб'єкта публічної адміністрації, впливу суб'єктів публічної адміністрації на об'єкти публічної діяльності [164 с. 326].

В той же час професор О.В. Кузьменко зазначає, що метод будучи способом безпосереднього владного впливу з боку публічної адміністрації на певний об'єкт, несе у своєму змісті юридично владні повноваження, сукупність яких безпосередньо зумовлена змістом адміністративно-правового регулювання [165; с. 106]. Вченою доводиться, що залежно від ступеня використання владних повноважень публічної адміністрації методу переконання та примусу, застосування яких притаманно будь-якому виду державної діяльності [166, с. 82]. Переконання як метод визнають як активний і систематичний вплив на свідомість та поведінку людей із метою добровільного виконання правових приписів [167]; як метод адміністративного впливу правового та неправового характеру, що передбачає добровільне, усвідомлене застосування спеціальних заходів морального, психологічного та матеріального впливу на волю, поведінку, свідомість особи з метою формування правової свідомості, звички дотримуватися законів і профілактики правопорушень. На думку О.М. Бандурки переконання є засобом вироблення свідомого і добровільного використання правових розпоряджень, предметом і засобом впливу на свідомість і поведінку особистості, яка складає основу функціонування апарату публічного управління та його підсистем [168, с. 159]. Отже, переконання є пріоритетним методом впливу публічної адміністрації, так як забезпечує добровільне виконання приписів, використовується систематично, що сприяє здійсненню правомірної поведінки громадянами [166, с. 82; 165, с. 467].

Метод примусу є обов'язковою та необхідною ознакою будь-якої організованої спільноти людей, в тому числі держави. Публічна адміністрація і примус настільки взаємопов'язані, що в загальнотеоретичній літературі ці

поняття розглядаються неодмінно разом. Будь-яке визначення норми права як основного регулятивного та правоохоронного засобу впливу на поведінку людей містить вказівку на те, що її виконання забезпечується державним примусом. Державний примус - це психологічний або фізичний вплив публічної адміністрації на осіб з метою спонукати, примусити їх виконувати правові норми з метою досягнення відповідності їх поведінки нормативним установленням. Він застосовується тоді, коли вичерпано інші засоби впливу до тих осіб, які не дотримуються чи порушують вимоги законів та інших нормативних актів[165, с. 471].

В той же час на сьогодні існує позиція, яку активно підтримує певна група вчених, що інститут форм і методів державного управління було сформовано у радянський період, а саме тоді, коли управлінська діяльність (управління) визнавалася єдиною можливою формою функціонування органів державної влади і насамперед органів державного управління а система методів проявлялась виключно через переконання, заохочення та примус. Проте сьогодні, коли відбулася диференціація діяльності органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування на управлінську та публічно-сервісну, важко погодитися з тим, що форми та методи публічного адміністрування залишаються єдиною можливими способами та засобами адміністрування названих вище суб'єктів. І як зазначає І.В. Патерило, що під час запровадження зазначеної термінології в юридичний обіг не було враховано різниці між категоріями «право» та «закон». Як наслідок, будь-які дії або рішення, якщо вони регламентувалися законом (іншим нормативним актом), називалися правовими, тобто такими, що були заснованими на нормах права. Однак сьогодні, коли в Україні визнано та гарантується принцип верховенства права, який зобов'язує проводити чітке розмежування між правом і законом, є недоцільним застосування прикметника «правовий» до будь-яких іменників в автоматичному порядку. Так, не можна будь-яку норму права називати правовою, оскільки вона може і не бути такою, тобто може не відповідати принципу верховенства права. Інакше кажучи, прикметник

«правовий» може бути застосовано до певного юридичного явища чи до юридичної категорії лише після відповіді на питання про узгодженість із принципом верховенства права. З огляду на це взагалі нонсенсом виглядає словосполучення «неправова форма державного управління», яке, за глибоким переконанням І.В. Патерило, має бути виведено за межі юридичного обігу[169]. Продовжуючи свою думку, вчений стверджує, що сьогодні ті рішення (дії) суб'єктів публічної адміністрації, які не тягнуть за собою юридичних наслідків, є непринциповими (другорядними) для теорії адміністративного права, що концентрується виключно навколо тих рішень (дій), які викликають юридичні наслідки, тобто є «небезпечними» для приватних осіб у разі їх неконтрольованого застосування. Останні зазначені рішення (дії), власне, і складають зміст інституту інструментів діяльності публічної адміністрації. Якщо говорити більш точно, то основними елементами названого інституту є: підзаконні нормативні акти, адміністративні акти, адміністративні договори, адміністративні акти-дії та акти-плани [169; 170, с. 216].

Продовжуючи викладені вище думки, Р.С. Мельник говорить, що інструментами діяльності публічної адміністрації є нормативні акти публічної адміністрації, адміністративні акти, адміністративні договори [171, с. 253–296].

Підтримуючи позицію даного вченого вважаємо, що термін інструменти публічного адміністрування повинні охоплювати систему зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій публічного адміністрування. Така позиція існує сьогодні в наукових колах. Так, актори підручника «Адміністративне право» зазначають, що інструменти публічного адміністрування охоплюють категорію форми публічного адміністрування, які поділяються на: 1) видання адміністративних актів (видання підзаконних нормативно-правових актів і видання індивідуальних адміністративних актів); 2) укладення адміністративних угод; 3) учинення інших юридично значущих адміністративних дій; 4) здійснення матеріально-технічних операцій, та

методи публічного адміністрування, які поділяються на заохочення, переконання і примус [172, с. 144].

Отже, інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури – це система зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій та способів та засобів впливу, що використовується публічною адміністрацією для публічного адміністрування сфери аквакультури з метою ефективного та якісного її розвитку, задоволення публічного інтересу щодо продовольчих потреб громадян, екологічного захисту природи, розвитку економічної складової держави.

Ознаками інструментів публічного адміністрування сфери аквакультури є:

є способом зовнішнього вираження діяльності публічної адміністрації та її посадових осіб в сфері аквакультури;

обумовлені реалізацією завдань і функцій суб'єктів владних повноважень в сфері аквакультури;

залежать від компетенції суб'єктів публічної адміністрації в сфері аквакультури;

обумовлені специфікою поставленої мети в сфері аквакультури;

вимагають юридичної регламентації;

тягнуть за собою певні наслідки в результаті публічного адміністрування сферою аквакультури;

вони використовуються суб'єктами публічної адміністрації сфери аквакультури як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції;

вони реалізуються в процесі публічного адміністрування сфери аквакультури;

вони виражають упорядковувачий вплив публічної адміністрації на поведінку суб'єктів в сфері аквакультури;

в певних інструментах публічного адміністрування в сфері аквакультури міститься керівна воля держави, яка проявляється у юридично владних приписах публічної адміністрації в сфері аквакультури;

мають зміст та зовнішнє вираження адміністрування сферою аквакультури;

вибір конкретних інструментів публічного адміністрування знаходиться в залежності від особливостей правового статусу суб'єктів публічної адміністрації в сфері аквакультури.

Розглянемо види та сутність інструментів публічного адміністрування, які застосовуються в сфері аквакультури.

Зовнішні інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури являють собою сукупність однорідних за своєю правовою природою та характером адміністративних дій, які провадяться з метою задоволення публічного інтересу щодо задоволення продовольчих потреб, захисту екологічного стану держави тощо. Зовнішні інструменти публічного адміністрування представлені у вигляді: 1) видання правових актів (нормативного й індивідуального характеру); 2) укладання адміністративних договорів (угод); 3) вчинення (здійснення) інших юридично значущих дій

Видання нормативно-правових актів – це правотворчий напрямок діяльності публічної адміністрації, що передбачає розпорядчу діяльність, спрямовану на виконання законів шляхом розроблення та встановлення підзаконних правил загального характеру [173, с. 133].

Як нами вже зазначалося, що на сьогодні система нормативно-правових актів в сфері аквакультури потребує реформування та запровадження європейських практик щодо регулювання та розвитку даної сфери. Усунення існуючих прогалин, що існують в системі правових актів, якими урегульовано аквакультура в Україні. Наявні дублювання існуючих приписів даної сфери також вимагає перегляду та вичищення з системи правових актів.

За сферою застосування підзаконні акти можуть бути внутрішніми (спрямовані до підпорядкованих по службі апаратів і працівників) та зовнішніми (виходять за відомчі межі публічного апарату, адресовані фізичним і юридичним особам, які не перебувають у їхньому підпорядкуванні). Треба відзначити, що провідне місце в діяльності публічної

адміністрації відіграють зовнішні акти. З їх допомогою суб'єкти публічної адміністрації безпосередньо забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина, якісне та системне функціонування держави, через свої органи публічного адміністрування і суспільства [172, с. 133].

Аналіз чинного законодавства в сфері аквакультури дозволяє стверджувати, що найбільш поширеними зовнішніми адміністративними актами є постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, якими урегульовується: здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України; використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва); розмір плати за використання на умовах оренди акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України для цілей аквакультури (марикультури) тощо. Накази Міністерства аграрної політики України визначають: спеціальні форми первинної документації для суб'єктів рибного господарства в галузі аквакультури; форми звітності № 1А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__р.» та інструкції щодо її заповнення; форми первинної документації для суб'єктів рибного господарства в галузі аквакультури тощо.

Індивідуальні адміністративні акти звернені до конкретних суб'єктів і їх дія є одноразовою. Яскравим прикладом індивідуального нормативно-правового акту в сфері в аквакультури є рішення органів місцевого самоврядування. Наприклад, розпорядження Голови херсонської обласної державної адміністрації від 29 березня 2016 № 225 «Про використання на території Херсонської області водних об'єктів для потреб аквакультури». В якому зобов'язуються районні державні адміністрації та рекомендувати міськвиконкомам міст обласного значення довести до відома орендарів земельних ділянок під водними об'єктами, які використовуються для потреб

аквакультури, інформацію щодо необхідності переукладання договорів оренди у зв'язку зі зміною їх істотних умов[174].

Адміністративний договір застосовується суб'єктами публічної адміністрації у тих випадках, коли для регулювання прав та обов'язків приватних осіб у сфері публічного адміністрування недоречним (неефективним) є застосування адміністративного акту [171, с. 290]. Адміністративні договори можуть укладатися у сфер аквакультури щодо користування на умовах оренди частиною рибогосподарського водного об'єкта, акваторією (водним простором) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України для цілей аквакультури[175]. Відповідно можна виокремити договір користування на умовах оренди частиною рибогосподарського водного об'єкта для цілей аквакультури та договір користування на умовах оренди акваторією (водним простором) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України для цілей морської аквакультури. Адміністративні договори міжнародного рівня можуть слугувати засобом залучення іноземних інвестицій в сферу аквакультури.

До юридично значущих адміністративних дій, які виступають формою діяльності суб'єктів публічної адміністрації, за В.В. Галуньком належать такі дії, які безпосередньо створюють нове юридичне положення, змінюють наявні правовідносини або стають необхідною умовою для настання зазначених правових наслідків – незалежно від того, були вони спрямовані на ці наслідки чи ні [173, с. 138] (реєстрація, документування, складання протоколів про адміністративне правопорушення, примусове виконання адміністративних стягнень тощо).

Відповідно, «реєстрація» походить від слова «реєстр», яке з'явилося в українській мові через польське «rejestr», від латинського «regestum» - внесене, записане: «regere» - приносити назад, вносити [176, с. 460]. Тоді, державна реєстрація - це офіційний дозвіл на відповідну діяльність або користування відповідним предметом, з присвоєнням реєстраційного

номера, видачею реєстраційного посвідчення та занесенням до Державного реєстру [35, с. 156].

Однією з форм реєстрації є дозволи - це документи державного зразка, які надають право на виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, облік і використання об'єктів матеріального світу; право доступу до інформації, користування нею та її поширення; в'їзду в Україну, виїзду з неї та пересування її територією; організації і функціонування окремих підприємств та закладів, а також здійснення будь-якої іншої діяльності[177, с. 214].

Відповідно у сфері аквакультури використовується наступні дозволи:

дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах);

дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів за межами юрисдикції України;

форма реєстрації уловів (реекспорту) антарктичного та патагонського іклячів;

дозвіл на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікати на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання

підтвердження законності вилучення водних біоресурсів з середовища їх існування та переробки продуктів лову[33].

Відповідно ст.15 закону України «Про аквакультуру» встановлено, що плідників та ремонтні групи водних біоресурсів для цілей аквакультури виловлюють у водних об'єктах (їх частинах) за допомогою промислових і науково-дослідних знарядь лову за наявності відповідних квот і дозволів на вилучення водних біоресурсів[17].

Видача дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів за межами юрисдикції України, форми реєстрації уловів (реекспорту) антарктичного та патагонського іклячів,

дозволу на імпорт та експорт зразків видів дикої фауни і флори, сертифікатів на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, в частині осетрових риб і виробленої з них продукції, підтвердження законності вилучення водних біоресурсів із середовища їх існування та переробки продуктів лову (у разі необхідності суб'єкту господарювання для здійснення зовнішньоторговельних операцій) здійснюється на безоплатній основі центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства. Дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або письмове повідомлення про відмову у видачі такого дозволу видається протягом п'яти робочих днів з дня подання суб'єктом господарювання пакета документів. Дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, крім видів водних біоресурсів, занесених до Червоної книги України. Строк дії дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) становить п'ять років[33].

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що необхідно спростити систему отримання дозволів на відкриття приватного підприємства з культивування мідій та максимально її «європеїзувати», щоб залучити іноземних інвесторів.

Відповідно до ст. 3 закону України « Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» спеціальне використання риби, інших водних живих ресурсів здійснюється суб'єктами господарювання, їх об'єднаннями переважним чином за плату в межах встановлених лімітів (квот) за наявності ліцензій (дозволів) та позитивних ветеринарно-санітарних оцінок стану промислових ділянок рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення і показників безпеки риби, інших водних живих ресурсів

(визначається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини)[33]. Аналіз даної норми дає можливість говорити про використання в сфері аквакультури таких форм як: ліцензія; квота; позитивна оцінка стану, надана спеціальним державним органом.

Відповідно, ліцензія - це документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов[177, с. 214].

Квотування (лат. quote - скільки) — це встановлення державними органами відповідно до чинного законодавства, міжнародного права та різних міжнародних актів, угод обмежень щодо виробництва товарів, міжрегіональних товарних або фінансових операцій, експортно-імпорتنних поставок. Застосовується як засіб регулювання обсягів виробництва окремих видів товарів, а також регламентації зовнішньоекономічної діяльності[178].

Позитивна оцінка стану, надана спеціальним державним органом – це огляд та аналіз стану предмету та діяльності, відповідно до встановлених законом стандартів, після здійснення чого видається довідка про результат оцінювання.

Матеріально-технічні операції, як форма діяльності органів публічної влади, призначені для обслуговування процесу публічного адміністрування і створення умов для виконання інших форм публічного адміністрування [179] (діловодство, реєстрація фактів у сфері управління, статистика та інше).

Формою публічного адміністрування виступають також організаційні заходи. Вони здійснюються систематично і спрямовані на забезпечення чіткої та ефективної роботи відповідних систем адміністрування[163, с. 136] (роз'яснення; інспектування роботи компетентними суб'єктами, розроблення програм, підготовка та проведення нарад, конференцій тощо).

Діяльність публічної адміністрації використовує внутрішні способи та засоби (методи) адміністрування сферою аквакультури. Відповідно, під методом, зазвичай, розуміють спосіб або засіб досягнення поставленої мети.

Науковці мають однотипні підходи до розуміння категорії «методи». Так, Т. О. Коломоець визначає методи діяльності суб'єктів публічної адміністрації як сукупність засобів, способів здійснення функцій суб'єкта публічної адміністрації, впливу суб'єктів публічної адміністрації на об'єкти публічної діяльності [177].

О.В. Кузьменко під методами публічного адміністрування визначає певні способи практичного виконання суб'єктами публічної адміністрації своїх адміністративних зобов'язань, що відповідають характеру й обсягу наданої їм компетенції» [165, с. 106].

О.П. Світлічний методами державного управління розуміються засоби і способи практичного здійснення органами виконавчої влади та їхніми посадовими особами владно-організуючого впливу на керовані об'єкти відповідно до наданих їм повноважень [180, с. 51].

Ю.П. Битяком, адміністративно-правовими методами є способи та прийоми безпосереднього й цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) в межах їх компетенції, у відповідній формі, на підпорядковані їм органи та громадян [163, с. 158].

Продовжуючи аналіз методів публічного адміністрування, А.Т. Комзюк стверджує, що найвагомішими є методи переконання та примусу [181, с. 19].

Треба відзначити, що метод переконання є одним з основних й охоплює складний процес різноманітних методів і полягає у додержанні встановлених правил, яких мають дотримуватися суб'єкти сфери аквакультури. При цьому переконання виступає засобом профілактики правопорушень. У разі, коли методи переконання не мають впливу на об'єкт управління, застосовуються методи примусу. При цьому метод примусу у сфері аквакультури переважно реалізується через інститут адміністративної відповідальності у визначеному законом порядку [182, с. 191].

Проведений аналіз літературних джерел, нормативно-правових актів і практичної діяльності дозволив зробити висновок, що до переважаючих форм методу переконання належать: 1) інформаційно-роз'яснювальна робота; 2) індивідуальне консультування з питань, які належить до публічного адміністрування; 3) правове виховання; 4) висвітлення даних про діяльність державних органів і позитивний досвід боротьби з правопорушеннями. Також до таких форм відносять постійне інформування населення про зміни у законодавстві та відповідних законодавчих актах, індивідуальну та масово-виховну роботу, застосування заходів заохочення, роботу з правопорушниками та особами, схильними до девіантної поведінки, з так званих «груп ризику» [183, с. 163; 166, с. 83].

Так, інформаційно-роз'яснювальна робота включає: проведення агітації та пропаганди; публікації у засобах масової інформації, в тому числі і електронних; розроблення соціальної реклами; розміщення на телебаченні спеціальних навчальних доповідей, проведення семінарів; відкриття та наповнення інтернет-сторінок органів публічної адміністрації. Треба також зауважити, що на формування суспільної думки також впливають соціальні мережі, відповідно публікації суб'єктів публічного адміністрування є також інформаційно-роз'яснювальною роботою [166, с. 83].

До форм методу переконання належить індивідуальне консультування з інших питань сфери публічного адміністрування. Так, засобами проведення індивідуального консультування є: 1) діяльність контакт-центрів; 2) консультативна робота тощо [166, с. 83].

Всі представлені методи переконання надаються в більшості випадків через інститут адміністративних послуг населенню, не використовуються правої форми для отримання права на діяльність і сфері аквакультури.

Відповідно Державним агентством меліорації та рибного господарства України та його територіальними органами надаються 20 адміністративних послуг, з них 7 – платних, і на виконання Закону України «Про адміністративні послуги» затверджено наказами Державного агентства меліорації та рибного

господарства України інформаційні та технологічні картки таких адміністративних послуг:

з питань ліцензування: суден флоту рибної промисловості;

видачі документів дозвільного характеру, а також наказом Державного агентства меліорації та рибного господарства України від 02 березня 2020 № 70 затверджено типові інформаційні картки адміністративних послуг, що надаються територіальними органами Державного агентства меліорації та рибного господарства України.

Треба зауважити що Державним агентством меліорації та рибного господарства України видано 25 документів дозвільного характеру, з них 10 дозволів на спеціальне використання водних біоресурсів за межами юрисдикції України, 9 форм реєстрації уловів (реекспорту) антарктичного та патагонського іклячів та 6 підтверджень законності вилучення водних біоресурсів із середовища їх існування та перероблення продуктів лову (у разі необхідності суб'єкту господарювання для здійснення зовнішньоторговельних операцій), а також на виконання функцій адміністративного органу Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), Державним агентством меліорації та рибного господарства України видано 27 дозволів CITES на експорт продукції осетрових видів риб та 1 сертифікат CITES на реекспорт вищезазначеної продукції. Територіальними органами Державного агентства меліорації та рибного господарства України видано 416 документів дозвільного характеру – 386 дозволи на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) 225 суб'єктам господарювання та 30 підтверджень законності вилучення водних біоресурсів із середовища їх існування та переробки продуктів лову 14 суб'єктам господарювання.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 04 грудня 2019 № 1137 «Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг» постійно оновлюється

інформація щодо адміністративних послуг, які надаються Державним агентством меліорації та рибного господарства України та його територіальними органами, в Реєстрі адміністративних послуг Порталу «Дія». З метою доповнення переліку певних дій щодо провадження господарської діяльності або видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 № 725, підготовлено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до переліку певних дій щодо провадження господарської діяльності або видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства»[153, с. 18].

Адміністративний примус є одним із видів державного примусу. Його суть полягає у використанні публічною адміністрацією засобів примусового характеру з метою забезпечення належної поведінки людей.

Адміністративний примус, за Ю.П. Битяком, це система засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у межах закону, забезпечення правопорядку й законності [163, с. 164].

О.П. Ключніченко, Д.А. Гавриленко доводять, що «адміністративний примус» - це сукупність певних заходів, що застосовують відповідні державні органи до певних суб'єктів, з метою запобігання протиправним вчинкам, притягнення до відповідальності за адміністративні правопорушення, забезпечення громадської безпеки[184, с. 11; 185, с. 91].

А.Т. Комзюк під адміністративним примусом розуміє застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі й бажання останніх, заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що

виникають у сфері державного управління [186, с. 309; 187, с. 45].

Проведений аналіз представлених дефініцій дає можливість стверджувати, що *адміністративний примус в системі аквакультури* – це імперативний вплив компетентних суб'єктів публічної адміністрації на осіб, що не входять до їх підпорядкування (правопорушників, що вчинили проступок передбачений КУпАП та іншими законами України), з метою попередження правопорушення та притягнення винних до адміністративної відповідальності.

Особливостями адміністративного примусу, що може бути застосований суб'єктами публічної адміністрації як метод публічного адміністрування сферою аквакультури є:

застосування адміністративного примусу завжди поєднується з широким використанням багатогранних виховних засобів, з активним формуванням правосвідомості, нетерпимого ставлення до антигромадських учинків;

використовується в публічному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у сфері аквакультури;

суб'єктами застосування адміністративного примусу є публічна адміністрація та її посадові особи;

примусові заходи і сфері аквакультури застосовуються не лише за наявності факту вчинення правопорушення, але і з попереджувально-припинювальною метою, коли факту вчинення правопорушення може і не бути;

застосовуються органами виконавчої влади, судами (суддями) для запобігання вчиненню правопорушень; припиненню адміністративних проступків; притягненню до адміністративної відповідальності;

застосовують щодо організацій, посадових осіб і громадян, які безпосередньо не підпорядковані органам і посадовим особам, що застосовують вплив, тобто адміністративний примус не пов'язаний зі службовою підпорядкованістю, не може здійснюватися всередині тієї або

іншої системи управління, а завжди має зовнішнє виявлення[188, с.81].

Застосування адміністративно-примусових заходів в сфері аквакультури регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення [189], Законом України «Про аквакультуру»[17] та Інструкцією з оформлення органами рибоохорони матеріалів про адміністративні правопорушення [192].

Наявність нормативних та процесуальних норм створює систему гнучкого реагування на проступки з врахуванням як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, і за вмiлого її використання, підвищує ефективність боротьби з порушеннями законності і правопорядку. Однак, ця гнучкість ніяким чином не повинна відводити від принципу невідворотності відповідальності за проступки, які посягають на права і свободи громадян, з погляду на посилення їх правового захисту й охорони. Як відзначають науковці, адміністративно-правове попередження неможливе без застосування адміністративної відповідальності і покарання, лише в цьому проявляється його запобіжний вплив [190, с.65]. Основний зміст попередження адміністративних проступків проявляється в застереженні карою[35, с. 176].

В той же час слід зазначити, що норми Кодексу України про адміністративні правопорушення містять перелік лише деяких статей, які прямо передбачають відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень в галузі рибного господарства, при цьому містять положення, котрі визначають види адміністративних правопорушень безпосередньо щодо природних ресурсів. До них належать: 1) порушення правил рибальства (ч.3 ст. 85 КУпАП); 2) експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд, не забезпечених рибозахисним обладнанням (ст. 86-1 КУпАП); 3) Порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного або рослинного світу, правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах(ст. 88-1 КУпАП); 4) перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів (ст. 91-2 КУпАП); 5) невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони

навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів (ст. 188-5 КУпАП)[191].

При вчиненні громадянами правопорушень у сфері аквакультури уповноважені на те посадові особи органів рибоохорони згідно із статтею 255 КУпАП складають протокол про адміністративне правопорушення. Протокол складається на місці виявлення правопорушення. У разі неможливості скласти його на місці виявлення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим, інспектори рибоохорони можуть доставляти порушника до органів місцевого самоврядування та/або органів внутрішніх справ. Одночасно з накладенням адміністративного стягнення посадова особа, яка розглядає справу про адміністративне правопорушення, вирішує питання про відшкодування заподіяних збитків, а також щодо вилучених речей і документів. Про прийняте рішення зазначається в постанові. З урахуванням вчиненого адміністративного правопорушення або особи правопорушника до нього можуть застосовуватись додаткові заходи громадського впливу шляхом направлення повідомлення про правопорушення за місцем роботи або навчання. Термін зберігання матеріалів про адміністративні правопорушення, журналів видачі бланків протоколів про адміністративні правопорушення, журналів обліку матеріалів про адміністративні правопорушення встановлюється три роки [192].

Аналіз сучасної нормативної бази, якою урегульовано адміністративну відповідальність у сфері аквакультури, необхідно зауважити наступне, що сьогодні в КУпАП відсутня безпосередня відповідальність, за правопорушення і сфері аквакультури, безпосередньо вона торкається рибного господарства, що розпорошує можливість впливу на правопорушників в цій сфері. *Саме тому пропонуємо доповнити КУпАП, ст. 85¹ «Порушення правил в сфері аквакультури».*

Висновки до розділу 2

Дослідивши елементи публічного адміністрування сфери аквакультури ми прийшли до наступного.

Елементи публічного адміністрування сфери аквакультури є нормативно-правова система, публічна адміністрація та інструменти публічного адміністрування.

Відповідно: нормативно-правовими актами публічного адміністрування сфери аквакультури є система, прийнятих в установленій формі уповноваженими суб'єктами публічної влади, офіційних письмових документів, якими урегульована сфера аквакультури.

Порядок здійснення аквакультури – це послідовна діяльність відповідного суб'єкта щодо здійснення аквакультури.

Публічна адміністрація – це система публічних інституцій, які наділені державою владними повноваженнями, в тому числі і можливістю застосування державного примусу, з метою задоволення публічних інтересів та виконання покладених на них публічних зобов'язань .

Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури - це система державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які в межах своїх повноважень здійснюють адміністрування сферою аквакультури.

Інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури – це система зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій та способів та засобів впливу, що використовується публічною адміністрацією для публічного адміністрування сфери аквакультури з метою ефективного та якісного її розвитку, задоволення публічного інтересу щодо продовольчих потреб громадян, екологічного захисту природи, розвитку економічної складової держави.

Доведено, що термін інструменти публічного адміністрування повинні охоплювати систему зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій публічного адміністрування.

Доведено необхідність спростити систему отримання дозволів на відкриття приватного підприємства з культивування мідій та максимально її «європеїзувати», щоб залучити іноземних інвесторів.

Встановлено, що адміністративний примус в системі аквакультури – це імперативний вплив компетентних суб'єктів публічної адміністрації на осіб, що не входять до їх підпорядкування (правопорушників, що вчинили проступок передбачений КУпАП та іншими законами України), з метою попередження правопорушення та притягнення винних до адміністративної відповідальності.

Запропоновано надати одноосібне право формування державної політики в сфері аквакультури лише Міністерству аграрної політики та продовольства України. Передати більшість власних повноважень адміністрування даною сферою територіальним органам управління та місцевим державним адміністраціям.

Для покращення якості системи нормативно-правових актів, якими урегульовано сферу аквакультури, запропоновано запровадити наступні заходи:

переробити та максимально конкретизувати «Методику визначення та видового складу об'єктів аквакультури, що підлягають розведенню та (або) утриманню, вирощуванню, а також випуску в водний об'єкт та вилучення з водного об'єкта в межах рибоводної ділянки» в частині виділення дрібніших районів на великих та протяжних водних об'єктах за принципом біоценотичної подібності;

зменшити управлінський тиск на аквафермери, відповідно пом'якшити позиції регулятора щодо здійснення господарської діяльності на акваторіях буферних зон, що належать до територій природних об'єктів, що особливо охороняються;

запровадити довготривалі інвестиційні кредитування державою діяльності в сфері аквакультури, відповідно прийняти Постанову Кабінету

Міністрів України «Про дострокове кредитування підприємницької діяльності в сфері аквакультури»;

удосконалити систему контролю за продукцією аквакультури в частині внесення змін до Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», які враховують практику ЄС».

Аргументовано додати до Глави ІХ закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» підрозділи: «Система аквакультури» та «Особливості організації аквакультури» та встановити послідовний порядок здійснення аквакультури.

Закон України «Про аквакультуру», а саме ст. 14, запропоновано доповнити словами: «В умовах оренди в користування можуть надаватися інші водні об'єкти».

Запропоновано доповнити КУпАП, ст. 85-1 «Порушення правил в сфері аквакультури».

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРИ АКВАКУЛЬТУРИ

3.1. Міжнародний досвід публічного адміністрування сфери аквакультури

На сьогодні Україна є самостійним членом міжнародної спільноти та стороною низки міжнародних договорів про захист океанів та водойм, екологічну безпеку, розширення продовольчого ринку тощо. Україна як повноправний суб'єкт прийняття знакових державних рішень, намагається наслідувати тенденції країн Європейського Союзу, що пов'язано з підписанням Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, в якій наголошується на необхідності адаптації законодавства України до законодавства країн Євросоюзу.

Саме тому досвід європейських країн буде для України в нагоді для формування державної політики в сфері аквакультури, при обов'язковому врахуванні особливостей економічного розвитку, правової системи та побудови публічних органів управління України.

Отже у роботі представлено досвід таких країн, як Норвегія, Ісландія, США, Німеччина, Великобританія, Чехія, Ізраїль, Китай тощо. Аналіз отриманих результатів надасть можливість запропонувати імплементацію позитивного досвіду в публічне адміністрування сферою аквакультури в Україні.

Перед тим як перейти до розгляду практики окремих країн, необхідно зауважити, що своїм стрімким ростом аквакультура завдячує, насамперед, країнам Південно-Східної Азії, де валове виробництво цінної та делікатесної продукції невпинно нарощується, а світовий глобалізований ринок вимагає все нових поставок продукції. Вирощування риби, креветок, крабів, різноманітних моллюсків та водоростей і, навіть, крокодилів – все це сучасна аквакультура, найдиверсифікованіший сектор промислового виробництва.

Незважаючи на світові тенденції, в багатьох країнах Центральної Європи, в т.ч. в Україні, відбувається довготермінова стагнація виробництва у рибогосподарській галузі, що обумовлено рядом причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Проте, з досвіду успішних країн відомо, що кожна країна має певні водні та кліматичні ресурси, певний потенціал, що дозволяє їй ефективно знаходити саме свою спеціалізацію-нішу у надзвичайно строкатому та різноманітному секторі аквакультури та успішно конкурувати в умовах глобалізації виробництва. Так найбільших успіхів в цій сфері досягли наступні країни: Норвегія, Великобританія (Шотландія), Канада та Чилі у холодноводному рибництві при вирощуванні лососевих риб. Також відомо, що Китай, Таїланд, В'єтнам та Малайзія вирощують багато коропових риб, креветок та пангасіуса. Водночас країни Середземномор'я спеціалізуються на мідіях, дорадо та морському окуні – лавраку. Ізраїль та Єгипет є лідерами з вирощування тилапії. Для всіх цих країн спільним є те – що їх продукція аквакультури є достатньо делікатесною, з високою ринковою вартістю, вона часто напряму конкурує з традиційною європейською, що вирощується в класичних ставових рибних господарствах. Польща за останні десятиліття змогла стрімко наростити вирощування райдужної форелі завдяки сприятливому клімату та значним водним запасам на півночі країни. Угорщина досягла достатньо значного виробництва африканського кларієвого сома, використовуючи потужні запаси підземних термальних вод. Чехія значну увагу приділяє вирощуванню лина, хижих видів риб, коропа великого розміру та розвитку декоративної аквакультури[193].

Розвиток аквакультури стрімко розширює свої географічні кордони, і її продукція завойовує світові ринки рибної продукції. Визнаючи важливе значення в забезпеченні населення рибною продукцією, більшість рибодобувних держав має розвинуту в цій області законодавчу систему та національну політику розвитку рибного господарства. Так, загальне законодавство Європейського Союзу направлене на регулювання ринків рибної продукції, воно розглядається як один із ефективних інструментів

реалізації єдиної політики. Цьому присвячено ряд документів, найважливішим з яких є Акт №104 / 2000 від 17 грудня 1999 р., про загальну організацію ринків рибної продукції і продуктів аквакультури. Рибна галузь країн — членів Економічного союзу — повинна підтримуватися за допомогою відповідних заходів, які відбуваються згідно з міжнародними обов'язками, в тому числі пов'язаних з положеннями Угоди ВТО / ГАТТ про механізми підтримки національного виробництва та тарифні угоди. В рамках загальної рибної політики країни-члени можуть вживати заходів для збереження та управління водними ресурсами, які знаходяться під їх суверенітетом або юрисдикцією при умові, що вони зачіпають тільки місцеві ресурси, що представляють зацікавленість рибаків даної країни [194, с. 18]. Країни Європейського Союзу щорічно витрачають на субсидії рибного господарства більше 1 млрд дол. США в рік. Розподіл напрямів субсидій в Євросоюзі наступний: підтримка морського промислу - 27 %, оновлення та модернізація флоту - 23,9 %, рибооброка і маркетинг - 22,5 % [194, с. 18]. Тому вартість рибної продукції, що поставляється із країн Європейського Союзу, є нижчою та конкурентоспроможною, порівнюючи із аналогічної продукцією інших країн [195, с. 13].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зауважити, що сучасна рибна індустрія Євросоюзу визначається такими особливостями:

по-перше, вона має системний поліструктурний характер, зумовлений наявністю прямих, опосередкованих міжсекторальних зв'язків, які впливають з технологічних стадій створення готового продукту і його просування до кінцевого споживача;

по-друге, система відкритого регулювання в ЄС поклала край багатьом міжкраїновим конфліктам за акваторії морів і океанів за достатній /недостатній експорт/імпорт продукції рибальства;

по-третє, зайнятість у субсекторах рибальства, аквакультури, переробного сектору має стабільний характер з деякою тенденцією

розширення робочих місць у сфері аквакультури, зростаючі масштаби виробництва якої спостерігаються рік від року;

по-четверте, у межах наявного ринку суттєво збільшується кількість кораблів, зростає енергетична потужність обладнання, збільшується кількість спеціалізованих угруповань щодо захисту інтересів насамперед малих і середніх продуцентів. Водночас термін експлуатації багатьох рибацьких катерів перевищує 30 років, а відтак потребує суттєвого оновлення й модернізації;

по-п'яте, ринок рибальства, аквакультури та системи їх перероблення перебуває на стадії диверсифікації, а його інноваційний контент має фокусуватися на потребі в новому технологічному обладнанні, пакувальних машинах, складських приміщеннях, а також у банківських послугах, страхуванні, лізингу на цифровій основі [196, с. 105].

Отже, світове рибне господарство відіграє важливу роль у продовольчому забезпеченні населення рибними продуктами харчування і є великим постачальником технічної і кормової продукції для нестатків народного господарства.

Загальний стан світової аквакультури дає можливість підійти нам до розгляду практики окремих країн.

Норвегія

Рибне господарство Норвегії динамічно розвивається на основі нових управлінських рішень, удосконалення законодавства, науково-технічних та інноваційних розробок. Структурно рибогосподарська галузь Норвегії складається з двох підгалузей: морського рибальства та аквакультури.

Підприємства (ферми) з штучного розведення риби в Норвегії поділяються на три групи: 1. підприємства з вирощування лососевих риб (атлантичного лосося та райдужної форелі); 2. підприємства з вирощування морських риб (тріски, сайди, камбали, зубатки тощо); 3. підприємства з вирощування безхребетних (лангустів, омарів, молюсків, водоростей, голкошкірих тощо). Основними видами аквакультури у Норвегії є

атлантичний лосось та райдужна форель. Розведенням даних видів риби зайнято понад половину підприємств Норвегії. Перше місце у товарній продукції, що виробляється з морських риб, займає тріска та лосось. Найбільше аквакультура морських риб, і насамперед тріски, розвинена у північній провінції Нордланд, як найбільш підходяща за своїми океанологічним умовам і має відповідну матеріально-технічну базу для такого виробництва. Вирощування молюсків досягло свого піку у 2004–2007 роках, переважно з допомогою товарного вирощування мідій. Пояснюється це простотою збору посадкового матеріалу (розміщенням штучного субстрату у районах природних поселень молюсків). Спад у темпах вирощування мідій після 2007 р. стався у зв'язку із пересиченням ринків. Зростання виробництва морських гребінців після 2009 р. можна пояснити розвитком технологій пасовищного вирощування цього виду (заселення та вирощування морських гребінців на відгороджених ділянках фіордів із сприятливими умовами розвитку). Найбільш розвинене вирощування молюсків, безхребетних та голкошкірих у північних та західних провінціях Норвегії. Основним органом публічного адміністрування цієї сфери є Міністерство рибальства та берегових служб Норвегії, яке з 1 січня 2014 року стало структурним органом Міністерства торгівлі, промисловості та рибальства. На думку норвезьких аналітиків, ці дії пов'язані зі зростаючим значенням експорту рибальської продукції. Метою таких реформ, на думку експертів, є підвищення ролі рибальства та аквакультури в економіці країни. Міністерство очолюють два міністри. До відання Міністра рибальства перейшли Департамент рибальства та аквакультури, Департамент морепродуктів та Управління у зв'язках із громадськістю скасованого Міністерства рибальства та Берегової Адміністрації. Загалом Міністерство торгівлі, промисловості та рибальства відповідає за визначення та здійснення політики розвитку промисловості Норвегії та політики розвитку морського рибальства та промислової аквакультури Норвегії з прицілом на майбутнє. Крім того, Міністерство торгівлі, промисловості та рибальства надає допомогу у координації зусиль

різних міністерств з метою забезпечення міцної, єдиної, орієнтованої на майбутнє політики промисловості та політики у галузі виробництва та використання морепродуктів (у галузі рибальства та промислової аквакультури). Регіональні органи самоврядування морських прибережних провінцій, згідно із законодавством, не беруть безпосередньої участі у вирішенні питань організації, регулювання рибальства, розподілу квот та здійснення контролю за їх використанням, а також експлуатацією морських живих ресурсів. Ці напрями належать до компетенції центральних державних органів — Міністерства торгівлі, промисловості та рибальства та Директоратів, що перебувають у його підпорядкуванні, насамперед Директорату рибальства. Основним законодавчим актом є Закон № 91 від 17 грудня 1976 року «Про економічну зону Норвегії». Закон визначає порядок надання права використання ресурсів у межах економічної зони та основні заходи регулювання промислу, порядок проведення наукових та дослідницьких робіт, зобов'язання тих, хто здійснює рибальство у зоні, порядок звітності та ведення промислової документації, основні права та обов'язки контролюючих органів (Директорат рибальства, Берегова охорона, збутові об'єднання) щодо здійснення заходів контролю та нагляду за рибальством у морі тощо. Відповідно до закону, іноземним судам ведення промислу у межах економічної зони заборонено, крім країн, із якими Норвегії є відповідні угоди. Другим за важливістю законодавчим актом Норвегії в галузі рибальства є Закон № 40 від 03 червня 1983 року «Про морський промисел», який визначає перелік та повноваження органів з управління та контролю за рибальством, а також містить основні положення щодо експлуатації, збереження та раціонального використання ресурсів, регулювання промислу, вирішення конфліктів, визначення порядку розподілу ресурсів (квот) та контролю за їх використанням, реалізації риби та рибної продукції тощо. Цей закон також надає право Директорату рибальства видавати розпорядження щодо конкретних заходів регулювання промислу. Порядок контролю за дотриманням стандартів на рибу та рибопродукцію,

переробку риби та технологічне обладнання визначено у Законі № 12 від 28 травня 1959 «Про контроль якості риби та рибних товарів та ін.». У цьому Законі визначено обов'язки рибалок та переробників щодо дотримання вимог до якості рибопродукції, а також обов'язки та права контролюючих органів щодо забезпечення контролю якості рибопродукції. У розвиток цього Закону у розпорядженні від 14 червня 1996 року «Про якість риби та рибних товарів» встановлюються основні вимоги до рибної сировини, рибопродукції, упаковки, транспортування, зберігання, а також до технологічного обладнання суден та підприємств з переробки риби. Цей документ є основним під час проведення інспектування підприємств та суден-фабрик із випуску рибопродукції. Припис ухвалено з урахуванням вимог ЄС щодо якості рибопродукції та засновано на резолюціях та постановах Комісії ЄС та зобов'язаннях Норвегії в рамках Угоди про Європейський економічний простір (ЄЕП) [197, с. 209].

Ісландія.

Популярною діяльністю в Ісландії є вилов лосося. У 2017-2018 роках урожай лосося в Ісландії зібрали дві компанії – Arnarlah та Ice Fish Farm. На сьогодні таких організацій вже чотири. А у 2022 р. очікується збільшення виробництва червоної риби до 20 тис. тонн. Бізнес з вирощування лосося у країні переживає третій етап розвитку. Фермери мають гарний доступ до капіталу та знань, крім того, у процес залучено низку досвідчених норвезьких компаній, таких як Norway Royal Salmon (NRS), Salmar, Måsøval Fiskeoppdrett та Midt-Norsk Havbruk. Основне завдання ірландських аквакультурників - перегнати Фарерські острови за обсягами виробництва лосося (поки фарерці вирощують близько 70 тис. тон на рік). Нещодавно обраний парламент Ісландії готує новий закон про рибне господарство. Міністерство рибальства Ісландії, Міністерство навколишнього середовища, аквафермери та Інститут морських досліджень працюють над моделлю галузі, в якій буде зведений до мінімуму ризик втечі лосося з садків та його схрещування з дикими представниками фауни. В Ісландії бізнес виробництва аквакультурного лосося стикається з

рішучим супротивом з боку захисників дикої природи та рибалок. Крім того, зараз вирощувати червону рибу дозволено лише у кількох районах країни – переважно у західних фіордах. Крім того, підприємства мають проблеми зі смолтом. Хоча ісландські аквафермери мають потужності для вирощування 42 тис. тон лосося на рік, молоді вони можуть виробляти менше 30 тис. тон. [198].

Німеччина.

Сектор німецької аквакультури є доволі невеликим та одночасно дуже різноманітним. Близько 3 300 господарств (загальною площею від $> 0,3$ га або 200 м^2) у Німеччині культивують рибу та інші водні живі ресурси, зокрема і мідії. Виробництво мідій – це морська аквакультура, тоді як вирощування пстругів та коропа – це ті види, які домінують у прісноводному сегментові. У вимірах вартості 2019 рік був найбільш врожайним на їстівні мідії, причиною чого був дуже великий врожай. Незважаючи на це, у вимірах вартості райдужний пструг лишається найбільш важливим об'єктом аквакультури. Сектор характеризується тим, що цей бізнес належить до малого та сімейного. Усі підприємства з вирощування їстівних мідій розташовані у федеральних землях Нижня Саксонія та Шлезвіг-Гольштейн та отримують ліцензії від земельних урядів. Ці ліцензії видаються на визначений обмежений термін. Виробники мідій зобов'язані інформувати організації виробників. Як наслідок кількість підприємств є досить сталою і коливається у межах 10. Треба зауважити, що кількість ліцензій у сегменті мідій є фіксованою. Таким чином, у Німеччині існує усталений традиційний сектор аквакультури, де більшість господарств є малими сімейними фермами. У стратегіях розвитку, зокрема у національній стратегії розвитку аквакультури (Nationaler Strategie plan Aquakultur, NASTAQ, 2014 р.) висвітлена соціально-економічна необхідність у підтримці таких господарств також і у зв'язку з тим, що вони є підвалинами німецької рибницької економіки. У цілому, вони відповідають місцевому та сталому попиту на рибу походженням з місцевої аквакультури [199, с. 117].

Латвія.

Рибальство в Латвії у внутрішніх водах відбувається в сотнях водойм, і ним займається велика кількість рибалок. Щоб запобігти нестачі даних про обсяг та соціально-економічне значення улову, класичний науковий підхід до рибного господарства об'єднаний з дослідженнями антропогенного, економічного впливу та впливу навколишнього середовища. На підставі чого основою напрямку аквакультури Латвії є розвиток рекреаційного рибальства на рибні ресурси. Нині Гельсінська комісія впроваджує у Балтійському морі управління рибного господарства, заснованого на екосистемах. Оцінка та управління екосистем передбачають, що виявляються та плануються всі трофічні рівні харчової мережі, а також вплив на них клімату, рибальства та евтрофікації. Важливими сферами також є зростаючий вплив інвазивних видів на екосистеми та виснаження біологічного різноманіття – обидва ці процеси спостерігаються у кількох частинах Балтійського моря. Міністерство землеробства Латвії підтримує розвиток аквакультури «Програмою розвитку рибного господарства (2014-2020)». Щоб розвивати в Латвії сектор аквакультури, проводяться дослідження від розведення до екологічних, генетичних та епідеміологічних ефектів аквакультури. Промисловість аквакультури Латвії стикається з зростаючими викликами довкілля, саме тому державна підтримка Латвійського керівництва направлена на підходи довгострокового управління цієї сфери. В даний час ферми аквакультури в Латвії працюють на потреби ринку, для рибальства в ставках і постачання живої риби в ставки, штучної репродукції риби та ракоподібних, розведення мальків та випуску їх у природні водойми. Нестача штучно вирощених мальків риб є однією з головних причин, чому застоюється розвиток аквакультури. В той же час в країні почато культивування осетра та струмкової форелі, але все ще необхідно культивування судака, вугра, щуки, миня та інших місцевих видів. Нині у Латвії розвивається прісноводна аквакультура. Розвиток аквакультури в морі ще не розпочався, і це – можливість для досліджень та підприємницької діяльності у майбутньому[200].

Індія.

За останні 20 років Індія вирвалася на передові позиції у галузі рибальства та аквакультури. Однак через відсутність необхідних переробних потужностей біоресурсів її великих водойм дають лише 1 % ВВП. Планомірно нарощуючи видобуток риби у власній економічній зоні і у внутрішніх водоймах, країна рік у рік піднімається все вище серед країн, що займаються рибництвом. Сьогодні Індія по показникам вирощеної риби перегнала Росію, відповідно збільшила видобуток та виробництво риби у 6,6 млн тон. В результаті список світових лідерів з видобутку риби та морепродуктів виглядає так: Китай 17,8 %, Перу 10,1 %, США 5,2 %, Чилі 5,2 %, Індонезія 5,1 %, Японія 4,6 %, Індія 3,8 %, Росія 3,1 %, Таїланд 3,0 % та Норвегія 2,7 %. [201].

Особливо помітні здобутки країни в аквакультурі. За підсумками 2007 року індійські рибники, що виростили 3,61 млн тон риби у внутрішніх водоймах, вийшли на друге місце у світі, поступившись лише китайським колегам. Так, з 48,1 млн. тон риби, вирощеної в 2006 році в усьому світі, на частку Китаю припало 32,4 млн. тонн (67 %), тоді як на частку Індії – лише 2,8 млн. тонни (6%). Але навіть це вдвічі вище, ніж у В'єтнаму (він займає третю позицію), який виростив лише 1,4 млн. тон (3%). Загалом рибна промисловість Індії щорічно приносить їй близько 2,93 млн дол., тоді як КНР отримує за тими ж статтями дохід у 35,99 млн доларів. Лівова частка індійського експорту риби та морепродуктів – до 23 % поступає до Японії. Важливими ринками індійської риби також є Об'єднані Арабські Емірати, Австралія, Бельгія, ЄС, Таїланд, Сінгапур, Китай, Малайзія та США. Домінуючою статтею є морозиві креветки. У списку експортних лідерів є хвости омарів, сушена риба, акули і плавники. Великою популярністю у закупників користуються восьминоги, каракатиці, краби та омари, групери, морські окуні, камбала, форель, макрель, сардини, тунець, білий та чорний памфрет та інші сорти риб з високоякісним щільним та малокістковим м'ясом. У загальному обсязі індійського експорту на рибу та морепродукти припадає лише 3,32%, проте вони є для країни четвертою найбільшою статтею надходження іноземної валюти. У списку найбільших експортерів цієї статті товарів країна посідає 16 місце.

Рибпромисловий сектор має велике значення для Індії не тільки завдяки експортному потенціалу, який не вичерпаний. Більшість вирощеної та виловленої індійцями риби йде на внутрішній ринок. Річне споживання риби на душу населення Індії постійно зростає, практично подвоївшись за тридцять років – з 2,9 кг початку 80-х гг. минулого століття до 5,6 кг – до 2006 року. Особливо велике місце займає риба у харчуванні мешканців штату Керала на південно-західному узбережжі Індії. Для порівняння – душеве споживання риби у світі становить 14,3 кг на рік, у країнах ЄЕС – 23,6 кг на душу, а у Південно-Східній Азії – 23 кг. Втім, у ряді штатів риба є не лише важливим елементом харчування місцевих жителів, а й основним джерелом заробітку. Як зазначає Рада з аграрних досліджень Індії, за протяжності берегової лінії країни понад 8 тис. км та площі морських угідь 1,4 млн га, рибальство здатне прогодувати значну частину населення прибережних районів. За оцінками держструктур, рибальство та рибництво забезпечує зайнятість понад 6 млн індійців. Морські ресурси рибальства Індії оцінюються вченими в 3,93 млн. тонн на рік. Вони розподілені на прибережних (58 %), офшорних (34,9 %) та глибоководних (7 %) водах. Темпи зростання видобутку морської риби індійськими промисловцями становлять близько 4 % на рік. Передбачається, що за умови освоєння глибоководних рибних ресурсів на максимальну точку рибовидобутку - близько 8,19 млн. тон /3,36 млн. тон від моря і 4,83 млн. тон від внутрішнього сектора - Індія вийде в найближчі два-три роки. Крім чотирьох основних рибальських портів - Кочин (Керала), Ченнаї (Тамілнад), Вісакхапатнам (Андхра-Прадеш) і Ройчоук в Колкаті (Західна Бенгалія) - уздовж берегової лінії країни існує ще 23 дрібні рибальські порти і 95 причальних споруд. За оцінками дослідників, у країні налічується близько 160 глибоководних морських рибальських суден, але лише 60 з них готові до експлуатації у винятковій економічній зоні, інші потребують капітального ремонту або заміни. Натомість справжню армаду представляє малий рибальський флот – це приблизно 208 тис. веселих та вітрильних, 55 тис. моторних човнів та невеликих катерів. При цьому уряд надає бідним рибалкам

субсидії, щоб вони могли оснастити моторами свої човни для збільшення дальності та частоти виходів у море, що, зрозуміло, збільшить і улови та дозволить їм отримати великий прибуток. Розвиток морського рибальства для Індії пов'язаний із великими фінансовими витратами. Крім того, що її рибальський флот вимагає серйозної модернізації, існує проблема прийому, зберігання та подальшої переробки уловів. У рибальських штатах – Гуджарат, Махараштра, Карнатака, Керала, Тамілнад, Андхра-Прадеш, Орїсса, Західна Бенгалія сумарно налічується 145 підприємств переробки та всього 13 холодокомбінатів. Не дивно, що за таких малих потужностей дві третини всієї риби в країні продається у свіжому, необробленому вигляді, і лише 11 % проходить заморожування, в'ялення, сушіння або обробку на напівфабрикати з подальшою упаковкою. Лише одні морозильні потреби галузі вимагають, щоб у найближчі три роки інвестиції у будівництво та запуск становили близько 300 млн дол. Нерозвиненість інфраструктури та використання застарілих технологій досі перешкоджають ринковій інтеграції Індії у існуючі морські рибні ринки. Враховуючи вищесказане, індійський уряд направив свої першочергові зусилля на доступнішу область – аквакультуру. У червні 2006 р. кабінет міністрів Індії схвалив створення Національної ради з розвитку рибальства. Його основними завданнями стали реалізація програм у галузі аквакультури, ставкового та озерного рибальства, розвитку водної інфраструктури. Пальму першості серед індійських штатів у галузі аквакультури займає Західна Бенгалія, що традиційно славиться своїми рибними ставками, на частку яких припадає близько 30% внутрішнього виробництва риби. Сумарно з нею всі «рибні» штати - Андхра-Прадеш, Уттар-Прадеш, Біхар і Орїсса - поставляють 69 % загального обсягу внутрішнього виробництва риби у країні, темпи приросту якого становлять близько 6 відс. на рік. До речі, хоча в акваторіях, що омивають країну, а також у внутрішніх водоймах зустрічаються до 10% всіх існуючих у природі видів риби (2200 найменувань), 87 % продукції всієї аквакультури Індії посідає коропа. Він

отримав таке широке визнання завдяки своїм гастрономічним якостям, високо цінується любителями рибних страв, і простоті розведення [201].

Ізраїль.

В Ізраїлі існує велика проблема із прісною водою. Єдине водосховище - це озеро Кінера та всі місцеві газети регулярно друкують інформацію про поточний рівень води у ньому. Тому уряд всіляко заохочує будівництво замкнених систем для вирощування чи розведення риби. Наприклад, за будівництво замкнутої установки уряд компенсує витрати до 70% від усієї суми, необхідної для будівництва ферми^[202].

До речі, у Латвії Європейські фонди також можуть виплатити компенсацію до 60% витрат на будівництво рибної ферми. Цю суму повертати не треба. Треба відзначити, що більшу частину Ізраїлю займають пустелі. У пустелі необмежені запаси солонуватої води, яка не придатна для сільського господарства. Але ізраїльтяни, шляхом наполегливої праці та застосування останніх досягнень у галузі сільського господарства, освоюють ці непривітні райони. Вони будують систему багатогранних басейнів з рибою - тіляпією Галілея, щільність посадки приблизно 15 кг/м³, глибина басейну 1 м. поряд будують ставок, глибиною 10 м, він служить для очищення води, в ньому культивуються мікродорості, які в результаті зростання очищають воду. Такий ставок називається біологічним ставком. Там вода сильно збагачена азотними сполуками, які виділили риби в результаті своєї життєдіяльності. Відповідно в Ізраїлі тепло і багато сонячних днів, то мікродорості, а також просто водорості, швидко ростуть і з'їдають забруднення, вироблені рибами. Для контролю рослин у великий ставок підселяють рослиноїдних риб, наприклад, товстолобика та інших. Таку систему замкнутого водопостачання неможливо побудувати в кліматичній зоні Росії, Латвії чи України, оскільки немає стільки теплих та сонячних днів на рік, як в Ізраїлі. Вода із системи нікуди не виливається. Воду додають лише компенсації випарів [202].

Великобританія.

За останні роки рибальська галузь Великобританії показала зростання обсягів вилову рибної продукції, а також збільшення частки країни у загальному улові Європейського союзу на тлі скорочення національного парку рибальських суден, зменшення його сумарного тоннажу та кількості зайнятих. Це свідчить про зростання продуктивності праці рибальстві країни. Позитивні галузеві тенденції досягаються за рахунок використання інноваційних технологій та більш досконалих технічних засобів. У період з 2006 по 2018 р. Великобританія продемонструвала стійке зростання у виробництві аквакультури, збільшивши показники галузі та її питому вагу в аквакультурі Європейського союзу. Значення індексу рівня спеціалізації галузі щодо ВВП показало, що аквакультура стала галуззю спеціалізації Великої Британії. Потреба в імпорті рибної продукції країні зберігається, попри зростання обсягів експорту та незначне зменшення імпорту в абсолютних показниках. Вартість імпортованої рибної продукції протягом усього періоду з 2006 до 2018 р. була вищою, ніж відправленої на експорт. Проте фактор вартості не став обмежувачем для імпорту, що свідчить про наявність стабільного внутрішнього попиту на певні сорти гідробіонтів, що не задовольняється національною рибальською галуззю. Треба відзначити, що після виходу з ЄС країна отримала додаткові можливості для реалізації потенціалу національної рибальської галузі [203, с. 152].

Чехія.

Рибне господарство у Чеській Республіці складається з двох головних сегментів: аквакультури і любительського рибальства. Оскільки Чеська Республіка не має прямого виходу до моря, аквакультура здійснюється у ставках або спеціальних «рибовирощувальних» потужностях, тобто, в спеціальних системах для аквакультури, рециркуляційних системах, в садках на водних резервуарах на дамбах. Найактивніше аквакультура розвивається на півдні Чехії, де носить традиційний характер зайнятості населення. Близько 400 підприємців залучені до діяльності в сфері аквакультури. Більшою мірою живу рибу чеського виробництва експортують до Німеччини, Словаччини,

Австрії, Франції та Угорщини. Загальний обсяг експорту складає 8500 тонн, 77 % якого складає живий короп. Переробну промисловість у Чеській Республіці складають 15-30 великих і малих переробних підприємств. Щороку обсяг переробки продукції аквакультури сягає 2000 тонн, з яких 1500 тонн реалізується на внутрішньому ринку і 500 тонн експортують. Загальний рівень споживання риби у Чехії становить 5,5 кг на душу населення за рік. Проте, тільки 1,3 кг з цієї кількості складає прісноводна риба. Така ситуація змушує Міністерство сільського господарства Чеської Республіки виділяти кошти на маркетинг. Зокрема, створюються Інтернет-платформи, спрямовані на популяризації вживання прісноводної риби та розкручування торгових марок виробників риби. Крім того, значну підтримку чеський уряд надає відновленню і побудові нових ставків, розвитку генетичного потенціалу галузі та освіти у сфері рибальства, а також підтримує соціальні та екологічні функції ставків та рибальських угідь. Наразі кошти на підтримку зазначених вище напрямів виділяються з Операційної програми для рибальства 2014-2020, яка фінансується з фондів Європейського Союзу, а також діє програма Міністерства сільського господарства «Підтримка відновленню, поглибленню і реконструкції рибальських угідь та побудові нових водних об'єктів»[204].

Китай.

Китай хоч і не є країною Європейського союзу, як і США, але при дослідженні міжнародного досвіду розвитку аквакультури не можливо уникнути розгляду практики цих країни.

Отже, Китай є лідером у галузі аквакультури, становлячи близько половини її світової продукції. Особливо примітно те, що таких вражаючих успіхів ця країна досягла відносно короткій термін, практично протягом життя одного покоління. Прискорений розвиток цієї галузі сільського господарства розпочався в Китаї у 50-ті роки минулого століття, проте фантастично швидко почалося з кінця 80-х років, коли приріст досягав 20–25 % на рік (Яхонтова, 2007). З 1979 по 2003 рік середня рибопродуктивність у різних рибоводних системах збільшилася з 279 до 3185 кг/га, більш ніж 11

разів, у ставках – з 724 до 5217 кг/га, більш як 7 раз. А загальне виробництво продукції аквакультури зросло цього ж періоду з 1,23 до 30,28 млн т, тобто майже в 25 разів (Звіт ФАО, 2014). З цього випливає, що основний приріст продукції відбувався не так за рахунок підвищення рибопродуктивності, як за рахунок зростання масштабів виробництва та чисельності підприємств. До 2015 року в Китаї вироблялося вже 47,6 млн т, а до 2025 року цей показник має зрости до 62 млн т. У 2016 році на одного жителя Китаю припадало 34,3 кг риби та рибопродуктів. Доданків успіху китайської аквакультури багато. Але основою стало насамперед максимальне сприяння цій галузі сільського господарства із боку держави. Бюрократичні перепони у сфері використання водойм країни для потреб аквакультури зведено до мінімуму. Лавиноподібне зростання кількості рибоводних господарств послужило основним фактором розвитку аквакультури, чому сприяли дуже значні державні субсидії у вигляді прямої фінансової підтримки низки підприємств, 50-відсоткові податкові пільги, пільгові кредити на корми, електроенергію та паливо. Не останню роль відіграли значні іноземні інвестиції в аквакультуру. З 1980 по 2003 рік тільки Японія надала Китаю більше 3 трлн ієн (трохи менше 30 млрд дол. США), але при цьому треба розуміти, що інвестори, очевидно, мали всі підстави вірити у величезний потенціал країни в цій галузі і не боялися вкладати свої засоби. Основними об'єктами ставкової прісноводної аквакультури в Китаї є коропові риби: білий та строкатий товстолобики, білий та чорний амур, звичайний та сильний короп. Їх частку припадає понад 80 % від усієї продукції прісноводного рибництва. Усього ж культивується понад 50 видів прісноводних риб. Важливою рисою китайських рибоводних господарств є глибока та тісна інтеграція з іншими видами сільськогосподарського виробництва – з тваринництвом та рослинництвом. Багаті біогенами донні відкладення з ставків використовуються як добрива розташованих у безпосередній близькості від ставків полів, а тваринницькі ферми, якщо поруч або навіть примикають до ставків, безперебійно поставляють їм гній. Одним з

найпоширеніших різновидів такої інтеграції є вирощування риби в рисових чеках[205].

Треба зауважити, що морська аквакультура (марікультура) у Китаї має менше значення, ніж прісноводна. Особливо велика її роль у прибережних районах, де поряд із зайнятістю населення вона забезпечує великі приморські міста, такі, як Шанхай, Далянь та ін., високоякісною свіжою продукцією: рибою, ракоподібними, молюсками та водоростями. Маючи в своєму розпорядженні прибережну зону, що простяглася на 18 тис. км, Китай інтенсивно розвиває марікультуру, збільшивши її обсяги з 450 тис. т у 1980 р. до 10—11 млн т у 2000—2001 рр. Такі вражаючі результати отримано насамперед за рахунок значного розширення акваторій марікультурних господарств та науково-обґрунтованого підбору об'єктів культивування. Велике значення в морських господарствах надається вирощуванню, крім риби, а також креветок, мідій, гребінців та водоростей; ведуться роботи з вирощування різних видів крабів. Так само, як і в прісноводній аквакультурі, у марікультурі китайські спеціалісти та практики широко застосовують полікультуру. У багатьох господарствах одночасно вирощуються креветки, краби, двостулкові молюски та водорості, а в ряді випадків – і риба. Успішно здійснюється у комерційних цілях вирощування вугрів, морських окунів, гуперів та інших риб у плавучих морських садках з подальшим їх поставкою на ринки всередині країни. Поруч із у Китаї почали створюватися «підводні рифи» культивування устриць, голотурій, медуз і абалон. Марікультура поступово просувається від мілководного узбережжя до глибоководної частини. Розглядаються у перспективі проекти зі створення морських господарств з вирощування короткоциклічних видів риб (анчоусових), що дозволить у разі успіху різко наростити виробництво марікультури[206].

США.

Аквакультура в США регулюється як на державному, так і на федеральному рівні. На федеральному рівні провідні установи включають Управління з контролю за продуктами харчування та ліками («FDA»),

Міністерство сільського господарства («USDA») та Агентство з охорони навколишнього середовища («EPA»). Ці органи регулюють ту частину галузі аквакультури, яка входить до їх компетенції. Наприклад, EPA відповідає за дозвіл стічних вод у всіх галузях промисловості, тоді як FDA має повноваження щодо правил безпеки харчових продуктів та затвердження ліків. Крім того, є кілька інших агентств і програм на федеральному рівні, які більш опосередковано беруть участь у діяльності аквакультури. Сюди входять Національне управління океанічної та атмосферної атмосфери («NOAA») у Департаменті торгівлі, Центр ветеринарної медицини при FDA Службу інспекції охорони здоров'я тварин і рослин в УДА та Службу риб і диких тварин США («FWS») Міністерства внутрішніх справ. Нарешті, Спільний підкомітет з питань аквакультури («АНБ»), який було створено чинним Законом про Національний закон про аквакультуру 1980 р. Та внесеним поправками в 1985 р. Метою діяльності Спільного підкомітету з питань аквакультури є підвищення загальної ефективності та продуктивності досліджень, передачі та допомоги федеральній програмі з аквакультури США [207, с. 6].

Морська аквакультура в Сполучених Штатах підтримує комерційне рибальство, відновлює середовище проживання, моніторить загрози знищення видів рослин і тварин в океанах та морях, а також підтримує економічну активність в прибережних районах держави. В цій країні переважає виробництво морської аквакультури – приблизно дві третини від вартості – складається з двостулкових молюсків, таких як устриці, молюски та мідії. Лосось і креветки становлять більшість інших, але досягнення в області технологій і методів управління збільшують доступність інших видів для американської публіки. Аквакультура є інструментом для проживання і відновлення видів, а також інкубатором для вирощування риб, молюсків, планктону. Запас використовується для відновлення устричних рифів, підвищення диких популяцій риб, і відновлення рідкісних, зникаючих видів, наприклад, коралів. Відсутність чистих, придатних для марікультури

прибережних ділянок викликало значний приватний і державний інтерес до розвитку офшорної індустрії аквакультури. Розташування водного господарства в США у виключній економічній зоні – у федеральних водах, як правило, від 3 до 200 миль від берега, – має переваги доступу до поліпшення якості води, обмеженого конфлікту з прибережних землевласників та інших користувачів, а також незалежність від державного регулювання. Хоча немає ніяких чисто комерційних операцій за межами державних вод на сьогоднішній день, кілька експериментальних операцій продемонстрували технічну і, можливо, економічну доцільність прибережної аквакультури. Імпорт морепродуктів у США також досить високий. Система імпорту створена для підтримання здорової конкуренції між виробниками в умовах вільної торгівлі. Серед культивованих видів імпортованих в Сполучені Штати домінують креветки, атлантичний лосось, тилапія і моллюски (гребінці, мідії, моллюски, устриці). Азіатські країни і Еквадор постачають креветки на рибний ринок США, а Канада, Норвегія та Чилі імпортують атлантичного лосося. Експорт риби і морепродуктів США зосереджені на декількох ключових ринках, так і в фінансовому 2021 року п'ять найбільших експортних напрямків (Європейський Союз, Китай, Канада, Японія і Південна Корея) склали понад 83 % від загальної вартості експорту. У той час як загальна вартість риби та морепродуктів експорту США виріс на 57 відсотків за останнє десятиліття, експорт до Китаю злетів на 370 відсотків. За даними 2021 року United Nation, з часткою у світовій торгівлі 6 %, Сполучені Штати є шостим за величиною постачальником риби та морепродуктів на Світовий ринок після Китаю, Норвегії, Таїланду, Індії і ЄС[208, с. 408].

Треба зауважити, що американський експорт риби та морепродуктів досяг рекордного рівня у 2014 фінансовому році, загальною вартістю 5,3 млрд. дол. США, що на чотири відсотки порівняно з 2013 р. Цей експорт включав понад 146 тис. 13 тонн лосося на суму 457,5 млн. дол. США та понад 26 тис. тон омарів. оцінено в \$ 359,2 млн. Експортних консервованих виробів було 79 тис. Тон на суму 264,5 млн. дол. Лосось був основним експортом консервів,

при цьому 51,7 тис. Тон оцінювалися на \$ 203,0 млн. США також стали основним ринком для світової галузі аквакультури, внаслідок чого щорічний дефіцит торгівлі морепродуктами перевищує 9 мільярдів доларів. Керований імпортом, дефіцит торгівлі морепродуктами США зріс до 14 мільярдів доларів у 2016 році. Імпорт рибної продукції США в 2007 році оцінювався на 13,7 мільярда доларів, що на 0,3 мільярда доларів більше, ніж у 2006 році. Кількість імпорту риби склало 2,4 мільйона тон, зменшення 24,384 тони від кількості імпортованих товарів у 2006 р. Імпорт креветок, оцінений у 3,9 млрд. дол. США, становив 29 відсотків вартості імпорту морепродуктів США у 2007 році. Загальний імпорт включав 2,0 млн. тон свіжої та замороженої продукції на суму 12,0 млрд. дол. та 318,5 тис. тон консервованої продукції на суму 1,4 мільярда доларів[209, с. 14-15].

Підводячи підсумок викладеному вважаємо, що найбільш результативною та дієвою міжнародною практикою, що потрібно, на нашу думку, запровадити в українську практику розвитку аквакультури є наступне:

суб'єкт, що отримує право на промисловий вилов риби зобов'язується платити за зариблення водойм. Тобто процес зариблення повинен проводитись на комерційній основі. Причому, водойми з високою продуктивністю та промисловим поверненням повинні зариблюватися впершу чергу;

зариблення осетровими повинно здійснюватися у містах їх можливого природного нересту з відповідними природоохоронними заходами;

державна повинна розробити та запроваджувати механізми заохочення будівництва рибних ферм з дієвими схемами компенсацій та податкових пільг;

спеціалізовані асоціації користувачів-рибалок за басейновим принципом, які повинні бути залучені до: зариблення, спільної охорони рибних запасів, розробки відповідних планів і програм зі стійкого розвитку та експлуатації великих водойм;

розробити та запровадити окремі плани з менеджменту розвитку великих водойм щодо вилов за видами риб, обсяг зариблення в екземплярах за видами тощо

встановлення обмежень за зонами риболовлі, за часом риболовлі та видом (способом) риболовлі комерційними та рекреаційними рибалками.

3.2. Ефективність публічного адміністрування сфери аквакультури

Дієве публічне адміністрування сфери аквакультури приведе до розвитку цієї сфери, що дасть можливість додаткових надходжень в бюджет держави та забезпечення населення України та суспільства в цілому необхідними біологічними ресурсами. Дієвість публічного адміністрування вимірюється показниками ефективності, яка вимірюється на підставі відповідних показників. Ефективність служить для визначення стану, показнику розвитку тої чи іншої сфери, якості діяльності, що дає можливість запровадження дієвих механізмів для підвищення показників ефективності. Інститут ефективності включає показник результативності, результату та якості. З'ясуємо зміст даних категорій.

На сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння ефективність, саме тому ми звернемося до першоджерел, що знаходяться в економічній теорії, так як саме звідки виникає наукове обґрунтування даного поняття. Отже, розуміння терміну «ефективність» пов'язане з діями, які призводять до потрібних наслідків, тобто можемо стверджувати, що синонімом поняття «ефективність» є поняття «дієвий». Звідси випливає, що ефективність – це результативність, результат, наслідок певних причин, сил, дій [210, с. 25; 211].

В економічній енциклопедії зазначається, що ефективність - це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту, тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [212, с. 654].

М. М. Караман вважає, що ефективність – це не просто результативність виробництва, а співвідношення результату або ефекту виробництва до витрат суспільної праці[213, с. 11].

Л. Приходченко пропонує наступне розуміння поняття ефективності - багаторівнева характеристика, яка означає співвідношення між продуктом та ресурсами на його створення з огляду на результат (зв'язок із ресурсами, продуктом і цілями, але обов'язково і з ефектом, причому останній досягається за межами діяльності, процесу створення товару чи послуги, саме в процесі його споживання)[214, с. 102].

В.Г. Андрійчук доводить, що ефективність - це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо спожиті ресурси). Якщо при цьому врахувати, що результати виробництва не лише є різноманітними, але й можуть бути представлені в різних формах: вартісній, натуральній, соціальній, то стає очевидною необхідність в ідентифікації категорії ефективності відповідно до тих аспектів діяльності підприємства, які важливо проаналізувати й оцінити. Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, доцільно розрізняти такі види ефективності: технологічну, економічну і соціальну[215].

На думку, В. П. Тугаринова термін «ефективність» означає властивість когось чи чогось діяти таким чином, щоб досягались заплановані наслідки. Окрім того, під ефективністю розуміють ступінь реалізації соціальної цінності правових стимулів і правових обмежень, іншими словами, різницю між тим, як вони задовольняють інтереси людей, і як вони упорядковують суспільні відносини. Тут соціальна цінність, а точніше, її використання та ефективність співвідносяться як процес і результат. Ефективність – це свого роду

«продуктивність праці» соціальної цінності правових стимулів і правових обмежень, коефіцієнт їх корисної дії [216, с. 268; 217].

Ю.П. Сурмін стверджує, що ефективність як показник успішності функціонування системи для досягнення встановлених цілей [218, с.354]. О.М. Горбань продовжуючи думку Ю.П. Сурміна зауважує, що поняття ефективності притаманне виключно системам. З огляду на це, перед системами часто ставиться ціль досягти максимального ефекту за мінімуму витрат. Тут є дві суперечливі цілі, тому що протилежні екстремуми за цими двома критеріями ніколи не збігаються. Подібна ціль є просто нереальною, оскільки в ній порушується принцип граничної ефективності, відповідно до якого існує верхня межа ефективності будь-якої системи з обмеженими ресурсами. На практиці навряд чи можливо досягти будь-якого корисного результату без певних витрат. Частіше за все співвідношення цих суперечливих критеріїв відображається деяким функціональним взаємозв'язком кривої, для якої характерні збіг, як правило, нульового ефекту з нульовим рівнем витрат, а також зниження темпів приросту ефекту зі збільшенням витрат [219, с. 81].

А. О. Демченко, О. І. Момот з точки зору економічного сприйняття даної категорії стверджують, що ефективність виступає як індикатор розвитку. Вона ж – його найважливіший стимул. Прагнучи підвищити ефективність конкретного виду діяльності та їх сукупності, ми визначаємо конкретні заходи, що сприяють процесу розвитку, і відсікаємо ті з них, що ведуть до регресу. Як категорія вона має дві сторони – якісну і кількісну. Якісна сторона відображає її логічне, теоретичний зміст, тобто сутність категорії. Кількісна сторона розкриває дію закону економії часу, а саме, відображає економію часу при досягненні цілей суспільного виробництва в ході всього відтворювального процесу і на окремих його фазах у масштабі всього народного господарства, окремих його регіонів, галузей, господарських суб'єктів. Тобто на всіх історичних етапах розвитку людського суспільства воно має економно витрачати свої сили, досягаючи розширення випуску продукції при

мінімальних витратах засобів. А це і є об'єктивно існуючий критерій економічної ефективності на всіх щаблях розвитку суспільства [220, с. 106].

Отже, з наведених позицій випливає, що ефективність має характерні ознаки ефекту та результативності. Де, ефект - це результат, наслідок якої-небудь дії, який вимірюється в матеріальному, грошовому або соціальному вираженні як різниця між результатами і витратами, пов'язаними з отриманням цього результату [221, с. 90].

Відповідно «ефект» характеризується категорією «результат» та «наслідок», до цього можна додати, що це одноразовий показник категорії «ефективність»

В той же час існує концепція, що ефект – це засоби, призначені для створення будь-якого сильного враження або для створення ілюзій (спецефекти), крім того, ефектом може називатися і саме створене враження [222].

Тобто це інший синонімічний підхід до цього терміну, який в певній точці може збігатися з вищевикладеною концепцією. Тобто ефект може бути якісним показником результату діяльності, що призводить до якісної емоції чи сильного враження. Відповідно ефективність - це здатність приносити ефект, досягати результативності процесу, проекту, тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [223, с. 654].

Відповідно ефективність та ефект співвідносяться між собою як родовидове поняття, де перша категорія, це рід, в друга вид. При цьому існує позиція, що термін «ефективність» є похідним від терміну «ефект», який походить від латинського *effectus* і в перекладі означає виконання, результат певної причини або дії. Звідси термін «ефективність» (лат. *efficientia*) можна трактувати як результативність певного процесу, дії. Але сам по собі ефект (результат), якої б величини і форми вияву він не був, не в змозі повною мірою характеризувати результативність певної дії, процесу, оскільки не дає відповіді на запитання: а якою ж ціною отриманий цей ефект. Тому категорію

ефективності можна трактувати як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили[224]. На нашу думку з позицією, що термін «ефективність» є похідним від терміну «ефект» погодитися не можна, про що ми говорили вище, разом з тим автор в подальшому сам собі протирічить, так як зазначає, що ефективність – це результативність процесу, дії, а результативність призводить до ефекту. Тобто з цього видно, що «ефективність» не може бути похідним від терміну «ефект».

В той же час результативність це результат порівняний з цілями, тобто ступінь досягнення цілей, причому у зіставленні з використаними ресурсами: оцінюються при цьому як досягнуті результати, так і наслідки, що спостерігаються[214, с. 103].

Як зазначав П. Друкер, «результативність» (effectiveness) означає «робити правильні речі», а «ефективність» (efficiency) – «робити речі правильно» [225]. Відповідно ефективність ставить ціль на результат та кількість при цьому витрачених ресурсів, а результат є показником досягнення цілі. Таким чином поняття «ефективність» і «результативність» є взаємопов'язаними величинами, які узагальнено розкривають рівень успішності функціонування підприємства, виконання будь-якої діяльності тощо: операційна результативність забезпечує можливості формування потенціалу для його стратегічної стабільної діяльності та досягнення спланованих цілей. У такий спосіб здійснюється намагання обґрунтувати, що «ефективність і економічність – майже синоніми й обидва терміни характеризують «результативність» (effectiveness) використання засобів для досягнення цілей» [226, с. 210].

Результативність також визначається стандартами ISO 9000:2005 як ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів. Крім того, пояснюється, що результативністю може вважатися приведення у виконання, досягнення (ступінь закінченості дії), виконання,

проведення (ступінь виконання) команди, обов'язки (боргу), призначення (мети), обіцянки[227].

Підводячи висновок хочемо зазначити, що результативність також є видовою категорією поняття «ефективність», в основі обох з них лежить характерна ознака вимірювання.

Продовжуючи далі дослідження ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури необхідно зауважити, що ефективність публічного адміністрування – це відношення її корисного результату (ефекту) та обсягу використаних або витрачених для цього ресурсів. Формування та реалізація корисного ефекту управлінської діяльності виступає як тривалий процес, розтягнутий інколи на місяці і навіть на роки. Процес публічного адміністрування слід розбити на окремі етапи та операції, виділяючи при цьому взаємопов'язані між собою проміжні (локальні) та кінцеві результати діяльності органу управління в цілому та його окремих ланок. Проміжні результати неоднакові за своєю значимістю. Головні з них – узагальнення, нові ідеї, концепції, що втілюються у відповідних рішеннях та планах. Крім того, кожна ланка управління, а також окремі спеціалісти готують для керівництва розробки, нормативні та довідкові матеріали, які називаються допоміжними. Проте їх якість багато в чому залежить від результативності управління в цілому і повинна бути предметом необхідного аналізу та оцінки. Узагальнюючи оцінки ефективності та результативності публічного адміністрування слід сказати, що вони виражають кінцеві результати функціонування суб'єкта та його впливу на об'єкт. Можна прийняти своєчасне рішення, збалансований план, але, який ще не гарантує високу ефективність: потрібні організаційні, контрольні, стимулюючі допоміжні міри впливу на колектив, щоб реалізувати намічені цілі з найменшими витратами. Самі по собі управлінські рішення – це тільки передумова для отримання корисного ефекту публічного адміністрування. Не можна отримати високої ефективності, якщо прийнятий план або рішення погано обґрунтовані, не забезпечені ресурсами, але хороший план або рішення також може бути не виконаний у

зв'язку з невисоким рівнем організаційної роботи на наступних етапах [228, с.61].

При цьому П.М. Рабінович акцентував увагу на тому, що ефективність адміністративно-правового регулювання характеризують як співвідношення між фактичними результатами правового регулювання і тими соціальними цілями, яких намагаються досягнути. Якщо такі цілі й такі результати відобразити в однотипних показниках, які можуть бути емпірично виявлені, зафіксовані, обраховані, то ефективність правового регулювання можна було б відобразити в кількісній формі [229, с. 150].

В.В. Цветков зазначав, що економічна ефективність адміністрування розглядається як результат діяльності системи адміністрування, що забезпечує при найменших витратах досягнення поставленої перед об'єктом адміністрування мети. Цільова ефективність визначається як узгодженість результату з метою [230, с. 37].

А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський в свою чергу виокремили три рівні ефективності: загальна соціальна ефективність (рівень держави та всієї системи публічного управління), спеціальна соціальна ефективність (ефективність функціонування суб'єктів публічного адміністрування), конкретна соціальна ефективність (ефективність діяльності органів адміністрування і посадових осіб) [231, с. 235-237].

На думку В. Ф. Сіренко, в процесі дослідження факторів ефективності важливо зосереджувати увагу на з'ясуванні категорії інтересів. Визначення інтересу як співвідношення між необхідністю задоволення потреб різних соціальних груп, класів, окремих верств населення і можливістю задоволення цих потреб зумовлює виникнення моделі, складові частини якої можна розглядати як елементи ефективності, а саме: соціальні потреби, які необхідно задовольнити за допомогою конкретного нормативного акту; правові засоби, їх кількість та якість; здатність правових засобів задовольняти соціальні потреби, закріплені в нормативному акті; перспективність напрямків

вдосконалення законодавства з метою задоволення соціальних потреб за допомогою правових засобів [232, с. 95; 233, с. 3-13].

Ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури можна оцінювати за трьома критеріями.

1 Кількісні показники ефективності публічного адміністрування. Де статистичні дані дають оцінку результативності та затрачених сил.

2. Непряме оцінювання публічного адміністрування. До цієї групи результатів включають і наслідки профілактичної, превентивної діяльності публічної адміністрації сфери аквакультури.

3. Соціальне оцінювання публічного адміністрування сферою аквакультури базується на результаті спільної діяльності суб'єктів сфери аквакультури[234, с. 171].

*Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що **ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури** – це показники системної діяльності публічної адміністрації по адмініструванню аквакультури, що вказує на правильність застосування відповідних ресурсів для досягнення відповідної цілі, що вимірюється певним результатом.*

На сьогодні ефективність публічного адміністрування сфери аквакультури має не дуже якісні та результативні показники, цьому безумовно сприяє неналежна комунікація між суб'єктами адміністрування, а також відсутність швидкого реагування на проблеми що відбуваються в сфері аквакультури; застосування застарілих механізмів адміністрування; наявність правових колізій в чинному законодавстві, а також відсутність норм, що урегульовують окремі питання марикультури, діяльності рекреаційних зон, недієвість окремих положень нормативно-правових актів, що не сприяють розвитку окремих напрямків аквакультури; дублювання окремих повноважень, що покладено як на Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів та Державне агентство меліорації та рибного господарства України відсутність чіткого розмежування повноважень між владними суб'єктами, що ускладнює

можливість притягнення до юридичної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання посадових обов'язків; недостатнє наукове та нормативно-технологічне забезпечення аквакультури. За останніх 10 років не було фінансованих державою наукових програм, які б забезпечували прорив в рибогосподарській науці, мали практичне значення для підприємств аквакультури; застаріла матеріально-технічна база рибництва через відсутність вітчизняного серійного виробництва технологічного обладнання і механізмів для ставового та індустріального рибництва. Імпортна техніка, переважно, надто дорога та не завжди якісна; відсутність державної політики пропаганди серед населення здорового харчування, зокрема, підтримки або стимулювання рекламних кампаній щодо корисності вживання рибних і морепродуктів для здоров'я людини. Адже специфіка продукції рибництва, як харчового товару в Україні, полягає в тому, що риба не належить до групи основних і обов'язкових продуктів харчування для більшості нашого населення; кадрові проблеми, і не лише в керівній ланці галузі, про що вже було сказано. Сучасне рибництво вимагає сьогодні не лише грамотних технологів, але одночасно і менеджерів, маркетологів, економістів, спеціалістів, особливо для невеликих за розміром господарств, де тримати окремих фахівців з економічною освітою і знанням ринкових законів - недоцільно. Нажаль, ефективна економічна підготовка майбутніх кадрів рибоводів у більшості профільних ВНЗ країни сьогодні відсутня[235].

Підвищення ефективності адміністрування є можливим на основі детального аналізу використання технологій комунікацій, регулювання інформаційних потоків, вирішення проблем нерівномірного навантаження.

Відповідно для підвищення ефективності адміністрування сферою аквакультури необхідно запровадити:

чітку структуру підпорядкування органів публічної адміністрації, що здійснюють адміністрування сферою аквакультури;

систему якісних та ефективних нормативно-правових актів щодо ведення аквакультури та узгодити їх з вимогами міжнародних договорів України;

покращення сприятливого інвестиційного клімату в державі для залучення інвестицій в сферу аквакультури України;

зменшення впливу держави на розвиток сфери аквакультури, відповідно держава повинна опікуватися лише питаннями контролю за безпечністю продукції, взаємного впливу рибогосподарського об'єкту та довкілля та статистики;

якісно нову систему кадрової підготовки фахівців для аквакультури, залучити професійних кадрів на всіх рівнях управлінської вертикалі;

раціональне використання потенціалу всіх видів внутрішніх водойм України;

налагоджений експорт продукції аквакультури за кордон;

зменшити систему оподаткування на 10 років сфери аквакультури;

запровадити систему пільгових кредитів для підприємств аквакультури;

стандартну якість продукції аквакультури, що виробляється в Україні, яка відповідає міжнародним вимогам;

розвиток прісноводного рибництва і марикультури за рахунок залучення новітніх технологій, проведення ремонтно-відновлювальних робіт існуючих ставових і басейнових площ;

підвищення рівня відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності в сфері аквакультури;

підтримка рибогосподарської науки державою та бізнесом;

відновлення роботи зональних риборозплідників, удосконалення методів штучного відтворення традиційних та нових перспективних об'єктів рибництва.

Висновки до розділу 3

Здійснивши аналіз шляхів удосконалення публічного адміністрування сфери аквакультури ми прийшли до наступного.

Ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури – це показники системної діяльності публічної адміністрації по адмініструванню аквакультури, що вказує на правильність застосування відповідних ресурсів для досягнення відповідної цілі, що вимірюється певним результатом.

Відповідно для підвищення ефективності адміністрування сферою аквакультури необхідно запровадити:

чітку структуру підпорядкування органів публічної адміністрації, що здійснюють адміністрування сферою аквакультури;

систему якісних та ефективних нормативно-правових актів щодо ведення аквакультури та узгодити їх з вимогами міжнародних договорів України;

покращення сприятливого інвестиційного клімату в державі для залучення інвестицій в сферу аквакультури України;

зменшення впливу держави на розвиток сфери аквакультури, відповідно держава повинна опікуватися лише питаннями контролю за безпечністю продукції, взаємного впливу рибогосподарського об'єкту та довкілля та статистики;

якісно нову систему кадрової підготовки фахівців для аквакультури, залучити професійних кадрів на всіх рівнях управлінської вертикалі;

раціональне використання потенціалу всіх видів внутрішніх водойм України;

налагоджений експорт продукції аквакультури за кордон;

зменшити систему оподаткування на 10 років сфери аквакультури;

запровадити систему пільгових кредитів для підприємств аквакультури;

стандартну якість продукції аквакультури, що виробляється в Україні, що відповідає міжнародним вимогам;

розвиток прісноводного рибництва і марикультури за рахунок залучення новітніх технологій, проведення ремонтно-відновлювальних робіт існуючих ставових і басейнових площ;

підвищення рівня відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності в сфері аквакультури;

підтримка рибогосподарської науки державою та бізнесом;

відновлення роботи зональних риборозплідників, удосконалення методів штучного відтворення традиційних та нових перспективних об'єктів рибництва.

Доведено, що найбільш результативною та дієвою міжнародною практикою, що потрібно запровадити в українську практику розвитку аквакультури є наступне:

суб'єкт, що отримує право на промисловий вилов риби зобов'язується платити за зариблення водойм. Тобто процес зариблення повинен проводитись на комерційній основі. Причому, водойми з високою продуктивністю та промисловим поверненням повинні зариблюватися впершу чергу;

зариблення осетровими повинно здійснюватися у містах їх можливого природного нересту з відповідними природоохоронними заходами;

державна повинна розробити та запроваджувати механізми заохочення будівництва рибних ферм з дієвими схемами компенсацій та податкових пільг;

спеціалізовані асоціації користувачів-рибалок за басейновим принципом, які повинні бути залучені до: зариблення, спільної охорони рибних запасів, розробки відповідних планів і програм зі стійкого розвитку та експлуатації великих водойм;

розробити та запровадити окремі плани з менеджменту розвитку великих водойм щодо вилов за видами риб, обсяг зариблення в екземплярах за видами тощо

встановлення обмежень за зонами риболовлі, за часом риболовлі та видом (способом) риболовлі комерційними та рекреаційними рибалками.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження, здійсненого на підставі аналізу норм законодавства України, здобутків сучасної юридичної науки, запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні публічного адміністрування сферою аквакультури, згідно з яким сформульовано низку висновків та пропозицій.

1. Аквакультура – це є складне та багатоаспектне явище по створенню та реалізації об'єктів аквакультури як аквакультурної продукції, виробництво кормів, відтворення, поповнення, збереження водних біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, а також надання рекреаційних послуг. Аквакультура належить до сфери рибного господарства.

2. Аквакультура, як складне та багатоаспектне явище, що розвивається в Україні, наділено специфічними особливостями: по-перше, світовий попит на рибу перетворює аквакультуру в загальноосвітній тренд. З її допомогою підтримуються природні популяції водних біологічних ресурсів шляхом штучного відтворення. Риба та інші гідробіонти, що мешкають у воді, стають цінним експортним товаром; по-друге, впливає на соціальне та економічне зростання шляхом виробництва продуктів харчування, внесення лепти у добробут та формування доходів; по-третє, наявність вирощувальних і товарних господарств, в яких здійснюється контроль за розмноженням, зростанням малька і досягнення його товарного розміру і ваги; по-четверте, є постачальником посадкового матеріалу для відновлення зникаючих або переексплуатованих водних популяцій; по-п'яте, вплив на життєвий цикл, шляхом встановлення управління за ним через контроль за репродукцією; контроль за зростанням популяції; усунення факторів природної смертності; по-шосте, потребує наукового супроводу виробничих процесів. Таких як: оцінки екологічної ємності прибережних акваторій, селекція, хвороб гідробіонтів.

3. Напрями сфери аквакультури – це цілеспрямована реалізація поставлених завдань по створенню, переробці та реалізації об'єктів аквакультури з метою задоволення продовольчих потреб суспільства даним видом продукції. Аргументовано, що сучасні рекреаційні послуги в сфері аквакультури потребують запровадження реформ, що дадуть можливість розвиватися цьому напрямку. Першочерговими задачами є: привести систему українського законодавства відповідно до європейських стандартів в сфері надання рекреаційних послуг щодо аматорського та спортивного рибальства; запровадити систему відповідальності за незаконне рибальство та порушення рибачьких норм; заборонити вилов риби під час нересту риби та вилов з приватних водойм, де риба буде розвиватись протягом кількох років та запровадити систему санкцій; запровадити розмір, максимальної та сумарної ваги виловленої риби, яку рибалка може забрати з водойми; передбачити державну фінансову підтримку щодо покращення інфраструктури біля водойм для аматорського та спортивного лову; розробити та запровадити регіональні програми підтримки рекреаційного рибальства та аквакультурного туристичного бізнесу.

4. В результаті дослідження генезису становлення та розвитку аквакультури було виокремлено його історичні періоди. А саме: 1. «Стародавній період», який починався з періоду до н. е. та закінчувався X ст. н.е. 2. «Розквіт Київської Русі», який починався з X ст. та закінчувався на початку XIV ст. 3. «Середньовіччя», який починався з XIV ст. та закінчувався XVII ст. 4. «Імперський», він починався з XVII ст. та закінчувався на прикінці XIX ст. 5. «Радянської доби» він починався на початку XX ст. та закінчився на прикінці XX ст. 6. «Української доби» він почався з отриманням Україною незалежності та триває дотепер.

5. Елементи публічного адміністрування сфери аквакультури є нормативно-правова система, публічна адміністрація та інструменти публічного адміністрування. Відповідно, нормативно-правовими актами публічного адміністрування сфери аквакультури є система, прийнятих в

установленій формі уповноваженими суб'єктами публічної влади, офіційних письмових документів, якими урегульована сфера аквакультури.

6. Доведено, що на сьогодні відсутня загальна Програма розвитку рибного господарства, що не дає змогу комплексно та системно розвиватися даній галузі, саме тому запропоновано структуру Державної програми розвитку рибного господарства до 2030 року, де передбачено систему заходів для розвитку аквакультури (дана програма представлена у додатках до дисертації).

7. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури - це система державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які в межах своїх повноважень здійснюють адміністрування сферою аквакультури.

8. Інструменти публічного адміністрування сфери аквакультури – це система зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій та способів та засобів впливу, що використовується публічною адміністрацією для публічного адміністрування сфери аквакультури з метою ефективного та якісного її розвитку, задоволення публічного інтересу щодо продовольчих потреб громадян, екологічного захисту природи, розвитку економічної складової держави. Доведено, що термін інструменти публічного адміністрування повинні охоплювати систему зовнішніх та внутрішніх адміністративних дій публічного адміністрування. Встановлено, що адміністративний примус в системі аквакультури – це імперативний вплив компетентних суб'єктів публічної адміністрації на осіб, що не входять до їх підпорядкування (правопорушників, що вчинили проступок передбачений КУпАП та іншими законами України), з метою попередження правопорушення та притягнення винних до адміністративної відповідальності.

9. Запропоновано надати одноосібне право формування державної політики в сфері аквакультури лише Міністерству аграрної політики та продовольства України. Передати більшість власних повноважень

адміністрування даною сферою територіальним органам управління та місцевим державним адміністраціям.

10. Доведено, що найбільш результативною та дієвою міжнародною практикою, що потрібно запровадити в українську практику розвитку аквакультури є наступне: суб'єкт, що отримує право на промисловий вилов риби зобов'язується платити за зариблення водойм. Тобто процес зариблення повинен проводитись на комерційній основі. Причому, водойми з високою продуктивністю та промисловим поверненням повинні зариблюватися впершу чергу; зариблення осетровими повинно здійснюватися у містах їх можливого природного нересту з відповідними природоохоронними заходами; держава повинна розробити та запроваджувати механізми заохочення будівництва рибних ферм з дієвими схемами компенсацій та податкових пільг; спеціалізовані асоціації користувачів-рибалок за басейновим принципом, які повинні бути залучені до: зариблення, спільної охорони рибних запасів, розробки відповідних планів і програм зі стійкого розвитку та експлуатації великих водойм; розробити та запровадити окремі плани з менеджменту розвитку великих водойм щодо вилову за видами риб, обсяг зариблення в екземплярах за видами тощо встановлення обмежень за зонами риболовлі, за часом риболовлі та видом (способом) риболовлі комерційними та рекреаційними рибалками.

11. Ефективності публічного адміністрування сфери аквакультури – це показники системної діяльності публічної адміністрації по адмініструванню аквакультури, що вказує на правильність застосування відповідних ресурсів для досягнення відповідної цілі, що вимірюється певним результатом. Відповідно для підвищення ефективності адміністрування сферою аквакультури необхідно запровадити: чітку структуру підпорядкування органів публічної адміністрації, що здійснюють адміністрування сферою аквакультури; систему якісних та ефективних нормативно-правових актів щодо ведення аквакультури та узгодити їх з вимогами міжнародних договорів України; покращення сприятливого інвестиційного клімату в державі для

залучення інвестицій в сферу аквакультури України; зменшення впливу держави на розвиток сфери аквакультури, відповідно держава повинна опікуватися лише питаннями контролю за безпечністю продукції, взаємного впливу рибогосподарського об'єкту та довкілля та статистики; якісно нову систему кадрової підготовки фахівців для аквакультури, залучити професійних кадрів на всіх рівнях управлінської вертикалі; раціональне використання потенціалу всіх видів внутрішніх водойм України; налагоджений експорт продукції аквакультури за кордон; зменшити систему оподаткування на 10 років сфери аквакультури; запровадити систему пільгових кредитів для підприємств аквакультури; стандартну якість продукції аквакультури, що виробляється в Україні, що відповідає міжнародним вимогам; розвиток прісноводного рибництва і марикультури за рахунок залучення новітніх технологій, проведення ремонтно-відновлювальних робіт існуючих ставових і басейнових площ; підвищення рівня відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності в сфері аквакультури; підтримка рибогосподарської науки державою та бізнесом; відновлення роботи зональних риборозплідників, удосконалення методів штучного відтворення традиційних та нових перспективних об'єктів рибництва.

12. Аргументовано додати до Глави ІХ закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» підрозділи: «Система аквакультури» та «Особливості організації аквакультури» та встановити послідовний порядок здійснення аквакультури. Закон України «Про аквакультуру», а саме ст. 14, запропоновано доповнити словами: «В умовах оренди в користування можуть надаватися інші водні об'єкти».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стрімке скорочення чисельності мігруючих прісноводних риб загрожує життю мільйонів людей URL: <https://wwf.ua/?364742/LPI-migratory-freshwater-fish>
2. Gardner, R., Finlayson, C. (2018) Global Wetland Outlook: State of the World's Wetlands and their Services to People. The Ramsar Convention Secretariat: Gland, Switzerland
3. В найближчі п'ятдесят років популяція риби в океанах і морях може знизитися до критичного рівня. URL: <https://www.unian.ua/ecology/vilov-ribi-golovna-nebezpeka-znizhennya-populyaciji-ribi-u-svitovih-vodoymah-11073761.html>
4. Позитивні тенденції зростання світового ринку аквакультури URL: https://www.darg.gov.ua/index.php?lang_id=1&content_id=1348&lp=104
5. Гринжевський М. В. Інтенсифікація виробництва продукції аквакультури у внутрішніх водоймах України. К.: Світ, 2000. 187 с.
6. Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. 1993. № 35. Ст. 1417.
7. Шаляпин Г.П. О проблеме определения понятия «Аквакультура» в международном и национальном праве // Электронное приложение к «Российскому юридическому журналу». 2011. №2. С.62-65 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-probleme-opredeleniya-ponyatiya-akvakultura-v-mezhdunarodnom-i-natsionalnom-prave>
8. Конвенция о защите черного моря от загрязнения URL: <https://docs.cntd.ru/document/901892843>
9. Сайт Консультант плюс URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi>.
10. Стокгольмская конвенция о стойких органических загрязнителях (с изменениями на 10 мая 2019 года) URL: <https://docs.cntd.ru/document/901821036>

-
11. Мамонтов Ю. П., Литвиненко А. И., Иванов Д. И. Пресноводное рыбоводство: слов.-справ. М.: ООО «Столичная типография», 2008. 112 с.
 12. Гришин В.Н. Современные проблемы пресноводной аквакультуры. Учебное пособие. М.: РУДН, 2008. 138 с.
 13. Козлов В. И., Никифоров-Никишин А. Л., Бородин А. Л. Аквакультура. М.: МГУТУ, 2004. 433 с. URL: <http://biblio.arktifiksh.com/index.php/akv/1801-vvedenie>
 14. Современные проблемы и перспективы развития аквакультуры: учебник для студентов, обучающихся по направлению подготовки магистратуры «Водные биоресурсы и аквакультура» и рекомендуется НМС по рыбному хозяйству ФУМО в системе высшего образования по укрупненной группе специальностей и направлений подготовки «Сельское, лесное и рыбное хозяйство» для использования в учебном процессе / Е. И. Хрусталева [и др.] ; рец.: Н. А. Абросимова, С. В. Пономарев, Л. В. Савина. Санкт-Петербург ; Москва ; Краснодар : Лань, 2017. 415 с.
 15. Петровська М. А. Гідроекологічний словник /за ред. проф. І. П. Ковальчука. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 140 с.
 16. Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів/ за ред. С.Я. Єрмоленко Харків: Бібліотека Державної мови, 205с
 17. Про аквакультуру. Закон України від 18 вересня 2012 року № 5293-VI// Відомості Верховної Ради. 2013. № 43. Ст. 616
 18. Діяльність URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
 19. Грициняк І. І. Аквакультура URL:<https://vue.gov.ua/>
 20. Водного кодексу України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР//Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст.189
 21. Коментар Держрибагентства щодо реалізації Закону України про безперешкодний доступ громадян до узбережжя орендованих водних об'єктів URL: https://www.darg.gov.ua/_komentar_derzhribagentstva_0_1_0_9175_1.html
 22. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI//Відомості Верховної Ради України. 2011., № 13-14, № 15-16, № 17. Ст.112

23. Про затвердження Методики розрахунку рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Наказ Державного комітету статистики України від 14 листопада 2011 N 33 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM042836#>

24. Менис Е.В. Развитие рыбного хозяйства в России: правовые основы и теоретические проблемы //Право. Законодательство. Личность. 2014. № 1(18). С. 243-248

25. Про племінну справу у тваринництві. Закон України від 15 грудня 1993 року № 3691-ХІІ//Відомості Верховної Ради України. 1994. № 2. Ст. 7

26. Про тваринний світ. Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-ІІІ//Відомості Верховної Ради України. 2002. № 14. Ст.97

27. Шекк П. В., Шевченко В. Ю., Орленко А. М. Марикультура: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 328 с.

28. Рекреационная аквакультура URL: <http://aquacultura.org/technology/prudovaya-akvakultura/rekreatsioonnaya-akvakultura/>

29. Аквакультура в регионах России и мире URL: <http://arktikfish.com/index.php/akvakultura-v-regionakh-rossii/413-rekreatsioonnoe-rybolovstvo-i-ratsionalnoe-prirodopolzovanie-opyt-i-perspektivy-razvitiya>

30. Концепция развития любительского и спортивного рыболовства (проект). М., 2001. 15 с.

31. Хованский И.Е. Современное состояние и потенциал отечественной аквакультуры. URL: <http://fish-forum.ru/files/340.pdf>

32. Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року. Законі України від 19 лютого 2004 року N 1516-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. N 22. Ст.313

33. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів. Законі України від 8 липня 2011 року № 3677-VI// Відомості Верховної Ради України. 2012. № 17. Ст.155

34. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012–2016 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-п>.

35. Бойко О.В. Адміністративно-правове регулювання галузі рибного господарства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». 2013. Запоріжжя, 227 с.

36. Корман І.І. Сучасний стан та перспективи розвитку вітчизняного ринку риби та рибопродуктів. //Підприємництво та інновації. 2020. №12, С.49-54. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.8>

37. Голембовська Н. Лебська Т. Розвиток ринку рибних продуктів в Україні // Продовольча індустрія АПК. 2014. № 4. С. 4-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piapk_2014_4_337.

38. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів. Постанова Кабінет Міністрів України від 21 листопада 2011 р. № 1209 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D0%BF#Text>

39. Екосистема: що необхідно знати для її збереження URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:vtR5StOa4tAJ:https://podil.kyivcity.gov.ua/files/2018/12/20/Ecosys.pdf+&cd=5&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

40. Зонування в аквакультурі, вибір місць розташування рибницьких підприємств та управління територіями з урахуванням вимог глобального середовища/ науково-виробничі рекомендації/Укладачі: Н.М. Вдовенко, В.В. Герасимчук, М.М. Павленко, Ю.Є. Шарило URL: http://darg.gov.ua/files/7/02_06_nauka1.pdf.

41. Вдовенко Н.М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: Монографія. К: Кондор-Видавництво, 2013. 464 с.

-
42. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.
43. Про прийняття Статуту Продовольчої та сільськогосподарської Організації Об'єднаних Націй: Закон України від 25.11.2003 № 1334 // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 15. С. 211.
44. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19 червня 2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. С. 351.
45. Шовкун Ю. Проблеми правового регулювання та визначення аквакультури. Підприємництво, господарство і право. 2015. № 2. С. 32–35.
46. Оверковська Т. Правові засади охорони водних біоресурсів у сфері аквакультури//Підприємництво, господарство і право. 2019. №3. С. 122-126
47. Сьогодні - Всесвітній день рибальства URL: <https://buknews.com.ua/page/sohodni-vseshvitnii-den-rybalstva.html>
48. Дітрів І.В. Тенденції і перспективи світового ринку риби та морепродуктів / Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2014. Вип. 2. С. 62–65.
49. Шерман І.М. Ставове рибництво URL: <http://dspace.ksau.kherson.ua/>
50. Аквакультура URL: <https://uifsa.ua/about-fish/aquaculture>
51. Бродский С.Я. Рыбоводство Украинской ССР, биология и промысел: автореферат диссертации кандидата биологических наук. Киев, 1954. 19 с.
52. История рыбоводства URL: <http://www.rybovod.com/istoriya-rybovodstva.php>
53. История рыбоводства. URL: <http://www.rybovod.com/istoriya-rybovodstva.php>
54. Максимова О.С. История развития рыбоводства в России. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox?projector=1>
55. История рыбоводства. URL: <http://www.rybovod.com/istoriya-rybovodstva.php>
56. Інтенсивні технології в аквакультурі / автори: Р. Кононенко, П. Шевченко, В. Кондратюк. Київ: Центр навчальної літератури. 2019. 410 с.

-
57. Колхозное право : учебник / ред. кол. : доктор юрид. наук, проф. В.В. Петров, проф. Г.В. Иванов, О.Д. Дубинская. М. : Юридическая литература, 1976. 400 с.
58. Беляева З.С. Источники колхозного права. М. : Наука, 1972. 256 с.
59. Білявцева В.В., Мушит С.О., Сироватко К.М. Основи акваріумістики: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця. 2020. 233 с.
60. История колхозного права : сб. законодательных материалов СССР и РСФСР 1917-1958 гг. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1959. Т. 1 (1917–1936 гг.). 519 с.
61. Шовкун Ю. В. Генезис законодавства у сфері рибництва. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2014. № 197 (3). С. 80-89.
62. Правове регулювання водних відносин в УРСР / Ц.В. Бичкова, В.Л. Мунтян. К. : Наукова думка, 1966. 132 с.
63. Про визнання такими, що втратили силу, деяких рішень Уряду Української РСР з питань рибного господарства: постанова Ради Міністрів Української РСР від 11 серпня 1977 року № 420 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
64. Водний кодекс Української РСР// Відомості Верховної Ради України. 1972. №24. Ст. 200.
65. Основи водного законодавства Союзу СРСР та союзних республік // Відомості Верховної Ради СРСР. 1970. №50. Ст. 566
66. Про заходи по подальшому розвитку рибництва і збільшенню вилову риби в прісноводних водоймах республіки. Постанова Центрального Комітету Компартії України і Ради Міністрів Української РСР від 12 вересня 1978 р. № 457 (станом на 14 червня 1989 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
67. Мороз І. О., Павлова С. І. Аквакультура як перспективна економічно ефективна та екологічна галузь народного господарства URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/136.pdf>

-
68. Краткая история рыбоводства URL: <https://www.activestudy.info/kratkaya-istoriya-rybovodstva/>
69. Сучасна аквакультура: від теорії до практики. / автори: Ю.Є. Шарило, Н.М. Вдовенко, М.О. Федоренко, В.В. Герасимчук, Г.І. Небога, Л.А. Гайдамака, О.Б. Олійник, Н.М. Матвієнко, О.О. Деренько, І.Л. Жакун. К.: «Простобук», 2016. 119 с.
70. Аквакультура URL: <https://mojaosvita.com.ua/geografija/akvakultura/>
71. Світове рибальство та аквакультура URL: <https://ua-referat.com/>
72. Потіш А. Ф. Медвідь В. Т., Гвоздецький О. П., Козак З. Л. Екологія: Навч. посібн. Львів, 2008. 324 с.
73. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>
74. Комплексна оцінка екологічного стану басейну Дніпра / В. Д. Романенко, М. Ю. Євтушенко, П. Г. Линник та ін. К.: Інститут гідробіології НАНУ, 2000. 103 с.
75. Митяй І. С., Шевченко П. Г., Зубко П. Д. Видовий склад молюсків ставів виробничих підрозділів Національного університету біоресурсів і природокористування України // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Біологія. 2012. № 2 (51). С. 181–185.
76. Килимник О.М. Конхіокультура: Конспект лекцій. Одеса; 2013. 90 с.
77. Іртищева І. Потапенко, Н. Світ врятує марикультура Економіст. К., 2014. № 4. С. 35-38 URL: http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5115/Irtysheva_2014_5.pdf
78. Марикультура URL: <http://www.korabel.ru>
79. Іртищева І., Потапенко Н. Світ врятує марикультура //Економіст. 2014. №4. С. 35-38

-
80. Состояние мирового рыболовства и аквакультуры достижение целей устойчивого развития. Рим. 2018 URL: <http://aquacultura.org/>
81. Федотова Г. Ю. Товарная номенклатура внешнеэкономической деятельности: учебник. СПб.: Троицкий мост, 2013. 408 с.
82. Лиськов М.О. Публічне адміністрування лотерейної сфери.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». 2017. Київ, 416 с.
83. Готинян-Журавльова В. В. Вплив способу створення класифікації на зміст класифікаційних чарунок // Молодий вчений. 2015. № 2 (17). С. 50–52.
84. Аквакультура: її види та напрями URL: [https://kv.darg.gov.ua/_akvakuljtura_jiji_vidi_ta_0_0_0_844_1.html](https://kv.darg.gov.ua/_akvakuljtura_jiji_vidi_ta_napryami)
85. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
86. Програмно-цільовий метод формування бюджету : [навч. посіб.] / Перун З., Романюк О., Товста Н. та ін. К. : Унісерв, 2002. 153 с.
87. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 14 : Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2018. 776 с.
88. Порядок штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання . Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 7 липня 2012 р. № 414 URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
89. Левцов С. В. Зарубіжний досвід організації надання рекреаційних послуг та його імплементація в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_9_13
90. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг URL: https://tourlib.net/books_ukr/velychko2-1.htm

91. Сучасна аквакультура: від теорії до практики. / автори: Ю.Є. Шарило, Н.М. Вдовенко, М.О. Федоренко, В.В. Герасимчук, Г.І. Небога, Л.А. Гайдамака, О.Б. Олійник, Н.М. Матвієнко, О.О. Деренько, І.Л. Жақун. К.: «Простобук», 2016. 119 с.

92. Теоретичні основи застосування інтенсивних технологій в аквакультурі URL: https://pidru4niki.com/89116/agropromislovist/teoretichni_osnovi_zastosuvannya_intensivnih_tehnologiy_akvakulturi

93. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

94. Wortley J. Recreational fisheries // Review of inland fisheries and aquaculture in the EIFAC area by subregion and subsector (ed.K.O'Grady) / J. Wortley // FAO Fish. Rep.509. Suppl. 1. Rome, 1995. P. 60–72.

95. Социальные аспекты изучения любительского и спортивного рыболовства в научных целях / Р. А. Новицкий, В. С. Недзвецкий, Ю. В. Фурман // Ученые записки РГСУ. 2011. № 6 (94). С. 23–25.

96. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор / К.: Знання, 2011. 334 с.

97. Ковбаса Д. Д. Оптимізація технологічних прийомів обліку якісних та кількісних показників рекреаційного рибальства на дніпровському водосховищі. Дніпро-2020 URL: https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/3730/1/Ковбаса_Д.Д..pdf

98. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Круглороті (Cyclostomata). Риби (Pisces) / [В. Л. Булахов, Р. О. Новіцький, О. Є. Пахомов, О. О. Христов] Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2008. 304 с.

99. Новіцький Р. О. Рекреаційне рибальство в Україні: масштаби, обсяги, розвиток URL: <http://dogodpi.com.ua/4111-2/>

100. Аквакультура: її види та напрями URL: https://kv.darg.gov.ua/_akvakuljtura_jiji_vidi_ta_0_0_0_844_1.html

101. Системність URL: <http://ndiu.org.ua/>

102. Науковий інструментарій українознавця. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/text.html?id=2428&number=80&category=3>

103. Антикризове управління підприємством URL: <https://library.if.ua/books/60.html>

104. Мороз І. О. Аквакультура як перспективна економічно ефективна та екологічна галузь народного господарства. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/136.pdf>

105. Административное право Украины : [учебник] / [С. В. Кивалов, В. Б. Аверьянов, Е. В. Додин та ін.] ; под общ. ред. д-ра юрид. наук, акад., засл. юриста Украины С. В. Кивалова. Харьков : Одиссей, 2005. 880 с.

106. Чорна В. Г. Адміністративно-правове регулювання позашкільної освіти в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 зі спеціальності «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2011. 250 с.

107. Лищук В. В. Основы права. Московская финансово-промышленная академия / Лищук В. В., Рузакова О. А., Рукавишников С. М. М., 2004. 370 с.

108. Тихомиров Ю. А. Юридическая коллизия. М. : Независимое издательство «Манускрипт», 1994. 230 с.

109. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / пер. з рос. Скакун О. Ф. Х. : Консум, 2001. 656 с.

110. Система законодавства. Нормативно-правові акти та їх систематизація. Методичний посібник. URL: <https://rivnejust.gov.ua/>

111. Сокурєнко В.В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2016. 573 с.

112. Регламент комісії (ЄС) № 1388/2014 від 16 грудня 2014 року про певні категорії допомоги для суб'єктів господарювання, які виробляють, переробляють і реалізують продукти рибальства та аквакультури, сумісні з принципами внутрішнього ринку в рамках застосування статей 107 і 108

Договору про функціонування Європейського Союзу URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_033-14#Text

113. Імплементативний регламент комісії (ЄС) № 1358/2014 від 18 грудня 2014 року про внесення змін і доповнень до Регламенту (ЄС) № 889/2008 про встановлення детальних правил імплементативної Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007, що стосуються походження тварин органічної аквакультури, практик господарювання в аквакультурі, кормів для тварин органічної аквакультури та продуктів і речовин, дозволених для використання в органічній аквакультурі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_017-14#Text

114. Імплементативний регламент комісії (єс) 2017/838 від 17 травня 2017 року про внесення змін і доповнень до Регламенту (ЄС) № 889/2008, що стосуються кормів для деяких тварин органічної аквакультури URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_007-17#Text

115. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 26.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

116. Водний кодекс України : Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995. - № 24. - Ст.189.

117. Водний кодекс України. Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>

118. Водний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

119. Новак Т. С. Правове забезпечення здійснення аквакультури в контексті сталого використання водних живих ресурсів/Т. С. Новак, Ю. О. Панасюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2013, N Вип. 182, ч. 3. С.108-112

120. Екологічне право України. Особлива частина : навч. посіб. / [О. М. Шуміло, І. В. Бригадир, В. А. Зуєв та ін.] ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2014. 384 с.

121. Джуган В. О. Правове регулювання використання та охорони вод в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 23 с.

122. Про затвердження Типового договору оренди водних об'єктів. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 2013 року № 420. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/420-2013-%D0%BF>

123. Про затвердження Методики визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 28 травня 2013 року № 236. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0986-13>

124. Деякі питання оренди земель. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року № 1724. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1724-2006-%D0%BF>

125. Про затвердження Методики визначення розміру плати за використання на умовах оренди частини рибогосподарського водного об'єкта, рибогосподарської технологічної водойми. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 14 січня 2014 року № 11. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0194-14>

126. Коваленко В. Аквакультура України: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку URL: <https://fish-farming.at.ua/publ/1>

127. Про ветеринарну медицину. Закон України від 4 лютого 2021 року № 1206-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text>

128. Про затвердження Тимчасового порядку ведення рибного господарства і здійснення рибальства. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 вересня 1996 р. № 1192 URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

129. Про затвердження Порядку здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України.

Постанова Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 992 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2015-%D0%BF#n9>

130. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції». Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 517 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D0%BF#n9>

131. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва). Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1004 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2019-%D0%BF#Text>

132. Про порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва). Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF#Text>

133. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. N 1245 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-%D0%BF#Text>

134. Наказом Міністерства аграрної політики України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 11 листопада 2005 року № 623/404 URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

135. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Зон аквакультури (рибництва) та рибопродуктивності по регіонах України» від 30 січня 2013 № 45 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-13#Text>

136. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх

використання в спеціальних товарних рибних господарствах : затв. Наказом Державного комітету рибного господарства від 15 січня 2008 № 4 URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

137. Програма збереження та відтворення водних біоресурсів, розвитку аквакультури, любительського і спортивного рибальства Рівненській області на 2020 – 2022 роки. Затверджена Рівненською державною адміністрацією від 03 січня 2020 р. № 1. URL: <https://www.rv.gov.ua/npras>

138. Програма розвитку рибного господарства Хмельницької області. Затверджена Хмельницькою державною адміністрацією на 2018 - 2022 роки від 27 вересня 2018 року URL: <https://km-oblrada.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/Programa.doc>

139. Світличний О.П. Суб'єкти публічної адміністрації: сучасний вимір. Business Law Electronic Resource. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/subjects-of-public-administration/>.

140. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. У двох томах: Том 2. Особлива частина. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2009. 600 с.

141. Кузьменко О.О. Правові засади надання адміністративних послуг органами державної податкової служби України. Наше право. 2008. № 4. Ч. 1. С. 71–74.

142. Білозерська Т.О. Адміністративно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 24 с.

143. Про публічні адміністрації / В. К. Колпаков // Право України. – 2003. – № 5 – С. 28–31.

144. Санжарук Т.О. Поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: питання розмежування. Актуальні проблеми держави і права. 2003. С. 91–95. URL: <http://apdp.onua.edu.ua/index.php/apdp/article/view/1271/1160>.

145. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

146. Ільницька Ю.М. Щодо визначення сутнісних ознак суб'єкта владних повноважень. Форум права. 2011. № 2. С. 327–330. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11ijmcvp.pdf>.

147. Про центральні органи виконавчої влади. Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI//Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст.385

148. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-%D0%BF#Text>

149. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 614 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-%D0%BF#Text>

150. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Постанова Кабінету Міністрів України від від 11 вересня 2019 р. № 838. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF#Text>

151. Положення про Державне агентство меліорації та рибного господарства України. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 895 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-%D0%BF#Text>

152. Деякі питання розподілу окремих повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері меліорації земель. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2021 р. № 539 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2021-%D0%BF#n30>

153. Публічний звіт голови державного агентства рибного господарства України Ганни Шишман 2020 рік URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/dfish-zvit-2020.pdf>

154. Про затвердження Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2012 № 26 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12#Text>

155. Про затвердження Порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07 липня 2012 № 414 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1270-12#n15>

156. Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 393 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-%D0%BF#n8>

157. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#n8>

158. Про місцеві державні адміністрації. Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст.190

159. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР// Відомості Верховної Ради України, 1997. – №24. – Ст.170.

160. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. кол. : В.Б. Авер'янов. Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

161. Адміністративне право України : навчальний посібник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. Київ : Істина, 2007. 216 с.

162. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

163. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

-
164. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: підручник. Вид. 2, змін, і доп. Істина, 2012. 528 с.
165. Кузьменко О. В. Курс адміністративного права України: підручник. / Кузьменко О. В., Колпаков В. К., Пастух І. Д., Сущенко В. Д. та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
166. Журавель Я. В. Деякі питання застосування методу переконання у публічному адмініструванні Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2020. № 2. С. 81-84
167. Фиалковская И.Д. Сущность административного убеждения как метода государственного управления. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: «Право». 2012. № 1(1), С. 259–264
168. Бандурка О.М. Адміністративна діяльність. Особлива частина : підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків : Експада, 2000. 368 с.
169. Патерило І.В. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 27 (2). С. 174–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_27%282%29__45.
170. Жуков М.С. форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз// Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №2. С. 215-218
171. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / за заг. ред. Р.С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с
172. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
173. Адміністративне право України: навчальний посібник. Т. 1. Загальне адміністративне право / В.В. Галуцько, В.І. Курило, С.О. Короед, О.Ю. Дрозд, І.В. Гиренко, О.М. Єщук, І.М. Риженко, А.А. Іванищук, Р.Д. Саунін, І.М. Ямкова; за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 180 с.

174. Про використання на території Херсонської області водних об'єктів для потреб аквакультури. Розпорядження Голови херсонської обласної державної адміністрації від 29 березня 2016 № 225 URL: <https://khoda.gov.ua/administraciya/kerivnictvo-hersonsko%D1%97-oda/>

175. Про затвердження типових договорів користування на умовах оренди частиною рибогосподарського водного об'єкта, акваторією (водним простором) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України для цілей аквакультури. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 981 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981-2015-%D0%BF#Text>

176. Українська радянська енциклопедія: в 12 т./ голов. ред. М. П. Бажан. К. : Укр. сов. енцикл., 1981. Т. 6. 1981. 552 с.

177. Адміністративне право України: Підручник: За заг.ред. д.ю.н., проф. Коломоєць Т.О. Київ: «Істина», 2008. 457с.

178. Квотування URL: <https://uk.wikipedia.org/>

179. Курс адміністративного права України. URL: https://pidruchniki.com/1896080148173/pravo/kurs_administrativnogo_prava_ukrayini.

180. Світличний О.П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України: проблеми теорії та практики правозастосування : монографія. Донецьк : Державне видавництво «Донбас», 2011. 410 с.

181. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія. Харків : Вид-во НУВС. 2002. 336 с.

182. Терешко А. Форми та методи управлінської діяльності у сфері побутових послуг//Підприємництво, господарство і право. 2-19. №3. С. 190-193

183. Ткаля О.В. Переконавання як сучасний метод адміністративно-правового впливу. Право і суспільство. 2018. № 2. С. 162–167.

184. Ключниченко А.П. Меры административного принуждения, применяемые милицией (Особенности. Классификация. Системовыражение): Учеб. пособие. К.: КВШ МВД СССР, 1979. 87 с.

185. Гавриленко Д.А. Вопросы предупреждения правонарушений общественного порядка средствами административного принуждения. Общетеоретические проблемы административно-правового обеспечения общественного порядка: Сб. науч. тр. К.: КВШ МВД СССР, 1982. С. 90–100.

186. Кожура Л. О. Адміністративний примус як метод забезпечення права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю. Право та державне управління 2020 р. № 2. С. 308-313

187. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: Монографія / За заг. ред. проф. О.М. Бандурки. Х.: Вид. Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

188. Столбовий В.М. Регулювання зовнішньої міграції адміністративно-примусовими методами: дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук з спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. 216 с.

189. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1984., додаток до №51. - Ст.1122.

190. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку / Остапенко О. І. – Львів : Львівський інститут внутрішніх справ при Українській академії внутрішніх справ, 1995. – 240 с.

191. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1984., додаток до №51. - Ст.1122.

192. Про затвердження Інструкції з оформлення органами рибоохорони матеріалів про адміністративні правопорушення. Наказ Міністерства аграрної політики України від 9 квітня 2003 року №101 URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

193. Бех В.В., Андрущенко А. І, Коваленко В.О. Тенденції розвитку світової аквакультури та рибогосподарський потенціал України URL: <https://nubip.edu.ua/node/78732>

194. Андреева Е.Е. Европейский союз: обновление правовых основ управления рыболовством // Рыбное хозяйство. 2003. № 2. С. 16-19.

195. Качний О. С. Стан і тенденції розвитку світового рибного господарства і його роль у продовольчому забезпеченні населення// Економіка АПК.2009. №2. С. 12- 15

196. Лук'яненко О. Д. Розвиток рибальства в секторальній структурі економіки ЄС. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ. 2021. 226с.

197. Зиланов В.К., Борисов В.М., Лука Г.И. Рыбное хозяйство Норвегии. М.: Издательство ВНИРО. 2017. 296 с.

198. У аквакультуры Исландии большие планы на лосося URL: <https://fishnews.ru/news/33708>

199. Сіненко І. О. Імперативи формування і тенденції розвитку економіки аквакультури в Німеччині// BIOECONOMICS AND AGRARIAN BUSINESS. 2019. №1, Vol. 10. С 113-119

200. Исследования рыбных ресурсов и их состояния, оценка влияния рыбоводства URL: <https://bior.lv/ru/zinatniska-darbiba/naucnaa-deatelnost/rybnoe-hozaistvo>

201. Индия вышла на передовые позиции в области рыболовства и аквакультуры URL: <http://www.rondon.org/polit-090416114501>

202. Изучение Израильского опыта выращивания рыб при использовании замкнутых систем URL: <https://catfish.lv/test/israel.htm>

203. Колесникова М. Развитие рыболовной отрасли в Великобритании//Современная Европа. 2018. №4. С. 146–154

204. Аквакультура в Чехии URL: <https://my-fish-market.jimdofree.com/>

-
205. Белковский Н.М.. Аквакультуры Китая и России. // Рыбоводство. № 1-4. 2017. С.58-60
206. Рыбное хозяйство Китая в новом измерении URL: http://fishkamchatka.ru/wild_salmon_of_the_north_pacific/details/2853/12724_rybnoe_khozyaystvo_kitaya_v_novom_izmerenii/
207. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Народного депутата України URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29385.pdf>
208. Арчибісова Д.С., Рижкова Г.С. Концептуальна модель розвитку марикультури в Україні та світі//Економіка і суспільство. 2016.№6. С. 407-413
209. Комплексна аквакультура – ключовий фактор стійкої агроекологічної системи виробництва URL: <https://pdatu.edu.ua/images/news/2019/october/21/4/roboty/akvakultura.pdf>
210. Эффективность и качество управленческой деятельности: государственно-правовой аспект. К.: Наукова думка, 1980. 350 с.
211. Поленина С.В. Качество закона и эффективность законодательства. М.: Мысль, 1993. 235 с.
212. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.
213. Караман М. М. О сущности эффективности и экономической эффективности сельскохозяйственного производства в переходный период к рыночной экономике, их критерии и показатели // Экономика Крыма. Научно-практический журнал. 2002. № 4. С. 10 – 13
214. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт. ; наук. кер. В. В. Цветков. К. : Оріяни, 1998. 364 с.
215. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
216. Тугаринов В.П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. 343 с.

217. Погребняк М.М. Ефективність адміністративно-правового регулювання галузі ветеринарно медицини. Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 6. Т. 2. 2018.

218. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. К.: МАУП, 2003. 368 с.

219. Горбань О.М., Бахрушин В.Є. Основи теорії систем і системного аналізу: Навчальний посібник. Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2004. 204 с.

220. Демченко А. О., Момот О. І. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. Економічний вісник Донбасу № 3 (33), 2013. С. 105- 110

221. Падерин И.Д. Научные и практические аспекты повышения экономической эффективности современного предприятия. Вісник Академії економічних наук України . 2003. № 1. С. 89-95.

222. Эффект. Большая советская энциклопедия : [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. М. : Советская энциклопедия, 1969-1978.

223. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.

224. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В. Г. Андрійчук. К. : КНЕУ, 2013. 779 с.

225. Швец В. Е. К вопросу определения результативности и эффективности СМК. Методы менеджмента качества. 2004. №6. С.4 – 8.

226. Лігоненко Л.О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління підприємством. Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. 2008. № 10(88). С. 207-215.

227. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. Третье издание : ISO 9000:2005. [Действующий с 15.09.2005]. Группа компаний „ИНТЕРСЕРТИФИКА”, 2005. 41с.

228. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / За заг. ред. С.

Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 606 с.

229. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : посіб. [для студ. спец. правознавство] / Рабінович П. М. [2-ге вид.]. К., 1994. 236 с.

230. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт. ; наук. кер. В. В. Цветков. - К. : Оріяни, 1998. - 364 с.

231. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за заг. ред. А. Ф. Мельник. К. : Знання, 2009. 582 с.

232. Погребняк М.М. Ефективність адміністративно-правового регулювання галузі ветеринарної медицини. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 6. том 2. 2018. С. 94-97

233. Сіренко В.Ф. Визначення ефективності законодавства: методологічні аспекти. Законодавство: проблеми ефективності. К., 1995. С. 3-13.

234. Капличний В.А. Публічне адміністрування сферою спорту в Україні. Дис. на здоб. наук. ступ. канд.. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», Київ, 2020. 207 с.

235. Аквакультура України: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку URL: https://fish-farming.at.ua/publ/akvakultura_ukrajini_suchasnij_stan_problemi_i_perspektivi_rozvitku/1-1-0-11

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Талдонова К.Г. До питання понятійного апарату аквакультури, рибництва та сфери аквакультури. *Наукові записки. Серія: Право.* 2019. Спецвип. №6. Том 2. С. 94-98. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_spec_II_2019/94-99.pdf
2. Талдонова К.Г. Особливості права користування об'єктами аквакультури. *Наукові записки. Серія: Право.* 2021. №10. С. 97-101. URL: https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/10_spec_2021/97-101.pdf
3. Талдонова К.Г. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування сфери аквакультури: теоретико-правовий аналіз. *Юридичний бюлетень.* 2021. Вип. 23. С. 170-177. URL: <http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/23/22.pdf>
4. Талдонова К.Г. Теоретико-правова характеристика напрямів та видів сфери аквакультури. *Київський часопис права.* № 4. 2021. С. 211-217. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/105/94>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Талдонова К.Г. Захист інформації у сфері аквакультури. *Актуальні проблеми національного законодавства: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 квітня 2020 року.* Ч. 1. Кропивницький, 2020. С. 128-131.
6. Талдонова К.Г. Повноваження судової гілки влади в реалізації системи стримувань і противаг демократичного суспільства. *Судова влада в процесі стримування та противаг демократичного суспільства: компаративна теорія і практика: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 15 січня 2021 року.* С 71-74.

7. Талдонова К.Г. Юридичний зміст рекреаційних послуг як напрямку сфери аквакультури. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25-26 лютого 2022 року. Запорізька міська громадська організація «Істина». Запоріжжя, 2022. С. 60-62.

ДОДАТОК Б

ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА ДО 2030 РОКУ

(частина що стосується розвитку сфери аквакультури)

(проект)

Аквакультура – це є складне та багатоаспектне явище по створенню та реалізації об'єктів аквакультури як аквакультурної продукції, виробництво кормів, відтворення, поповнення, збереження водних біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, а також надання рекреаційних послуг. Аквакультура належить до сфери рибного господарства.

Першочерговими задачами програми є: привести систему українського законодавства відповідно до європейських стандартів в сфері надання рекреаційних послуг щодо аматорського та спортивного рибальства; запровадити систему відповідальності за незаконне рибальство та порушення рибачьких норм; заборонити вилов риби під час нересту риби та вилов з приватних водойм, де риба буде розвиватись протягом кількох років та запровадити систему санкцій; запровадити розмір, максимальної та сумарної ваги виловленої риби, яку рибалка може забрати з водойми; передбачити державну фінансову підтримку щодо покращення інфраструктури біля водойм для аматорського та спортивного лову; розробити та запровадити регіональні програми підтримки рекреаційного рибальства та аквакультурного туристичного бізнесу.

Напрями розвитку сфери аквакультури:

розвиток та удосконалення організації транспортного обслуговування морських ферм;

ефективне зонування території, придатної для туристичного, рекреаційного відпочинку;

удосконалення порядку зонування зони культивування мідій;

врегулювання інженерно-технічного забезпечення берегової зони;

встановлення меж прибережно-захисних смуг;

виділення фінансування та запровадження планового комплексу проведення берегоукріплення та захист від підтоплень.

В результаті реалізації завдань програми необхідно отримати:

чітку структуру підпорядкування органів публічної адміністрації, що здійснюють адміністрування сферою аквакультури;

систему якісних та ефективних нормативно-правових актів щодо ведення аквакультури та узгодити їх з вимогами міжнародних договорів України;

покращення сприятливого інвестиційного клімату в державі для залучення інвестицій в сферу аквакультури України; зменшення впливу держави на розвиток сфери аквакультури, відповідно держава повинна

опікуватися лише питаннями контролю за безпечністю продукції, взаємного впливу рибогосподарського об'єкту та довкілля та статистики; якісно нову систему кадрової підготовки фахівців для аквакультури, залучити професійних кадрів на всіх рівнях управлінської вертикалі;

раціональне використання потенціалу всіх видів внутрішніх водойм України; налагоджений експорт продукції аквакультури за кордон;

зменшити систему оподаткування на 10 років сфери аквакультури; запровадити систему пільгових кредитів для підприємств аквакультури; стандартну якість продукції аквакультури, що виробляється в Україні, що відповідає міжнародним вимогам;

розвиток прісноводного рибництва і марикультури за рахунок залучення новітніх технологій, проведення ремонтно-відновлювальних робіт існуючих ставових і басейнових площ;

підвищення рівня відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності в сфері аквакультури;

підтримка рибогосподарської науки державою та бізнесом;

відновлення роботи зональних риборозплідників, удосконалення методів штучного відтворення традиційних та нових перспективних об'єктів рибництва.

ДОДАТОК В

ІНТЕРВ'ЮВАННЯ ПЕРЕСІЧНИХ ГРОМАДЯН ЩОДО СТАНУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРИ АКВАКУЛЬТУРИ

(Емпіричну базу дослідження склали опитування 320 громадян щодо стану сфери аквакультури; 28 суб'єктів господарської та іншої діяльності в сфері аквакультури).

Питання 1. Чи вплинув COVID-19 на виробництво продукції аквакультури? Якщо так, то як він вплинув на Вас?

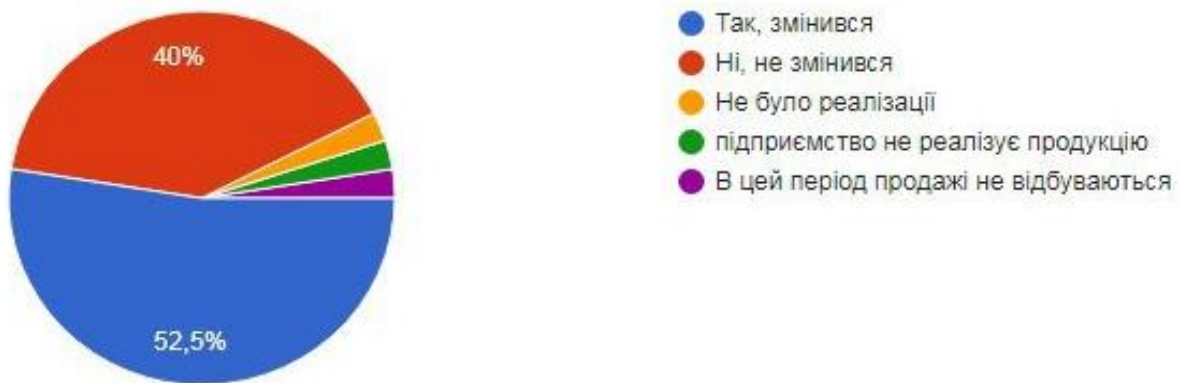

Отже, спостерігається значний вплив карантинних обмежень на більшість респондентів, а ось на скільки, це вже залежить від напрямлення яким займається господарство. Відповіді респонденти були такими:

- 55 % відзначили вплив карантинних заходів на аквакультуру,
- 35 % відзначили відсутність впливу на аквакультуру.
- 5 % господарств орієнтовані на виробництво рибопосадкового матеріалу і реалізацію його осінню, тому вони ще не відчули наслідків карантину.

Серед респондентів, що відзначили відсутність впливу карантинних заходів на виробничі процеси превалювали повносистемні рибгоспи та невеликі фермерські господарства, що реалізують власну продукцію на місцевих ринках. Найбільше клопоту карантинні обмеження завдали великим господарствам з широкою логістичною мережею збуту. Слід зазначити, що період жорстких обмежень карантину припав на березень-травень 2020 року, коли більшість господарств вже провели заріблення водойм і технологічних операцій з переміщення біологічних активів було значно менше. Це також вплинуло на високий відсоток респондентів, які відзначили відсутність впливу карантину на їх господарську діяльність.

Питання 2. Під час впровадження обмежувальних заходів щодо коронавірусної інфекції змінились обсяги продажу та асортимент рибної продукції на Вашому підприємстві у порівнянні з минулим роком?

Результати опитування:

- 52,5 % респондентів відзначили зміну обсягів продажу;
- 40 % відзначили відсутність змін обсягів продажу.

На тих господарствах, які потрапили під негативних вплив карантинних обмежень (а це 52,5 %), зміни в обсягах продажів були досить значними і у відсотковому співвідношенні респонденти відзначили зменшення обсягів реалізації продукції в період карантину на 40–70 % в порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Господарства, які виробляють рибопосадковий матеріал, а це 5 % респондентів, відзначили, що не відчули на собі наслідків карантинних обмежень. Пояснюється це тим, що реалізація рибопосадкового матеріалу відбувалась поза межами сфери торгівлі.

Карантинні обмеження у весняний період мали найжорсткіший характер: масове припинення роздрібною торгівлю, закриття ринків, ресторанів, кафе тощо. В наслідок цього господарства позбулись постійного ринку збуту своєї продукції і саме це негативно вплинуло на збут. Це підтверджує значний відсоток респондентів, що заявили про зміну обсягів продажу.

Реалізація продукції аквакультури (здебільшого живої риби) відбувається у різні терміни і кожне господарство саме визначає терміни, спосіб та об'єми реалізації. Багато залежить від наявності у суб'єкта аквакультури ємностей для передпродажної перетримки риби, зимувальних ставків та рибопереробних потужностей. Це дає можливість ефективної диверсифікації продажу риби. Невеликі господарства, що не мають можливості перетримки або переробки реалізують свою продукції відразу після вилову. Очевидно, що таким господарствам вдалося реалізувати свою продукції до запровадження жорстких карантинних обмежень. Цим пояснюється відносно високий відсоток респондентів (40 %), які відзначили відсутність впливу карантинних обмежень на обсяги реалізації їх продукції.

Питання 3. Чи вплинув COVID-19 на ціну вашої продукції?

Результати опитування:

- 25 % респондентів відзначили зменшення ціни на власну продукцію;
- 10% респондентів відповіли про збільшення ціни на продукцію;
- 60 % респондентів відзначили відсутність будь яких змін.

Під час карантинних обмежень основні канали збуту продукції рибницьких господарств були закриті, крім продовольчих магазинів та супермаркетів. Тому в деяких регіонах об'єми продукції аквакультури, як виявились, перевищували попит населення і для її реалізації продавці вимушені були знижувати ціну на рибопродукцію (а це 25 % респондентів). Респонденти відмітили про вимушене зменшення ціни на власний продукт приблизно на 10–15 % в порівнянні з минулим роком.

А у деяких регіонах відбулося зменшення запропонованої продукції аквакультури в торговій мережі, що викликало дефіцит. Це дало можливість 10 % респондентів підняти ціну власної продукції на 5–30 % в залежності від області в порівнянні з минулим роком.

Опитування охоплювало період весняних карантинних обмежень, а специфіка реалізації продукції в цей період передбачає продажі рибопродукції. Це стало вирішальним фактором високого відсотка респондентів, які відзначили відсутність впливу карантинних обмежень на ціну їхнього товару.

У сільській місцевості реалізація продукції, як це було до карантинних обмежень, не відбувалась. Торгівля частково відбувалась у великих містах. В цей період популярності набрали дешеві види риб, наприклад: карась.

Набрало деякої популярності схема замовлення свіжої рибної продукції через соціальні мережі, коли фермер приймав замовлення і виловлював лише необхідну кількість товару, після чого доставляв відразу до покупців. Проте обсяги продукції аквакультури реалізованої через інтернет-торгівлю нам не відомі.

Питання 5. Чи спостерігалась загибель об'єктів виробництва в вирощувальних резервуарах/ставках/басейнах у зв'язку з тим, що продукцію не було вилучено вчасно?

Результати опитування:

- 17,5 % респондентів відзначили, що загибель була присутня;
- 80 % респондентів відзначили відсутність загибелі товарної продукції;

Кліматичні умови склались таким чином, що в цьому році весняний період був сухий і прохолодним, з нетиповим для України температурним режимом, що власне мало деякий негативний вплив на нерестову компанію в аквакультурі. Крім того, за низьких температур процеси життєдіяльності об'єктів аквакультури уповільнюється, збільшується можливість захворюваності.

Також той факт, що зима 2020 року в Україні була безсніжною, мала кількість опадів на весні не дала господарствам в повній мірі заповнити свої стави. Невисокий рівень води в ставах був не достатнім для плавної адаптації гідробіонтів до різкого підвищення температури після весняного періоду. Це вплинуло на відсоток респондентів, які відзначили невисоку кількість загибелі об'єктів вирощування в порівнянні з минулим роком.

Скоріш за все саме ці фактори пояснюють високий відсоток відповідей респондентів, що відзначили відсутність загибелі продукції виробництва вище допустимих норм. Прямого зв'язку впливу карантину на втрати об'єктів аквакультури не виявлено.

Отже, можемо зробити такі висновки:

1. Більше половини респондентів (55 %) визначили негативний вплив карантину на виробництво продукції аквакультури в наступних аспектах:
 - обсяги продажу господарства вимушені були зменшити через відсутність постійних покупців (ресторани, магазини) та фінансових можливостей населення, що загалом негативно вплинуло на самі господарства;
 - ціни на корми в порівнянні з минулорічними цінами дещо вирости, пов'язано це з економічною кризою спричиненою карантинними обмеженнями у всьому світі.

2. Карантинні заходи, які були запровадженні у весняний період 2020 року, не генерували тотальної зміни ціни на продукцію аквакультури, проте, 25 % респондентів підтвердили збільшення ціни на продукцію аквакультури, швидше за все, через виникнення незначного дефіциту певних продуктів, що було зумовлено закриттям кордонів та обмеженим пересуванням по території України та підвищенням цін на корми.

3. Респондентами не було відмічено технічних збоїв під час карантинних обмежень, проте, це більше свідчить про низький рівень механізації існуючих господарств, ніж про відсутність цієї проблеми під час карантину.

4. 15 % респондентів відмітили появу нових витрат, які є наслідком карантинних обмежень, і 25 % респондентів повідомили про зростання існуючих витрат при виробництві продукції аквакультури на власних господарствах. В найближчому майбутньому це може спричинити незначне зростання ціни на живу рибу.

5. Виробники рибопосадкового матеріалу майже не зазнали впливу від карантинних обмежень завдяки реалізації продукції не через торгові мережі, а безпосередньо суб'єктам аквакультури з господарства.

6. Найбільший вплив карантинних обмежень на національну аквакультуру спостерігався в сфері реалізації продукції. Вплив на виробничі процеси незначний.